

RIIGIKAITSE INIMVARA KAARDISTAMINE:

UURINGUTE TULEMUSED

Artiklikogumik

RIIGIKAITSE INIMVARA KAARDISTAMINE: UURINGUTE TULEMUSED

Artiklikogumik
2017

Toimetaja: Avo Trumm

© Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus, 2017

Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskus on TÜ ühiskonnateaduste instituudi ja Tervise Arengu Instituudi eksperte ühendav interdistsiplinaarne mõtte- ja arenduskoda, mille tegevust rahastab Kaitseministeerium.

Toimetaja: Avo Trumm

Konsultant: Marke Teppor, Kaitseressursside Amet

Kaanekujundus: Peeter Paasmäe

Tartu Ülikool

Tervise Arengu Instituut

ISBN 978-9985-4-1018-9 (trükis)

ISBN 978-9985-4-1019-6 (pdf)

Sisukord

Sissejuhatus	<i>Avo Trumm</i>	5
Ajateenijate kompleksuuring: metodoloogiline ülevaade	<i>Kairi Kasearu</i> <i>Rein Murakas</i> <i>Kairi Talves</i> <i>Avo Trumm</i> <i>Tiia-Triin Truusa</i>	9
Ajateenijate kompleksuuringu tulemused tervise ja sooritusvõime andmete näitel	<i>Leila Oja</i> <i>Jaanika Piksööt</i>	15
Kes läheb vabatahtlikult ajateenistusse: sotsiaal- demograafilised tegurid ja ootused- lootused ajateenistusele?	<i>Anet Müürsoo</i>	32
Erineva haridusega ajateenijad – kas haridus omab tähtsust hoiakutele?	<i>Eteri Demus</i>	48
Ajateenistuse vajalikkus ja Kaitseväe kuvand – mil määral muutuvad ajateenijate arvamused ajateenistuse jooksul?	<i>Kairi Kasearu</i>	58
Ajateenijate motivatsiooni muutumine ajateenistuses	<i>Inga Karton</i>	77
Mis on ajateenijal mureks? Hirmud ja probleemid seoses ajateenistusega ja nende muutumine teenistuse jooksul	<i>Kairi Talves</i> <i>Tiia-Triin Truusa</i>	85

Eesti noorte meeste liikumine ja toitumine rahvastiku toitumise 2014. a uuringu põhjal	<i>Eha Nurk</i> <i>Maarja Kukk</i> <i>Kristina Kossinkova</i>	97
Uimastite tarvitamine 15–16- aastaste kooliõpilaste hulgas, ESPAD 2015 uuringu andmetel	<i>Sigrid Vorobjov</i>	107
Naised Eesti kaitsestruktuurides: motivatsioon ja väljakutsed	<i>Silva Kiili</i>	111
Veteranide toimetulek tööturul	<i>Andres Siplane</i>	124
Autorid		144

Sissejuhatus

AVO TRUMM

Ühiskonnateaduste instituut, SJKK

Strateegilise Jätkusuutlikkuse Keskus (SJKK) on aktiivselt tegutsenud kolm aastat. Käesolev artiklikogumik võtab kokku SJKK 2016. aasta tegevuse olulisemad tulemused.

Keskuse tegevuse aluseks on 2013. aastal EV Kaitseministeeriumi, Tartu Ülikooli ja Tervise Arengu Instituudi vahel sõlmitud koostööleping, milles sõnastatud üldiseks eesmärgiks on „... arendada riigikaitse inimfaktoriga seonduva jätkusuutlikkuse uurimissuunda, mis peab võimaldama Kaitseväel, Kaitseliidul ja Kaitseressursside ametil kohandada ja parendada oma tegevusi lähituvast inimfaktoriga seonduvast. Selleks toetatakse koostöösünergiast lähituvaid õppe-, teadus- ja arendustegevusi riigikaitse inimfaktoriga seonduva jätkusuutlikkuse uurimissuunas, mille väljundid on pikaajalises perspektiivis kriitiliselt olulised riigikaitse- ja julgeolekuvaldkonnale ning Eesti kaitsevõimete arendamise seisukohalt“¹.

Vastavalt lepingule on riigikaitse inimfaktoriga seonduva jätkusuutlikkuse üldmääratlus seotud ühiskondlike ja demograafiliste arengute mõjuga Eesti riigikaitse olemusele, käsitleb erinevaid huvigruppe (kutsealused, ajateenija, tegevteenistujad ja reservväelased) ning puudutab järgmisi temaatilisi valdkondi: 1) rahvastiku- ja ühiskonnamuutused, 2) tervis ning füüsiline ja vaimne võimekus ja 3) ühiskondliku moraali ja sidususe probleemistik.

Kompetentsikeskuse peamiseks ülesanneteks on pakkuda kaitsestruktuuridele uut teadus- ja analüüsipõhist ja usaldusväärset infot riigikaitsega seonduva inimvara jätkusuutlikkuse kohta ning tõsta Eesti teadlaskonna huvi ja kompetentsi riigikaitse inimressursi valdkonnas (Trumm, 2015: 11).

¹ Koostööleping nr 519/1310

SJKK-i Tartu Ülikooli uurimissuuna üheks olulisemaks tegevussihiks on olnud kaitsevaldkonna andmekogumise, uuringute teostamise ja saadud tulemuste kasutamise praktikate analüüs ja sellele tuginevalt kaitsevaldkonna uuringute ja andmekogumise strateegia põhiideestiku koostamine. Selline küsimuse- ja eesmärgipüstitus on oluline, arvestades nii infost küllastunud ühiskonna problemaatikat (vt Harro-Loit, 2015; Trumm jt, 2016) kui ka riigikaitse tänaseid vajadusi (Allik ja Talves 2016).

Eelmises SJKK-i aastakogumikus avaldatud artiklis „Inimressursiga seotud andmete kogumine ja kasutamine kaitsevaldkonnas“ (Trumm jt, 2016: 16) töid autorid ettepanekuna välja kaitseväekohustuslaste ühtse seiresüsteemi väljatöötamise. Artiklis toodud ettepanek leidis kaitsevaldkonnas inimressursidega (näiteks Kaitseressursside Amet) ning teadus- ja arendustegevusega (näiteks Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste rakendusuuringute keskus) tegelevate üksuste toetuse, mille tulemusena sündis otsus Kaitseväe inimressursi kompleksuuringu väljatöötamiseks ja käivitamiseks.

Tänaseks on Kaitseväe inimressursi kompleksuuringu raames viidud läbi ajateenijate uuringu kolm küsitlustappi (vt Kasearu jt kompleksuuringu metodoloogiat tutvustavat artiklit käesolevas kogumikus) ning valminud mitmed kompleksuuringu andmeid kajastavad analüüsid.

Käesolev kogumik ongi olulises mahus pühendatud kompleksuuringu andmeid kasutavate analüüside tulemustele; analüüside temaatika on lai ja mitmetahuline: kajastamist leiavad nii ajateenijate tervis ja sooritusvõime (Leila Oja ja Janika Piksöödi artikkel), omal algatusel „vabatahtlikult“² tulnud ja mitte omal algatusel ajateenistusse astunute sotsiaal-demograafiline võrdlus (Anet Määrsoo artikkel) kui ka, hariduse mõju ajateenistusse asunute hoiakutele (Eteri Demuse artikkel).

² Siin ja edaspidi on selles artiklikogumikus kasutatud sõna vabatahtlik nende meesoost kaitseväekohustuslaste kohta, kes ei ole jäänud ootama Kaitseressursside Ameti kutset arstlikku komisjoni, vaid on ise esitanud ametile avalduse ajateenistuskohustuse täitmisele asumiseks. Lisaks on samasse gruppi arvatud ka naissoost ajateenijad, kes on Kaitseväe-teenistuseseaduse mõistes vabatahtlikult teenistusse asunud.

Kuna kompleksuuringu üldmetoodika näeb ette ajateenijate mitmekordse küsitlemise (ajateenistusse astudes, pärast sõduri baaskursuse (SBK) läbimist ning ajateenistuse lõpus), annab see uurijatele unikaalse võimaluse analüüsida inimressursi iseloomustavate karakteristikute muutumist ajateenistuse jooksul. Kuna tänaseks on olemas esimesed longituudsed andmed, mis võimaldavad kõrvutada 2016. a juuli eelkutsega ajateenistusse astunute hoiakuid ja suhtumisi ajateenistuse algul ja SBK järgselt, siis on mitmed kogumiku autorid seda võimalust ka kasutanud. Kairi Kasearu analüüsib oma artiklis ajateenijate suhtumise muutust ajateenistuse vajalikkusesse ja Kaitseväe kuvandisse; Inga Karton keskendub ajateenijate motivatsiooni muutumise uurimisele ning Kairi Talves ja Tiia-Triin Truusa võtavad lähema vaatluse alla ajateenija ajateenistusega seotud hirmud ning nende muutumise.

Riigikaitse valdkonna inimressursi arendamise seisukohast on oluline hoida fookuses ka laiemat pilti ning mitte piirduda ainult riigikaitsega seotud inimeste uurimise ja valdkonnast kogutud andmetega. Eha Nurk, Maarja Kukk ja Kristina Kossinkova, tuginedes rahvastiku tervise uuringu 2014. a andmetele, analüüsivad 20–29-aastaste meeste antropomeetrilisi ning liikumise, toitumisega seotud näitajaid, Sigrid Vorobjovi artikli teemaks on 15–16-aastaste kooliõpilaste uimastitarbimine, ESPAD-i 2015. a andmetele tuginedes.

Naiste riigikaitstes osalemine on viimasel ajal rohkem kõneainet pakkunud. Silva Kiili analüüsib oma artiklis naiskaitseväelaste ja naiskaitseliitlaste arvamust kaitsestruktuuridesse panustamisest ning millised tegurid seda kujundavad. Andres Siplane aga uurib, milline on tegevteenistusest lahkunud veteranide toimetulek tööturul uue töökoha leidmise tähenduses.

Loodame, et kogumikus esitatud uuringute ja analüüsi tulemused pakuvad uut infot ja mõtlemisainet kõigile Eesti julgeolekust ja riigikaitsest huvitatud lugejatele. Samuti loodame, et käesolev kogumik ei jää SJKK-i kogumikesarjas viimaseks.

Aitäh kõigile autoritele ja kogumiku valmimisele kaasaaitajatele!

Kasutatud kirjandus:

- Allik, S. ja Talves, K. (2016). Inimressursi kompleksuuringu väljatöötamine kaitsevaldkonnas. *Inimressurss ja riigikaitse:tervis*. SJKK.Tartu.
- Harro-Loit, H. (2015). Inimressurss kui eeldatav väärtus. *Inimressurss ja riigikaitse: jätkusuutliku arengu väljakutsed*. SJKK.Tartu.
- Trumm, A. (2015). Kaitseväge inimressursi jätkusuutlikkus: küsimused ja väljakutsed. *Inimressurss ja riigikaitse: jätkusuutliku arengu väljakutsed*. SJKK. Tartu.
- Trumm, A., Kasearu, K., Truusa, T-T. ja Harro-Loit, H. (2016). Inimressurssiga seotud andmete kogumine ja kasutamine kaitsevaldkonnas. *Riigikaitse inimvara arendamine: võimalused ja väljakutsed*. SJKK.Tartu.

Ajateenijate kompleksuuring: metodoloogiline ülevaade

KAIRI KASEARU

Ühiskonnateaduste instituut, SJKK

REIN MURAKAS

Ühiskonnateaduste instituut, SJKK

KAIRI TALVES

KVÜÕA

AVO TRUMM

Ühiskonnateaduste instituut, SJKK

TIIA-TRIIN TRUUSA

Ühiskonnateaduste instituut, SJKK

2015. aasta sügisel alustati Eesti Kaitseväge inimvara kompleksuuringu (edaspidi kompleksuuring) planeerimist. Ülevaate kompleksuuringu ettevalmistamise tagamaadest, vajadusest ja temaatikast on esitanud Allik ja Talves (2016). Ajateenijate kompleksuuringu alusküsimustiku põhistruktuur (vt Allik ja Talves, 2016) on välja töötatud SJKK ja KVÜÕA koostöös, ankeedi koostamiseks on panustanud ka KRA ja Kaitseministeeriumi spetsialistid.

Kuigi kompleksuuring peaks ideaalis hõlmama kõik riigikaitse inimressursi sihtgrupid (kutsealused, ajateenijad, tegev- ja reservväelased), on 2017. a. jaanuari seisuga kompleksuuringust käivitunud vaid ajateenijate uurimine. Vastavalt uuringu metoodikale osaleb ajateenija küsitluses kolm korda: esimene küsitluslaine toimub teenistuse esimesel kuul, teine laine 4.–5. kuul, pärast sõduri baaskursuse läbimist, ning küsitluse kolmas laine teenistuse lõpus, vahetult enne reservi arvamist. Skemaatilise ülevaate ajateenijate kompleksuuringu ajalisesest struktuurist annab tabel 1.

Tabel 1. Eesti Kaitseväge inimvara kompleksuuring – ajateenijate uuringu andmekogumine etapiti (varjutatud ruudud tähistavad juba läbi viidud etappe).

Ajateenistusse astumise aeg (kutse)	1. laine	2. laine	3. laine
2016. aasta juuli eelkutse (A1)	Kogutud (A1L1)	Kogutud (A1L2)	Planeeritud juuni 2017 (A1L3)
2016. aasta oktoobri kutse (A2)	Kogutud (A2L1)	Kogumisel 2017. jaanuaris (A2L2)	Planeeritud juuni 2017 (A2L3)

2016. aastal toimus kompleksuuringu raames esimene küsitlus juulikuus eelkutsega ajateenistusse asunud noorte seas (A1L1). Küsitluses osales valdav osa 2016. juulis ajateenistusse astunudest, gruppide väiksuse tõttu jäid küsitletavate hulgast välja mereväe ajateenijad. Algselt oli ajateenistust alustanute nimekirjas Kaitseressursside Ameti andmetel 1785 inimest.

Tabel 2. Ajateenistusse võetavate arvud väeosade lõikes 2016. aasta juulis (A1L1).

Väeosa	Ajateenijate arv	Küsitletute arv	Vastamise määr (%)
Tapa (1. JvBr)	605	551	91
Jõhvi	235	174	74
Paldiski	141	136	96
Võru (2. JvBr)	431	396	92
Tallinn (staabi- ja sidepataljon)	40	40	100
Tallinn (vahipataljon)	170	154	91
Ämari (TVJ)	145	136	90
Luurekeskus	18	18	100
Kokku	1785	1600	90

Allikad: Kaitseressursside Amet, Kaitseväge, SJKK

A1L1 küsitlus viidi läbi perioodil 13. juuli-7. august 2016, kokku laekus 1600 rahuldavalt täidetud küsimustikku (tabel 2). Koguväljundi vastasmäär oli

90%, mis võimaldab öelda, et praktiliselt oli tegu ajateenijate kõikse uurin-guga. Nagu näeme, on vastamismäär kõigis väeosades maksimumilähedane. Ainsaks erandiks on Jõhvi, kus osa ajateenijatest oli küsitluse ajal seotud teiste tegevustega.

9.–30. oktoobrini toimunud küsitluses osalesid 2016. aasta oktoobrikutse aja-teenijad (A2L1), keda oli KRA andmetel nimekirjas 1170. Rahuldavalt täide-tud ankeete laekus 1077. Nagu ka eelmise küsitluse juures eristub siin teistest madalama vastajate protsendi poolest üks väeosa (Ämari), kus küsitluse ajal oldi osaliselt seotud teiste tegevustega väeosast väljaspool.

Tabel 3. Ajateenistusse võetavate arvud väeosade lõikes 2016. aasta oktoobris.

Väeosa	Ajateenijate arv	Küsitletute arv	Vastamise määr (%)
Tapa (1. JvBr)	361	332	92
Jõhvi	160	159	99
Paldiski	123	120	98
Võru (2. JvBr)	426	394	92
Ämari (TVJ)	100	72	72
Kokku	1170	1077	92

Allikad: Kaitseressursside Amet, Kaitsevägi, SJKK

Kolmas küsitlus (A1L2) viidi läbi perioodil 27. oktoober – 19. detsember 2016, kus 2016. aasta juuli eelkutsega ajateenistusse astunud vastasid küsimustele sõduri baaskursuse läbimise järgselt teistkordselt (endiselt jäid küsitlemata mereväe ajateenijad). Täidetud ankeete laekus 1311. Ka siin on üldine vastamismäär küllaltki kõrge, täpsemat võrdlust ajateenistusse kutsututega väeüksuste lõikes pole tehnilistel põhjustel võimalik teha.

A1L1 ja A1L2 moodustavad kompleksuuringu esimese longituudse andmes-tiku, milles mõlema laine ühendatud andmed on olemas 1189 vastanu korral, täiendavad andmekontrolli protseduurid võivad ühendandmete hulka vähesel määral suurendada.

Kompleksuuringu longituudsete andmete analüüsiga kaasnevad huvitavad väljakutsed. Eelkõige on võimalik uurida sündmuste, käitumise ja hoiakute dünaamikat indiviidide tasandil. See avardab tunduvalt uurijate võimalusi

põhjuslike seoste väljaselgitamiseks ja teaduspõhiste järelduste ning soovitude tegemiseks kaitsevaldkonnas inimressursi paremaks planeerimiseks ning efektiivsemaks rakendamiseks.

Käesolevas artiklikogumikus leiavad kasutamist kõik seni läbiviidud uurimis-etapid, kuid erinevates kombinatsioonides. Longituudset andmestikku (A1L1 + A1L2) on longituudseks analüüsiks kasutatud Kairi Kasearu ja Inga Kartoni artiklites. Kairi Talvise ja Tiia-Triin Truusa on kogumina võrreldud 2016. aasta juuli eelkutse kahte lainet (A1L1 võrreldud A1L2).

Lisaks longituudsele ühendandmestikule on kogumiku raames teostatud analüüsides kasutatud ka A1L1 ja A2L1 ühendandmestikku (kokku 2677 vastust), mis võimaldab anda põhjalikuma vahetult ajateenistusse tulekule järgnevat olukorrast, seda eriti ajateenijate väiksemate alarühmade tasandil. 2016. a juuli eelkutse ja oktoobri põhikutse ühendatud andmeid kasutatakse Anet Müürsoo ja Eteri Demuse artiklites. Leila Oja ja Jaanika Piksöödi artiklis on andmetena kasutatud A1L1 andmestikku.

Küsitluse üldine koordineerimine toimub Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste ja SJKKi koostöös. Kõikides küsitluslainetes on küsitluste korraldusprotsess sarnane: küsitlused toimuvad väeosades, kus ajateenijad täidavad elektroonilise ankeedi *LimeSurvey* keskkonnas. Vastamiseks jagatakse neile kätte internetiühendusega tahvelarvutid. Enne ankeedile vastamist tutvustatakse kõigile ajateenijatele uuringut ning palutakse neil kinnitada oma nõusolek uuringu osalemiseks. Uuringu osalemine on vabatahtlik, samuti näeb metoodika ette võimalust soovi korral ankeedi täitmine igal ajal katkestada.

Küsitluskeskkonnas küsimustike ettevalmistamise ja laekuvate andmete haldamisega seotu on seni teostanud SJKKi töötajad.

Uuringu andmete põhjal tehtud esmased analüüsid annavad tunnistust sellest, et üldjuhul on küsitlusinstrument „töökindel“ ja saadud andmed usaldusväärsed. Enne andmete intensiivsemat kasutuselevõttu on vaja teostada küsitlusinstrumendi põhjalikum valideerimine ja andmekvaliteedi analüüs.

Senistele küsitluskogemustele tuginedes võib välja tuua järgnevad vajadused edasisteks tegevusteks:

- Ehkki oluline osa andmekontrollist on võimalik teostada küsitlusmaketi põhiselt, on sellele lisaks vaja töötada välja standardsete andmekontrolli protseduuride ja nendega seotud võimalike korrektureide loend nii iga laine põhiselt eraldi kui ka longituudsete ühendandmete plaanis, samuti andmekontrollis kasutatavate küsitluse väliste andmete loend. Eraldi vajavad loomist filtrid suvalisi vastuseid andvate respondentide leidmiseks. Seoses andmete pideva lisandumisega on tegemist väga mahuka regulaarse tegevusega, mis vajab selget institutsionaalset kaetust.
- Igal ajateenijal on küsitluse raames oma unikaalne kood, mille sisestab pärast ajateenija nime kontrolli tahvelarvutisse küsitluse läbiviija. Kontrollprotseduurina sisestatakse kood kahekordselt. Paraku esineb koodide sisestamisel ikkagi vigu, mis raskendavad edasiselt longituudsete andmete moodustamist. Lahenduseks võiks olla suurem korduv vastajat puudutavate andmete ühisosa eri lainetes, mis loob täiendavaid võimalusi andmete ühendamiseks konkreetse vastaja tasandil.
- Nagu senine küsitlusprotseduur on näidanud, ei pruugi vastustel põhinevad väeosadesse kuuluvuse alased andmed olla täpselt vastavuses sellealaste „ametlike“ andmetega (nt vastaja valib mitte selle väeosa, kus ta hetkel baasväljaõpet läbib, vaid selle, kuhu ta edaspidi suundub vms). Eelnevast lähtuvalt eeldab täpsete analüüside teostamine väeosade tasandil lisaks küsimuste sõnastuse täpsustamisele vähemalt esialgselt ka paralleelse ajateenijate väeosade vahelisi liikumisi käsitleva andmebaasi tekitamist, mis oleks ühendatav küsitlusandmetega. Sellised andmed on olulised ka ajateenistusest väljalangejate analüüsi seisukohalt.
- Küsitlustegevust on häirinud tehnilised probleemid seoses WiFi ühenduse katkemisega küsimustele vastamise ajal, mis on sageli nõudnud ajateenijalt vastamisega uuesti alustamist, mis vähendab nende vastamisalast motivatsiooni ja on kohati viinud „suvaliste“ vastuste andmisele. Lisaks tehnilise lahenduse parandamisele tuleks välja töötada standardprotseduurid ühenduse katkemise järgse tegevuse kohta (nt jätkamise võimalused katkemiskohast alates).

- Enne uue küsitlustsükli käivitamist 2017. aasta juuli eelkutsesele tuleb viia läbi korrektuurid küsimustikes ja uurimisprotsessi stabiilsuse tagamiseks kinnitada erinevate moodulite kasutamine soovitatavalt vähemalt järgneva 5 aasta lõikes.

Kasutatud kirjandus

Allik, S., Talves, K. (2016). Inimressursi kompleksuuringu väljatöötamine kaitsevaldkonnas. L. Oja (toim.) *Inimressurss ja riigikaitse: Tervis*, lk 13–23.

Ajateenijate kompleksuuringu tulemused tervise ja sooritusvõime andmete näitel

LEILA OJA

Tervise Arengu Instituut, SJKK

JAANIKA PIKSÖÖT

Tervise Arengu Instituut, SJKK

Sissejuhatus

Kompleksuuring on esimene regulaaruuring, mis kogub andmeid riigikaitsega seotud inimvara kohta ajateenijate ja reservis meeste osas, tõendus põhiste otsuste tagamiseks ning inimvara efektiivseks arendamiseks ja juhtimiseks Kaitseväes.

Kaitseväe kõige olulisem vara on inimene. Ilma inimesi tundmata ja sellest tulenevalt inimeste juhtimise ja arendamisega seotud otsuseid tegemata, ei ole võimalik tagada riigikaitse inimesressursi vajalikku olemasolu. Kompleksuuringu ellukutsumise tingis vajadus saada regulaarselt andmeid inimeste kohta, kes moodustavad suurima osa riigikaitse inimesressursist. Eesmärgiks on uuringu tulemustel põhinevate otsuste abil vähendada väljalangemist kõigis teenistusetappides ning lõppkokkuvõttes tagada kvaliteetsema reservi olemasolu (Allik, Talves 2016).

Inimvaraga seotud uuringute läbiviimine ei taga piisaval määral otsuseprotsessideks vajalikke teadmisi ja järjepidevat monitooringut riigikaitse inimesressursi kohta. Andmeallikatest, mida võiks kasutada näiteks tervise ja kaitsevõime teemade analüüsiks, selgub, et erinevate ametkondade vajadustest lähtuvalt on andmed kogutud erineva eesmärgiga, tasemega ja detailsusega.

Juurdepäas nendele andmestikele on valdavalt piiratud või andmed on kogutud viisil, mis ei võimalda nende täiendavat analüüsi (Oja 2015).

Muutuste tuvastamine on võimalik juhul, kui andmestik on kogutud teatud regulaarsusega ja operatiivselt. Andmestik peab olema kogutud viisil, mis võimaldab vajadusel nii ristlõikelist kui longitudinaalset analüüsi. Et kogutavad andmed (näiteks vanus, sugu, sotsiaalmajanduslik staatus, tööelu, leibkond, toitumine, kehaline ja vaimne võimekus ning tervises seisund) on heterogeensed, siis koostöös erinevate uurimisvaldkondadega nagu meditsiin, haridusteadused, sporditeadused, sotsioloogia jt on võimalik analüüsi käigus jõuda küsimuste lahendamisel vajaliku tulemuseni (Erley 2012).

Käesolev kompleksuuring on Eestis esimene samm, et koondada riigikaitsealist inimressurssi hõlmav teadmismajandus ja andmete süstematiseerimine, säilitamine ja jagamine ühtse koordineerimise alla (Allik, Talves 2016).

Metoodika

Kompleksuuringu metoodikast, saamisloost ja korraldusest on võimalik lähemalt lugeda artiklikogumikust, mis avaldati 2016. a kevadel toimunud SJKKi tervise visioonikonverentsil „Inimressurss ja tervis kaitsevaldkonnas“ (Allik, Talves 2016).

Kompleksuuringu ankeedi komplekteerimisel kasutati küsimuste plokkide ja indikaatoreid, mis aitavad selgitada inimressursiga seotud omadusi nagu näiteks väljalangemist erinevatel teenistusetappidel ning inimese elu ja otsuseid mõjutavaid tegureid teenistuse vältel.

Kompleksuuringu küsitlusankeet on multidistsiplinaarne, sisaldades erinevaid inimressursiga seotud valdkondi nagu sotsiaaldemograafiline profiil, tervis, enesekohased hoiakud, hoiakud riigikaitse ja teenistuse suhtes, õppimine ja motivatsioon teenistuses. Valdkonnad on jagunenud plokkideks, mille komplekteerimisel on kasutatud küsimusi eelnevatest Eestis läbiviidud rahvastiku-uuringutest (nt Euroopa Sotsiaaluuring, Eesti Terviseuuring) ja riigikaitsealast inimressurssi puudutavatest uuringutest, et oleks võimalik teostada võrdlust Eesti rahvastikupõhiste uuringutega ning eelnevate riigikaitsealaste uuringutega

(Allik, Talves 2016). Alljärgnevalt tutvustame lähemalt ankeedi komplekteerimiseks kasutatud tervisealaste küsimuste sisu.

Tervis on üks iseseisev teema küsimustikust. Tervise ploki eesmärgiks on välja selgitada, milline on ajateenijate üldine tervises seisund, sooritusvõime ning tervise- ja riskikäitumine.

Tervise ploki alateemad on järgmised:

- 1) antropomeetristest andmetest registreeritakse kaal ja kasv,
- 2) üldfüüsilise testi (ÜFT) andmetest registreeritakse 3 testi algandmed kolmel mõõtmiskorral – enne sõduri baaskursust (SBK), pärast SBK-d ja enne reservi arvamist,
- 3) üldist tervist iseloomustavad andmed nagu enesehinnanguline tervis ja füüsiline võimekus, pikaajalise ehk kroonilise haiguse või terviseprobleemi olemasolu, viimase 12 kuu jooksul diagnoositud või ravitud haigused, viimase 30 päeva jooksul esinenud tervisehäired, ravimite kasutamine,
- 4) tervisekäitumist iseloomustavatest andmetest registreeritakse kehalise aktiivsuse ning toitumise eripärad,
- 5) riskikäitumist iseloomustavatest andmetest registreeritakse suitsetamine ja alkohoolitarvitamine 12 kuu jooksul enne ajateenistusse astumist,
- 6) emotsionaalse tervise selgitamisel kasutatakse emotsionaalse enesetunde küsimustikku (EEK-2) (Aluoja jt 1999),
- 7) hoiakute küsimustega selgitatakse välja vastajate kontrollkese (sise- mine vs väline) ning rahulolu oma füüsilise vormi ja tervisega.

Saadud info alusel on võimalik teostada ajateenijate tervisenäitajate ja eluviisi analüüsi ning hinnata nende tervist ja füüsilist sooritust mõjutavaid tegureid.

Käesolevas artiklis antakse ülevaade 2016. aastal teenistusse astunud ajateenijate enesehinnangulisest tervisest ja haiguste levimusest, tubakatoodete ja alkoholi tarvitamisest ning füüsilisest võimekusest. Küsimustikule vastas 1601 ajateenijat, 1588 noormeest ja 13 neidu kaheksast väeosast üle Eesti. Vastajad olid 18–27-aastased ($m=20,7\pm 1,6$).

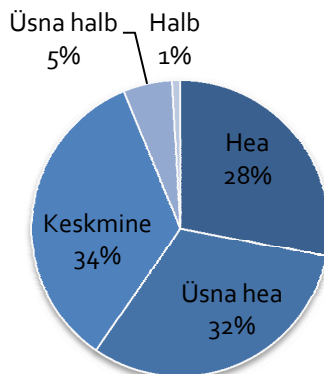
Andmeanalüüsiks kasutati statistikaprogrammi *IBM Statistics SPSS 22*. Grup-pidevahelised erinevused leiti vastavalt andmete tüübile, kasutades χ^2 - või dispersioonanalüüsi; erinevused loeti statistiliselt oluliseks p väärtusel alla 0,05.

Tulemused ja arutelu

Enesehinnanguline tervis ja haiguste levimus

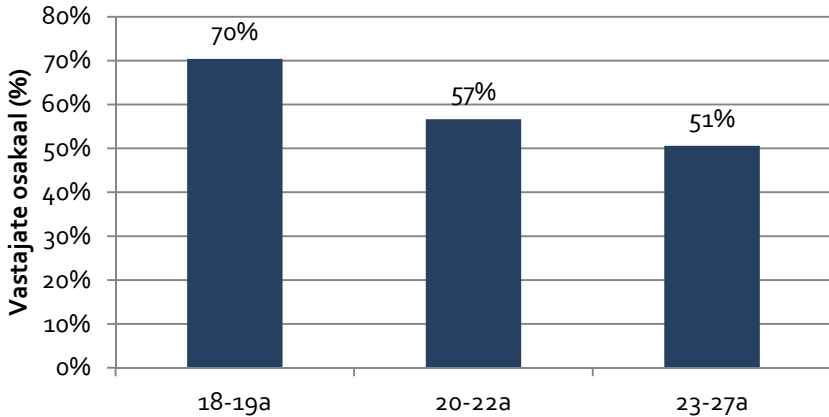
Info ajateenijate varem esinenud haiguste osas võimaldab prognoosida välja-langevuse ja tervishoiuga seotud probleeme väljaõppe perioodi jooksul. Aja-teenijate üldist hinnangut oma tervisele küsiti küsimusega „*Kuidas hindate oma tervist üldiselt?*“, mille vastusevariantideks olid *hea, üsna hea, keskmine, üsna halb, halb*. Enamlevinud haiguste esinemist viimase 12 kuu jooksul enne ajateenistusse asumist selgitati küsimusega „*Kas Teil on mõni pikaajaline (krooniline) haigus või terviseprobleem?*“ ning täpsustatud küsimusega „*Kas Teil on viimase 12 kuu jooksul diagnoositud või ravitud järgmisi haigusi/haigusnähte?*“, mille vastusevariantideks olid 11 erinevat sagedasemat tervise-probleemi ning vastusevariant *muu*.

Oma tervist hindasid üsna heaks, heaks või keskmiseks ligikaudu sama suur hulk noori – ligikaudu kolmandik (joonis 1). Enda hinnangul halva või üsna halva terviselega olid ajateenistuses 6% noortest.

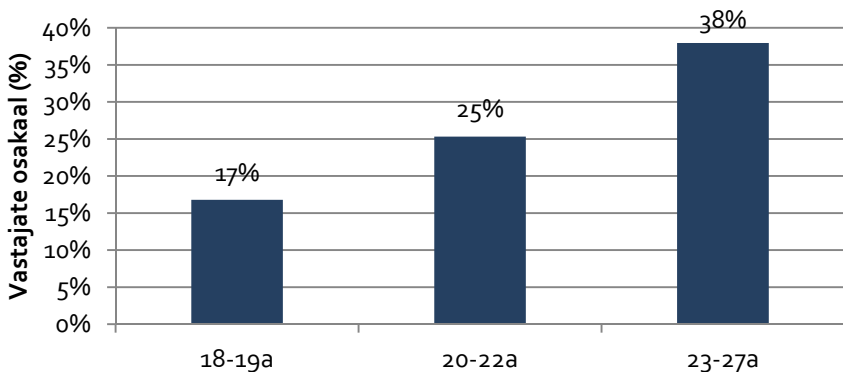
Joonis 1. Tervise enesehinnangu jaotus vastusevariantide lõikes (n=1595)

Kui võrrelda vastajaid vanusegruppide lõikes, siis ilmneb, et vanuse kasvades hinnang oma tervisele langeb (joonis 2).

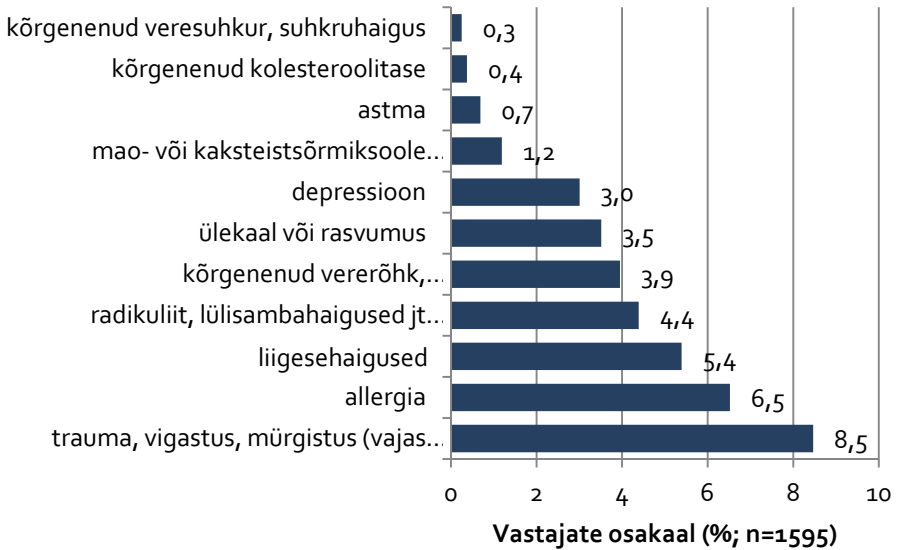
Joonis 2. Ajateenijate (n=1595) osakaal, kes hindavad oma tervist heaks või üsna heaks (kokku 60%), vanusegruppide lõikes.

Kui 18–19-aastaste vanusegrupis hindasid oma tervist heaks või üsna heaks 70% noortest, siis 23–27-aastaste hulgast pidasid oma tervist vähemalt üsna heaks vaid pooled, 51% vastajatest ($p < 0,001$).

Joonis 3. Kroonilise haiguse või terviseprobleemi esinemine vanusegruppide lõikes (keskmine = 24%).

Vanuse kasvades suureneb ka krooniliste haiguste või terviseprobleemide esinemissagedus (joonis 3). Kui keskmiselt esines mingi terviseprobleem 24% vastanutest, siis 18–19-aastaste vanusrühmas oli see osakaal 17% ning 23–27-aastaste hulgas juba 38% vastanutest ($p < 0,001$). Joonis 4 annab ülevaate, milliseid haigusi või terviseprobleeme vastajate hulgas kõige enam esines.

Joonis 4. Haiguste esinemine (%) peamiste diagnooside lõikes (n=1595).

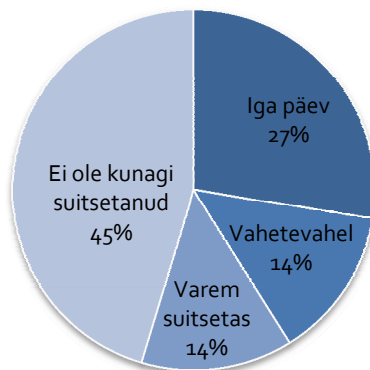
Aasta jooksul enne ajateenistusse astumist esines trauma või vigastus, mis vajas arstiabi, 8,5% vastanutest. See näitab, et noored on üsna uljad ja tähelepanematud ohtude suhtes. Kaitseväeressursside Ameti (KRA) aruandest kaitseväekohustuste täitmisest (Kaitseministeerium 2016) selgub, et 2015. aasta andmetel vabastati ennetähtaegselt ajateenistusest kõigist tervislikel põhjustel vabastanutest vigastuste või mürgistuste tõttu 6,3% ajateenijatest. On põhjust arvata, et ajateenistuses esinevad traumad võivad olla n-ö jätkuks tähelepanematusele ja hooletusele, mis esines ka tsiviilis. Allergia ja liigesehaigused moodustasid vastavalt 6,5% ja 5,4% enam esinenud haigustest (joonis 4).

KRA koostatud aruannete kohaselt on tervisenõuetele mittevastavate noorte hulk kutsealuste seas püsinud aastate lõikes sarnasel tasemel. Ennetähtaegselt

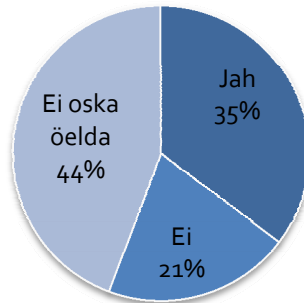
ajateenistusest vabastatud ajateenijate hulk seevastu on aastatel 2012-2014 tõusnud. Kutsealuste seast, kelle tervis oli tunnistatud nõuetele vastavaks ja kes olid alustanud ajateenistust, vabastati komisjoni otsusel ennetähtaegselt teenistusest 2012. aasta andmetel 13,4%, 2013. aastal 16,9% ja 2014. aastal juba 19,7% (Kaitseministeerium 2016). Varasemate uuringute kohaselt (Piksööt, Oja 2016) on levinuim põhjus ajateenijate teenistusest vabastamisel lihasluukonna- ja sidekoehaigused (38,1%), psüühika- ja käitumishäired (25,7%), viigastused ja mürgistused (7%), närvisüsteemi haigused (3,9%) ja vereringeelundite haigused (4,2% vabastamise põhjustest).

Riskikäitumine

Riskikäitumise küsimused aitavad selgitada alkoholi tarbimise ja suitsetamise levimust noorte hulgas enne ajateenistusse astumist. Saadud info võimaldab selekteerida riskikäitumisele suunatud noori. Info suitsetamisest loobuda soovijate osakaalu kohta (35%; Joonis 6) näitab ajateenijate meelsust ja annab sisendi kaitseväge meditsiiniteenistusele terviseedenduseks. Näiteks suitsetamisest loobumise nõustamise (SLN) kabinetid aitavad sõltlastel tubakast vabana. SLN kabinettide head praktikat on rakendatud ka Eesti Kaitseväes (Suurorg jt 2010), kui 2011. a augustis avati SLN teenuse osutamise pilootprojekt koostöös KV Peastaabiga.

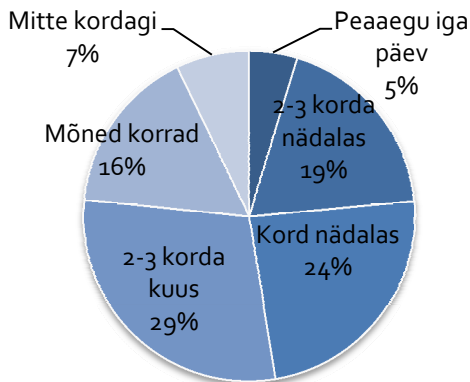

Joonis 5. Suitsetajate osakaal ajateenistuses (n=1594).

Joonis 6. Suitsetamisest loobuda soovijate osakaal (n=650).

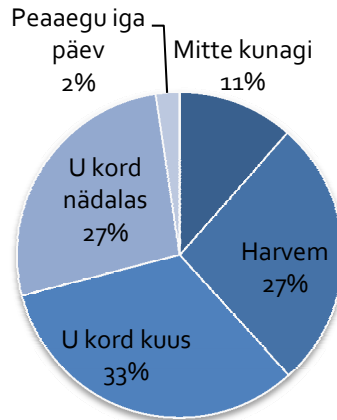
Alkoholsete jookide tarbimise sagedust selgitati küsimusega „*Kui tihti Te enne ajateenistusse asumist tarvitasite alkohoolseid jooke?*“. Tervisele ohtlikus koguses alkoholitarbimist (*binge drinking*) küsiti järgmiselt: „*Kui sageli enne ajateenistusse astumist Te jõite ühel tarbimiskorral vähemalt kas a) kuus pudelit õlut või b) kuus klaasi veini või c) kuus pitsi kanget alkoholi?*“.

Joonis 7. Alkoholi tarvitajate osakaal enne ajateenistust (n=1591).

Peaaegu igapäevaseid alkoholitarbijaid enne ajateenistust oli 5% vastanutest (joonis 7). Peaaegu iga päev või vähemalt kord nädalas tarbis alkoholi tervisele

ohtlikus koguses (vähemalt 6 annust) enne ajateenistusse astumist 29% noortest (joonis 8).

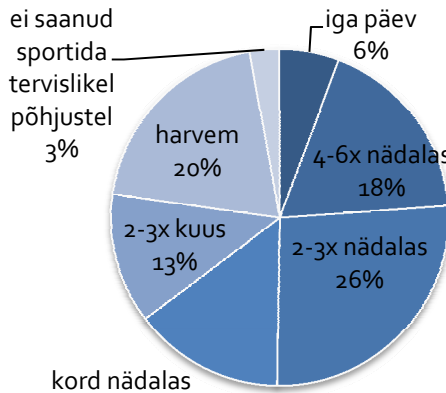
Joonis 8. Tervisele ohtlikus koguses alkoholi tarvitajate osakaal enne ajateenistust (n=1468).

Füüsiline võimekus

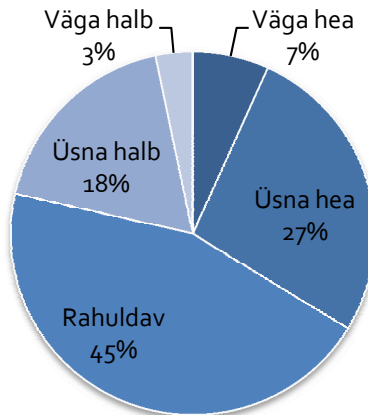
Info ajateenijate füüsilisest võimekusest võimaldab väeosa instruktorkoosseisul planeerida kehalise kasvatuse alast väljaõpet ja prognoosida võimalikku väljalangemist tervise tõttu enne väljaõppe perioodi lõppu. Varasem kehaline aktiivsus ja tervisespordi harrastuse kogemus on eeliseks parema füüsilise võimekuse resultaadi saavutamiseks kogu väljaõppe perioodi vältel (Oja, Piksoot 2016).

Uuringud militaarvaldkonnas on kinnitanud, et ajateenijate madal kehaline võimekus võib mõjutada nii ajateenijate väljaõpet kui sõjaväeliste kohustuste täitmist (Tomczak jt 2012). Parema füüsilise ettevalmistusega ning treenitud sõduritel on vigastuste määr neli korda madalam, võrreldes varem treenimata sõduritega (Rosendahl jt 2003). Hilisemad analüüsid ja teiste riikide näited on kinnitanud, et madal kehaline võimekus on üheks oluliseks põhjuseks ajateenistusest väljalangemisel enne sõduri baaskursuse (SBK) lõppu vigastuste või ilmnunud terviseprobleemide tõttu (Talbot jt 2009, Taanila jt 2011).

Käesoleva analüüsi kohaselt olid ligikaudu pooled ajateenijatest tervist toetavalt kehaliselt aktiivsed (tegelesid tervisespordiga vähemalt kaks korda nädalas). Samapalju oli neid, kes harjutasid vaid kord nädalas või vähem, või siis ei saanud sportida tervislikel põhjustel (3%). Igapäevaselt tervisespordiharrastajaid enne ajateenistust oli 6% vastajatest (joonis 9).

Joonis 9. Tervisespordi harrastajate osakaal enne ajateenistust (n=1587).

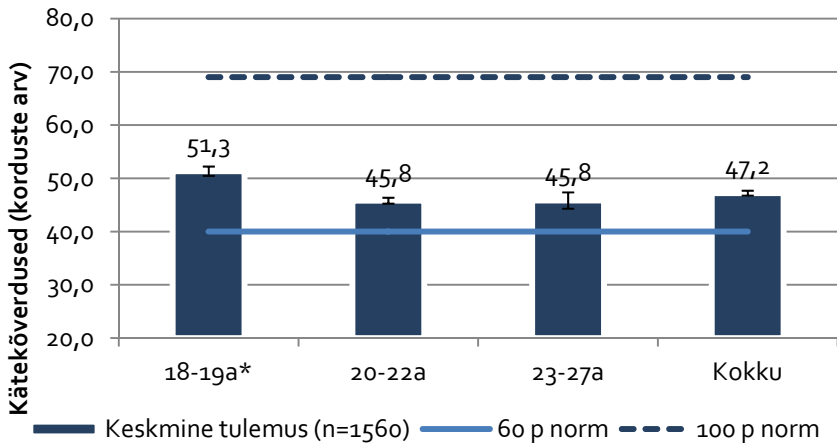

Joonis 10. Enesehinnanguline füüsiline vorm (n=1579).

Oma füüsilist vormi pidasid aga rahuldavaks või üsna heaks või väga heaks enamik, 79% vastanutest (joonis 10). Võrreldes vastuseid terviseporti harastanutega, on põhjust oletada, et ligikaudu 30% poistest hindavad oma füüsilist vormi paremaks, kui see ehk tegelikult on. Vaid 21% noormeestest hindas oma füüsilist vormi üsna halvaks või väga halvaks.

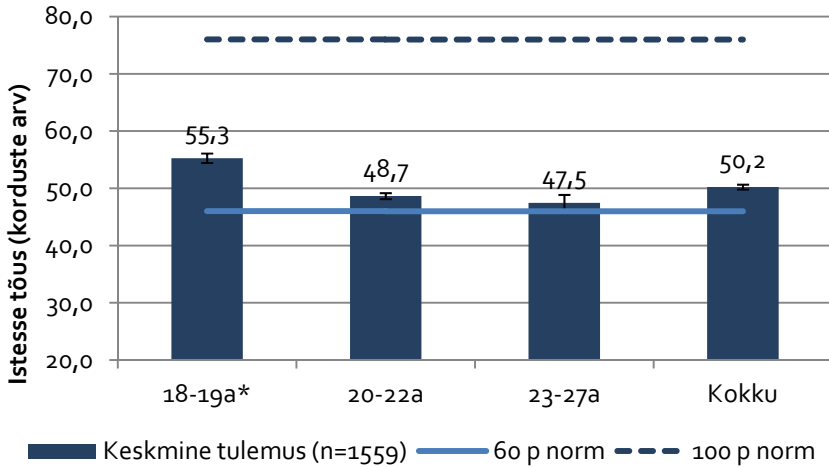
ÜFT tulemused

Hinnates üldfüüsilise testi tulemuste alusel noorte keskmist sooritusvõimet miinimum- ja maksimumnormide võrdluses erinevates vanusegruppides ilmneb, et 18–19-aastaste keskmised tulemused on oluliselt paremad, võrreldes vanemate ajateenijate tulemustega, seda nii kätekõverduste, istesse tõusu kui 3200 m jooksu testis (joonised 11–13). Istesse tõusu testis on keskmised tulemused vanemates vanuserühmades valdavalt miinimumsoorituse lähedal (joonis 12). Miinimumnormile vastav soorituskordade arv on istesse tõusul 46 korda.

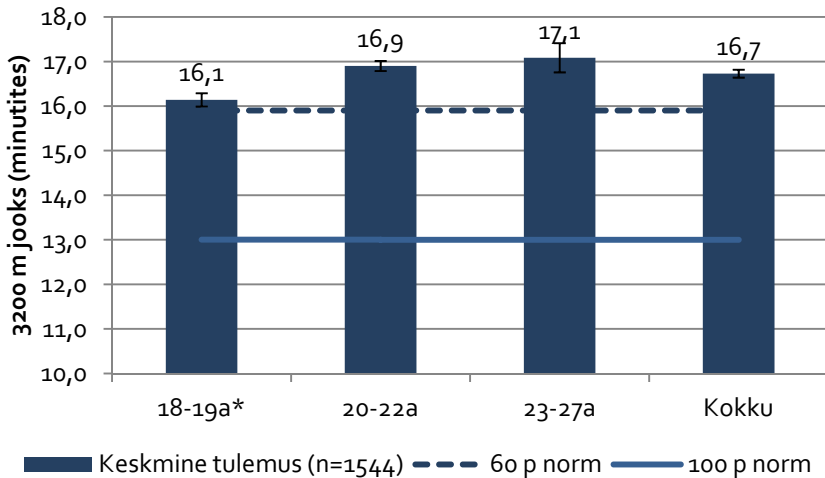

Joonis 11. Toenglamangus kätekõverduste keskmine tulemus vanusegruppide lõikes võrrelduna miinimum- ja maksimumnormidega (n=1560).

* statistiliselt oluline erinevus gruppide vahel

Joonis 12. Istesse tõusu keskmine tulemus vanusegruppide lõikes võrrelduna miinimum- ja maksimumnormidega (n=1559)
* statistiliselt oluline erinevus gruppide vahel

Joonis 13. 3200 m jooksu keskmine tulemus vanusegruppide lõikes võrrelduna miinimum- ja maksimumnormidega (n=1544).
* statistiliselt oluline erinevus gruppide vahel

3200 m jooksus on miinimumnorm ehk 60 punkti määr 15,9 min 2016. a juulis eelkutses alustanud noorte vastupidavusvõimed olid keskmiselt alla miinimumnormi ja seda kõigis vanuserühmades (joonis 13). Selline info peaks instruktoritele andma sisendi oma tegevused kiirelt ümber hinnata ja rakendada tegevusi koormuste järkjärguliseks tõstmiseks.

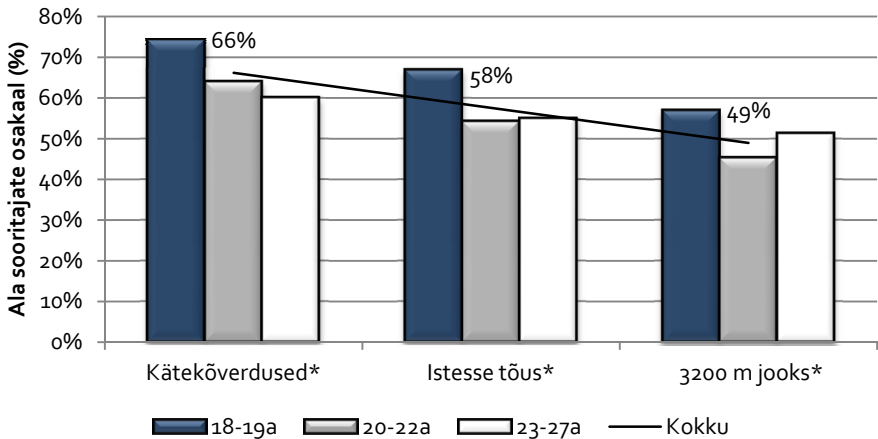
Võrreldes eelmiste aastate tulemustega, näib 3200 m jooksu keskmine tulemus erakordselt aeglane (tabel 1). Kui 2014. a oli jooksu keskmine tulemus 15:50, siis 2016. a vaid 16:44. Teiste testide tulemused on püsinud samal sooritustasemel. Seega viimase kahe aasta ÜFT andmete alusel noorte meeste jõuvõimete langust täheldada ei saa. Edaspidi oleks vaja ühtlasi välja selgitada, mil määral erinevad eneseraporteeritud ÜFT tulemused objektiivsetest mõõtmistest.

Tabel 1. Üldfüüsilise testi keskmised tulemused enne SBK-d 2014. a ja 2016. a ($X \pm SD$)

Test	2014, n=743			2016, n=1544-1560		
	(m \pm SD)	min	max	(m \pm SD)	min	max
Selili lamangust istesse tõus (kordade arv)	50,1 \pm 17,5	4	118	50,2 \pm 16,8	1	99
Toenglamangus käte- kõverdused (kordade arv)	48,6 \pm 17,0	4	129	47,2 \pm 18,0	2	99
3200 m jooks (min, sek)	15:50 \pm 2:40	10:52	31:59	16:44 \pm 3:28	9:50	40:59

Tervisega seotud *fitness* standardi kohaselt (Meredith, Welk 2007) on näiteks 17-aastastele noormeestele soovituslik sooritada vähemalt 35 kätekõverdust ja 43 istesse tõusu. Kõrvutades neid normväärtusi Eesti Kaitseväes kehtestatud ÜFT normidega (Kaitseväe juhataja käskkiri nr. 86, 2013), mille kohaselt on miinimumnormiks sooritada 40 kätekõverdust ja 46 istesse tõusu, saab väita, et praegused füüsilise võimekuse nõuded kaitseväes peaksid olema ka tervisega seotud võimekuse seisukohalt jõukohased. Sellest tulenevalt peaks iga terveks tunnistanud ajateenistust alustav noormees suutma sooritada ÜFT nõuded vähemalt miinimumtasemel.

Hinnates sooritusvõimet vähemalt miinimumtasemel selgus, et 66% ajateenijatest olid suutelised läbima kätekõverduste testi miinimumtasemel, istesse tõusul oli neid noori vaid 58% ja jooksus alla poole (49%) (joonis 14). Hinnates testide läbimist erinevates vanusrühmades selgus, et kõigis testides on noorimas vanuserühmas neid noori enam, kes suudavad sooritada teste vähemalt miinimumtasemel. Vanuse kasvades nende noorte hulk aga langeb. Et 18–19-aastaste hulgas on valdavalt just gümnaasiumi lõpetanud noored, siis on põhjust oletada, et kasvõi kaks korda nädalas kooli kehalises kasvatuses rakendatud juhendatud kehaline tegevus mõjutab positiivselt testide sooritust.

Joonis 14. Üldfüüsiliste testide iga testi positiivselt (vähemalt 60p) sooritanute osakaal vanusegruppides.

*statistiliselt oluline erinevus gruppide vahel.

Ebapiisava kehalise võimekuse olulisemateks põhjusteks on noormeeste vähenenud kehaline aktiivsus koolis ja vabal ajal, ebaregulaarne ja tasakaalustamata toitumine, suitsetamine, kohati lisaks ka alkoholi ja narkootikumide tarvitamine. Vajakajäämised kehalistes võimetes tingivad vajaduse otsida uusi võimalusi, kuidas muuta sõduri baaskursuse kehalist kasvatust efektiivsemaks, nii et ajateenijad oleksid edaspidises teenistuses võimelised täitma neile antud ülesandeid (Hausenberg 2013).

Hea tervis ja piisav kehaline võimekus on sõdurile võtmetähtsusega tegurid (Leyk jt 2015). Nõrga kerejõu ja madala aeroobse võimekusega ajateenijatel on

risk alaselja valude tekkeks (Taanila jt 2012). Madal kehaline võimekus võib põhjustada lihas-luukonna vigastusi intensiivse kehalise treeningu käigus. Nõrga ülakere jõu näitajatega ajateenijatel (kätekõverused alla 22 korra minutis) on šanss sattuda akuutsesse vigastusse 1,4 korda kõrgem, võrreldes tugeva ülakere jõuga noortega (Taanila jt 2015).

Füüsilise vormisoleku tase annab tunnistust valmisoleku kohta täita ajateenijatele pandud ülesandeid ja selle madal tase on riskifaktoriks vastava väljaõppe läbimisel. Seega peab kaitsevägi suurendama oma jõupingutust, et aidata sõduritel säilitada tervist ja sooritusvõimekust kogu väljaõppe perioodi jooksul (Leyk jt 2015).

Kokkuvõte

Käesolev kompleksuuring on Eestis esimene samm, et koondada riigikaitsealised inimressursi hõlmav teadmismajandus ning andmete süstematiseerimine, säilitamine ja jagamine ühtse koordineerimise alla, mis väldiks andmekogumise dubleerimist ja killustatust ning võimaldaks selgemat ülevaadet inimvarast ja seda mõjutavatest teguritest Kaitseväes.

Krooniline haigus või terviseprobleem esineb 24% ajateenistusse astunud noortest. Vanuse kasvades probleemse tervisega noorte hulk kasvab. Kui 18–19-aastaste vanusegrupis hindavad oma tervist heaks või üsna heaks 70% noortest, siis 23–27-aastaste hulgas on vastav osakaal vaid 51% vastajatest. Enamdiagnostitud terviseprobleemid on olnud vigastused, traumad, allergia ja liigeshaigused.

Igapäevaseid suitsetajaid on ajateenijate hulgas ligikaudu neljandik (27%). 6,9% suitsetavatest noortest alustas suitsetamist alles ajateenistuses. Suitsetamisest sooviks loobuda 35% noortest. Peaaegu igapäevaseid alkoholitarbijaid enne ajateenistust oli 5% vastanutest. Peaaegu iga päev või vähemalt kord nädalas tarbis alkoholi tervisele ohtlikus koguses (vähemalt 6 annust) 29% tarvitajatest.

18–19-aastaste ajateenijate keskmised üldfüüsilise testi tulemused on oluliselt paremad, võrreldes vanemate ajateenijate tulemustega. Istesse tõusu testis on tulemused keskmises ja vanemas vanuserühmas valdavalt miinimumsoorituse

lähedal. Võrreldes eelmiste aastate tulemustega, näib 3200 m jooksu keskmine tulemus erakordselt aeglane.

Kaesolev analüüs näitas, et noorte tervis ja füüsiline võimekus on oluliselt seotud vanusega: 18–19-aastased ajateenijad hindavad paremaks nii oma tervist kui kehalist võimekust, samuti on üldfüüsilise testi tulemused selles vanusegrupis kõige kõrgemad. Seega saab antud tulemuste põhjal soovitada, et teenistusse astumiseks on sobivaim aeg kohe pärast gümnaasiumi lõppu, mil noored on kõige parema tervise ja füüsilise võimekusega.

Kasutatud kirjandus

- Allik, S., Talves, K. (2016). Inimressursi kompleksuuringu väljatöötamine kaitsevaldkonnas. Oja, L. (toim). Inimressurss ja riigikaitse: Tervis. Artiklikogumik. Strateegilise jätkusuutlikkuse kompetentsikeskus, 13–23.
- Aluoja, A., Shlik, J., Vasar, V., Luuk, K., Leinsalu, M. (1999). Development and psychometric properties of the Emotional State Questionnaire, a self-report questionnaire for depression and anxiety. *Nord Journal Psychiatry*, 53: 443–449.
- Erley, O. (2012). Medical care. RTO Technical report TR-HFM-178, STO/NATO 2012, 98–99.
- Hausenberg, T. (2013). Sõduri baaskursuse mõju ajateenijate kehalistele võimetele. Magistritöö. Tartu Ülikool 2013.
- Meredith, M., Welk, G. (2007). Fitnessgram. Activitygram. Test administration manual. The Cooper Institute, Dallas, Human Kinetics: 61.
- Oja, L. (2015). Andmete kättesaadavus ja vajadus strateegilise jätkusuutlikkuse terviseetemade käsitlemisel. Trumm, A. (toim). Inimressurss ja riigikaitse: jätkusuutliku arengu väljakutsed. Artiklikogumik. SJKK aastakonverents 2015, 21–26.
- Oja, L., Piksööt, J. (2016). Ajateenijate füüsilise võimekuse areng väljaõppe perioodil. Raport. SJKK. Tallinn.
- Kaitseministeerium (2016). Aruanne kaitsevägekohustuse täitmisest ja kaitseväge teenistuse korraldamisest 2015. aastal.
- Kaitseväge juhataja käskkiri nr 86. (2013). Füüsilise ettevalmituse nõuded ja hindamise kord.

- Leyk, D., Witzki, A., Will, G., Rohde, U., Rütter, T. (2015). Even one is too much: sole presence of one of the risk factors overweight, lack of exercise and smoking reduces physical fitness of young soldiers. *J Strength Cond Res*, 11: 199–203.
- Piksööt, J., Oja, L. (2016). Kaitseväe teenistusest väljalangemise põhjuste arstlike komisjonide otsuste põhjal. Ülevaade 2013–2015. Raport. SJKK. Tallinn.
- Rosendahl, L., Langberg, H., Skov-Jensena, A., Kiaer, M. (2003). Incidence of injury and physical performance adaptations during military training. *Clin. J. Sport Med*, 13: 157–163.
- Suurorg, L., Härm, T., Sammel, A., Normak, M. (2010). Kaadriaadrikaitseväelaste suitsetamislevimuse uuring aastatel 2008–2010. Raport. TAI.
- Taanila, H., Hemminki, A.J.M., Suni, J.H., Pihlajamäki, H., Parkkari, J. (2011). Low physical fitness is a strong predictor of health problems among young men: a follow-up study of 1411 male conscripts. *BMC Public Health*, 11: 590.
- Taanila, H.P., Sini, J.H., Pihlajamäki, H.K., Mattila, V.M., Ohrankämnen, O., Vuorinen, P., Parkkari, J.P. (2012). Predictors of low back pain in physically active conscripts with special emphasis on muscular fitness. *Spine J*, 12(9): 737–748.
- Taanila, H.P., Sini, J.H., Pihlajamäki, H.K., Mattila, V.M., Ohrankämnen, O., Vuorinen, P., Parkkari, J.P. (2015). Risk factors of acute and overuse musculoskeletal injuries among young conscripts: a population-based cohort study. *BMC Musculoskeletal Disorders*, 16: 104.
- Talbot, L.A., Weinstein, A.A., Fleg, J.L. (2009). Army Physical Fitness Test Scores Predict Coronary Heart Disease Risk in Army National Guard Soldiers. *Military Medicine*, 174, 3: 245.
- Tomczak, A., Bertrandt, J., Kłos, A. (2012). Physical fitness and nutritional status of polish ground force unit recruits. *Biology of Sport*, 29(4), 277–280.

Kes läheb vabatahtlikult ajateenistusse: sotsiaaldemograafilised tegurid ja ootused-lootused ajateenistusele?

ANET MÜÜRSOO

TÜ ühiskonnateaduste instituut, sotsioloogia magistrant

Taustainformatsioon

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 124 järgi on Eesti kodanikud kohustatud osa võtma riigikaitsest seaduse sätestatud alustel ja korras. Lisaks sellele määrab kaitseväeteenistuse seaduse § 2 lõige 1 ära, et isik, kellel on kaitseväekohustus, on kaitseväekohustuslane. Kaitseväge saab astuda kas a) vabatahtliku avalduse või b) kutse alusel. Kaitseväekohustuslane on kutsealune, kes on 17–27-aastane (kaasa arvatud) meessoost isik kuni aja- või asendusteenistusse asumiseni või aja- või asendusteenistusse asumisest vabastamiseni (EV Kaitseväeteenistuse seadus, § 2, lõiked 2 ja 3).

Kaitseressursside Ameti (edaspidi KRA) kodulehe andmetel saab ajateenistusse astuda ka omal algatusel. Kui isikul on soov seda teha, siis tuleb tal KRA-le vastav taotlus esitada. Omal algatusel teenistusse astudes on isikul võimalus planeerida ajateenistus teadlikult enda eluteele, näiteks läbides ajateenistuse juba varakult (KRA kodulehekül, 2016). Samuti on võimalus omal algatusel avalduse alusel ajateenistusse asuda naistel, kes muidu kaitseväekohustuslased ei ole. (KRA kodulehekül, 2016). Juhul, kui kaitseväekohustuslane omal algatusel ajateenistusse asumiseks taotlust ei esita, kutsub teda KRA sinna ise (KRA kodulehekül, 2016).

Inimestel on erinevate nähtuste ja kogemuste suhtes erinevad arusaamad ning hoiakud – tihti seatakse uutele eluetappidele ja kohustustele ka lootusi ning eesmärke. Erinevad uurijad on analüüsinud mõisteid „vääratus“ ja „hoiakud“, mis kirjeldavad seda, kuidas inimesed end ümbritsevat ühiskonda ja selles

eksisteerivaid nähtusi näevad ja hindavad. Käesoleva artikli analüüsi teises osas kirjeldatakse ajateenijate hoiakuid erinevate nähtuste kohta, mis iseloomustavad seda, mida nad ootavad ning mis eesmäärke nad on seadnud ajateenistusele.

Mõiste „hoiak“ on muutunud inimkeeles niivõrd iseenesestmõistetavaks terminiks, et seda on raske konkreetselt määratleda (Roberts, 2010: 196). Eagly ja Chaiken (1993) väidavad, et hoiak on inimeste tunnetuslik representatsioon, millega antakse erinevatele nähtustele, objektidele, olustikule jne hinnang. Samuti väidab ka Roberts (2010: 196), et indiviidid omistavad erinevatele ühiskondlikele nähtustele kas siis positiivseid või negatiivseid hinnanguid. Teiste sõnadega – hinnang on arvamus millegi suhtes, millele omistatakse positiivne või negatiivne tähendus.

Käesolev artikkel selgitab, milliseid erioskusi loodavad omandada kaitsevärke tulevad inimesed ning milliseid eesmäärke peaks ajateenistus ajateenistusse astujate arvates täitma. Samuti annab antud artikkel ülevaate sellest, kes on „keskmine“ omal algatusel ajateenistusse astunud isik ning mille poolest erineb ta ajateenijast, kes avaldust ajateenistusse asumiseks ise ei esitanud ning jäi ootama kutset.

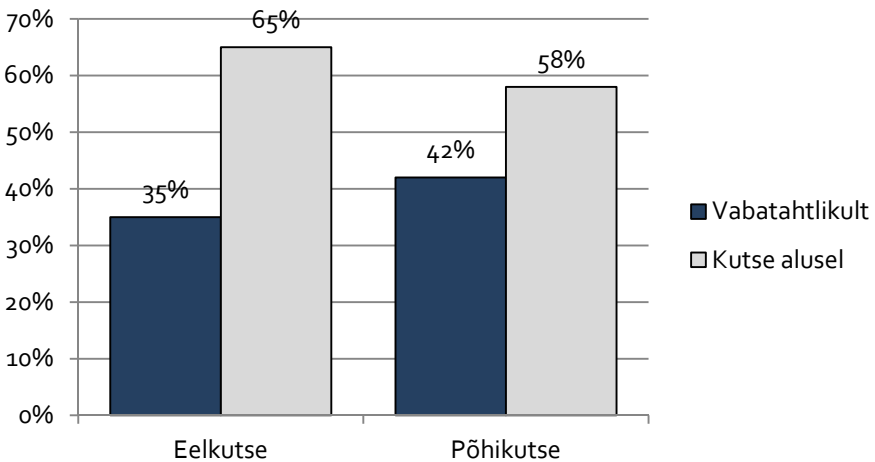
Andmed

Analüüsi aluseks on Eesti Kaitseväge inimvara kompleksuuringu ajateenijate 2016. a juuli eelkutse ja 2016. a oktoobri põhikutse küsitluse ühendatud andmestik. 2016. a juuli küsitluses osales 1785 ning oktoobris 1170 ajateenijat (kokku 2995 vastajat).

Peamiseks uuritavaks tunnuseks on küsimus „*Kas Te läksite ajateenistusse vabatahtlikult või kutse alusel?*“. Vastusevariante antud küsimusele oli kaks: 1) vabatahtlikult isikliku avalduse alusel ja 2) kutse alusel.

2016. aasta suvel astus vabatahtlikult isikliku avalduse alusel kaitsevärke umbes kolmandik ajateenijatest, kusjuures kokku alustas juulist ajateenimist 1600 isikut. Jooniselt 1 selgub, et 2016. aasta sügisel 1077st ajateenimist alustanud moodustasid vabatahtliku isikliku avalduse alusel kaitsevärke astunud 42%

kõigist ajateenijatest. Antud artiklis analüüsitakse koos eel- ja põhikutse ajal ajateenistusse astunud. Kokku on artiklis analüüsitavatest indiviididest 993 (37%) vabatahtliku avalduse alusel ajateenistusse astunud ja 1644 (61%) kutse alusel ajateenistusse astunud. Mõlema kutse ajal jätsid kokku küsimusele: „Kas Te läksite ajateenistusse vabatahtlikult või kutse alusel?“ vastamata 40 indiviidi, mis moodustab umbes 2% koguvalemist.

Joonis 1. Vabatahtlikult vs kutse alusel tulnute jaotus eel- ja põhikutse lõikes.

Märkused: Eelkutse (suvel alustanud ajateenijad) N=1574. Põhikutse (sügisel alustanud ajateenijad) N=1063. Hii-ruut statistik 14,6, df=1, $p < 0,001$.

Millega vabatahtliku avalduse alusel kaitsevärke astunud isikud ise oma otsust põhjendavad?

Ajateenijatel oli võimalik küsimustikus avatud küsimuse juures välja tuua, mis olid need põhjused, miks nad vabatahtlikult ajateenistusse astusid. Peamised põhjused võib liigitada kahte rühma. Esiteks põhjused, mis väljendavad kohustust ja paratamatust, sest ajateenistus on Eesti Vabariigis kohustuslik. Mitmed ajateenijad tõid välja, et nende arvates oli ajateenistus hea võimalus võtta „aeg maha“ ja mõelda, mida oma eluga teha. Samuti olid väga paljud ajateenijad arvamusel, et just pärast keskkooli lõpetamist on õige aeg ajateenistus läbida, et siis edaspidisel teel enam „takistus“ ees ei oleks – saaks omandada

kõrgemat haridust ilma pausideta ning pere luua, näiteks (näited respondendite vastustest välja toodud muutmata kujul):

„Et ei tekiks tulevikus sellist olukorda, kus ma pean naise ja lapsed koju jätma, sest astun aega teenima. Samuti on pärast gümnaasiumit kaitseväge asudes pea igasugusest prahist puhastada, et siht tuleviku suunas selgem oleks.“

Välja toodi ka isiklikult kasutoovaid faktoreid, miks anti just ise vabatahtlikult sisse avaldus, et vabatahtlikult ajateenistusse asuda. Paljud nägid ajateenistuses võimalust teha trenni, saada kasulikke kogemusi ja oskusi. Nii mõnelgi oli ka plaan oma edasist eluteed militaarsüsteemis jätkata, kas siis Kõrgemas Sõjakoolis tudeerides või tegevteenistujana karjääri tehes.

„Et areneda meditsiinis ja tulevikus aidata sellega inimesi. Et anda oma poolne maksimaalne panus Eesti riigi kaitsmisele ja teha tulevikus sellel alal karjääri.“

„Tehes Kaitseliidu kooli jaoks kodust tööd ja planeerides oma edasist tegevust taipasin, et vajan põhjalikumat väljaõpet riigikaitstes. Vanusepiirang oli kohe tulemas ning kuna lapsed on piisavalt suured, et usun nende toimetulekusse ema eemalviibimisel, leidsin, et praegu on minu võimalus. Samuti köidab mind võimalus jätkata tegevväelasena ning edasine väljaõpe.“

Positiivsena toodi välja, et omal algatusel aega teenima minnes eksisteerib võimalus, et kutsealuse sooviga arvestatakse, kus ja millal teenima asutakse. Ehk on olemas võimalus, et ajateenija valib ise, kus ja millal ta teenistuse läbib.

„Gümnaasium sai just lõpetatud, ei tahtnud niisama suvel passida, nägin head võimalust ajateenistusse asumiseks. Lisaks vabatahtlikuna saad valida aja ja koha, kus teenistus läbi viia. (Oleks vaid õhuväel ka ajateenistuse võimalus).“

Huvitavate punktidenä ajateenistuse meeldiva poole pealt toodi välja, et tänu ajateenistusele saab selgeks eesti keele, saab omandada C-kategooria juhiload ning arendada end relvade-, tehnika- ja meditsiini valdkondades. Samuti soo-

viti olla eeskujuks teistele ning tõestada ka iseendale, et ollakse võimeline riiki kaitsma.

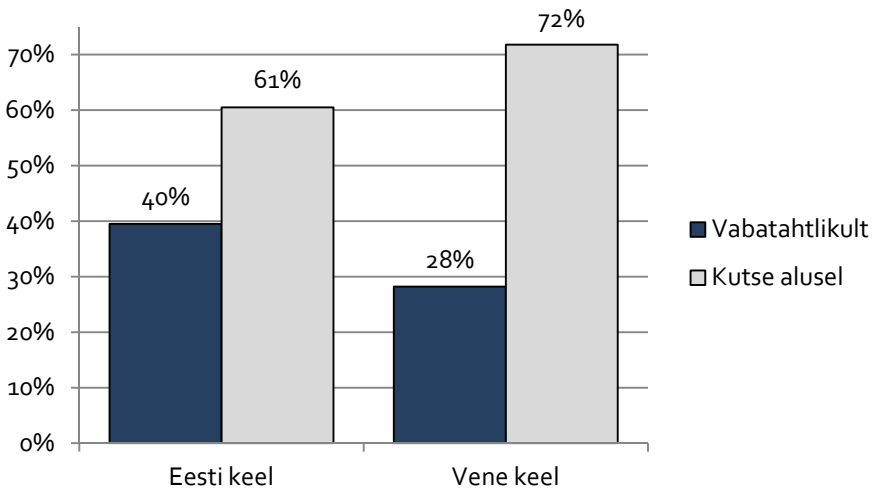
“Et võimalikult vara ajateenistus läbida ja olla eeskujuks oma sõpradele kes ajateenistust vältida üritavad. Teiseks põhjuseks on tüdrukusõbrast lahkumine, et saada mõtted eemale. Ja ka et endale tõestada, et olen võimeline riiki kaitsma.”

Kui Eesti Vabariigis ei kehtiks kaitseväekohustust, oleks vabatahtlikult kindlasti ajateenistusse astunud kõigest kümnendik respondentidest ja arvatavasti umbes 16% kõigist vastanutest. Kategooriliselt ajateenistuse vastu (märkides vastusevariandi „kindlasti mitte“) oli kolmandik vastanutest, kusjuures 9% vastanutest antud küsimusele vastust ei andnud või ei osanud anda.

Avatud küsimuste vastuste ja uurija enda oletuste põhjal võib eeldada, et vabatahtlikult esitab kaitsevärke astumiseks avalduse pigem noorem ja veidi madalama omandatud haridustasemega isik, võrreldes kutse alusel tulnutega. Vabatahtliku avalduse alusel tulnu ei pruugi veel teada, mida pärast keskkooli õppida ning soovib võtta vaba aastat või kestab tema õpingute nominaalaeg ülikoolis hoopiski neli aastat, mistõttu on ta kohustatud aega teenima minema enne kõrghariduse lõplikku omandamist, sest pikendust õppimiseks saadakse vaid kolmeks aastaks. Samuti võib respondentide avatud küsimuse vastuste põhjal oletada, et paljudel vabatahtlikult tulnutel ei ole veel loodud oma perekonda, nad ei ela oma abikaasa või elukaaslasega koos (võivad elada veel näiteks vanematekodus) ning neil ei ole ka lapsi. Lisaks muule on näha, et mitmetel vabatahtlikult tulnutel on püstitatud iseendale kindlad eesmärgid ja ootused, mida ajateenistusest n-ö saada või omandada, nt meditsiiniteadmised, C-kategooria juhiloa jne.

Kes tuleb vabatahtlikult ajateenistusse? – Vabatahtlikult ja kutse alusel tulnud ajateenija keskmised sotsiaal-demograafilised näitajad

Kes siis ikkagi on see isik, kes annab KRA-sse sisse avalduse, et minna vabatahtlikult aega teenima, millised on tema kvantitatiivsed keskmised näitajad? Esiteks saab kindlalt väita, et kõik naissoost isikud, kes aastal 2016 aega teenima asusid (kokku 24), tegid seda vabatahtliku avalduse alusel, sest kaitsevägi on Eesti Vabariigi kohustuslik vaid meessoost isikutele. Keskmiselt on vabatahtlikult ajateenistusse astunud isik keskmiselt umbes kaks aastat noorem kui isik, kes läks kutse alusel (vastavalt 19,5 ja 21,4 aastat). Samuti on statistiliselt olulise tähtsusega see, kas ajateenija põhiline kodune keel on vene või eesti keel.

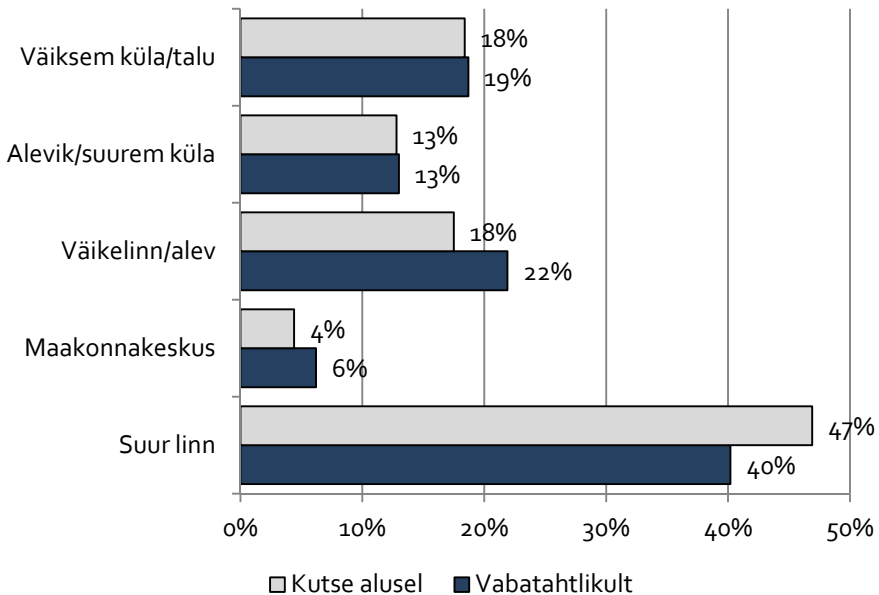
Joonis 2. Vabatahtliku avalduse (N=989) vs kutse alusel (N=1638) ajateenistusse astunud keelises lõikes.

Märkus: % vabatahtlikult/kutse alusel tulnutest. Hii-ruut statistik 19,1, df = 1, p<0,001.

Joonisel 2 on vaadeldud vabatahtlikult ja kutse aluselt tulnute gruppe keelelises löikes. Vastusevariante küsimusele: „Mis on Teie põhiline kodune keel?“ oli kokku kaks: 1) eesti keel ja 2) vene keel. Jooniselt selgub, et eestikeelsetest kodudest tuli protsentuaalselt rohkem (40%) isikuid vabatahtlikult aega teenima, võrreldes kodudega, kus põhiliseks keeleks on vene keel (28%). Keelelises löikes on kahe grupi (vabatahtlikult vs kutse alusel) vahelised erinevused statistiliselt olulised, mida näitab hii-ruut statistik 19,1, $df=1$, $p<0,001$.

Küsimusele „Kas Teie elukohaks oli...?“ oli respondentidel vastates võimalik valida viie vastusevariandi vahel: a) suur linn (Tallinn/Tartu/Narva), b) maakonnakeskus, c) väikelinn/alev, d) alevik/suurem küla (asulas kool, postkontor, apteek, pangaautomaat), e) väiksem küla/talu.

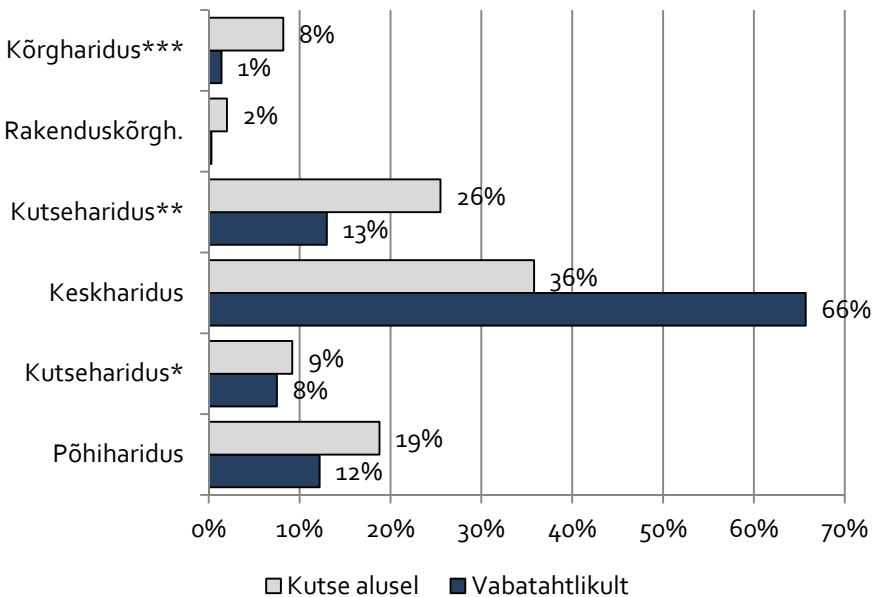
Suurim osa ajateenijatest on märkinud oma elukohaks suurlinna, kust on pärit veidi enam kutse alusel kaitsevärke tulnuid kui vabatahtlikke ajateenijaid (joonis 3).

Joonis 3. Vabatahtliku avalduse (N=978) vs kutse alusel (N=1621) elukoha löikes. Märkused: % kõikidest kutse alusel/ vabatahtlikult tulnutest. Hii-ruut statistik 16,7, $df = 4$, $p < 0,01$.

Rohkem vabatahtliku avalduse kui kutse alusel teenistusse saabunuid on elanud enne ajateenistusse astumist väikelinnas või alevis. Siiski ei ole erinevused elukoha lõikes kuigi suured ning neid elukohapõhistena tõlgendada on keeruline. Pigem on erinevus tingitud sellest, et kutse alusel tulnutel on võrreldes vabatahtlikena tulnutega kõrgem haridustase (vt joonis 4), sest kõrgkoolid ja kutsehariduskeskused asuvad enamasti suurlinnades, mistõttu on suure tõenäosusega kutse alusel tulnute hulgas rohkem neid, kes elavad suures linnas.

Vaadeldes järgmisena ajateenijate kõrgeimat omandatud haridustaset võrrelduna samuti kahes grupis (kutse alusel vs vabatahtliku avalduse alusel tulnud), saab öelda, et erinevused nende kahe grupi vahel on statistiliselt olulise tähtsusega (vt joonis 4).

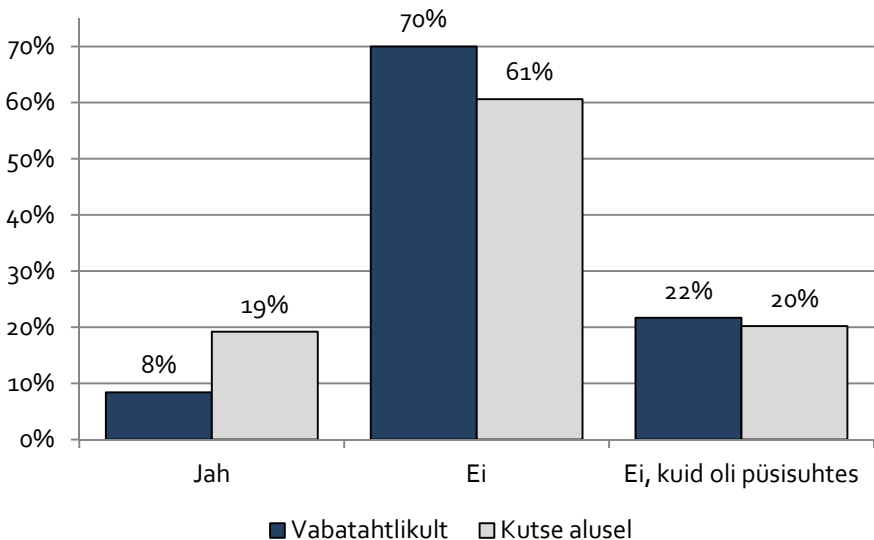

Joonis 4. Vabatahtlikult (N=993) vs kutse alusel (N=1644) hariduse lõikes.

Märkused: * - kutseharidus põhihariduse baasil. ** - kutseharidus keskhariduse baasil/ kesk-eriharidus. *** - kõrgharidus - bakalaureusetase. **** - kõrgharidus – magistri- või doktorikraad. Hii-ruut statistik 252, df=6, $p < 0,001$.

Suur osa (66%) vabatahtlikult tulnutest, on omandanud ajateenistusse mineku hetkeks keskhariduse. Ka avatud vastustest tuli välja sama – väga paljud ajateenijad tõid välja, et nad soovisid just pärast keskkooli läbimist täita oma ajateenistuskohustust, et seejärel oleks võimalik ilma pausideta omandada kõrgharidust, minna tööle või luua oma perekond. Samuti tõid mitmed välja, et vajasid pärast gümnaasiumi lõpetamist n-ö lisa-aastat, et mõelda, mida täpsemalt tulevikus õppima minna või kuhu tööle asuda.

Järgnevalt on uuritud, mil määral erinevad vabatahtliku avalduse ja kutse alusel tulnud ajateenijad teineteisest selle poolest, kas nad elasid enne ajateenistust koos abikaasa või elukaaslasega.

Joonis 5. Kas enne ajateenistust elas abikaasa/elukaaslasega? Kutse alusel (N=1621) vs vabatahtlikult (N=978). Märkused: % kõikidest vabatahtlikult/kutse alusel tulnutest. Hii-ruut statistik 57,5, df = 2, p<0,001.

Jooniselt 5 on selgelt näha, et enamus vastanuid ei elanud enne ajateenistust ei abikaasa ega ka mitte elukaaslasega, rohkem on nende hulgas aga vabatahtliku avalduse alusel tulnud (vastavalt 72% ja 61%). 15% kõikidest ajateenijatest elas enne teenistusse asumist koos elukaaslase või abikaasaga, kelle seast enam kui pooled olid need, kes tulid aega teenima kutse alusel. Umbes viiendik aja-

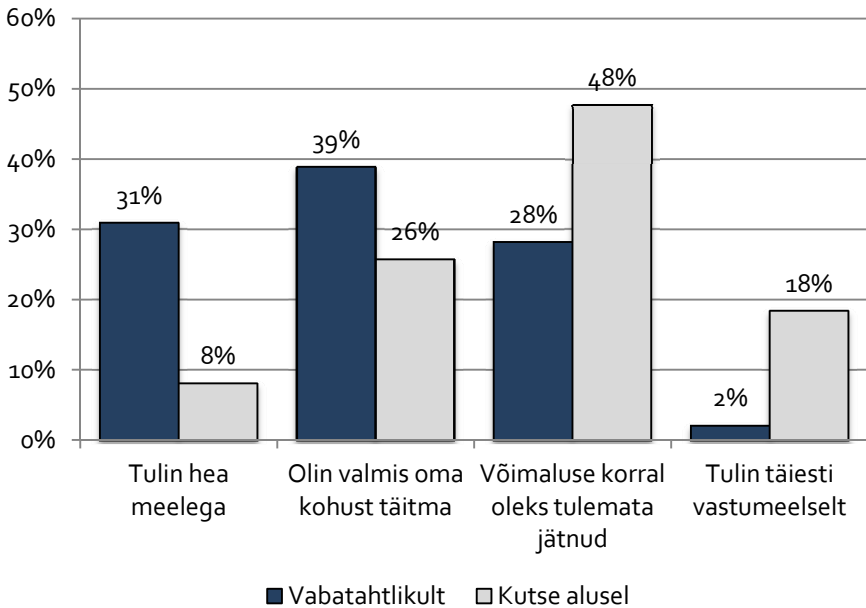
teenijatest ei elanud küll oma elukaaslase või abikaasaga enne ajateenistust koos, küll aga olid nad püsisuhtes. Tuleb lisada, et nii mõnelgi ajateenijal oli kaitsevärke astumise ajaks lapsevanema staatus, kuid eel- ja põhikutse ajateenijate seas oli lapsevanemaid vaid 33, mis detailsemaks analüüsiks on eba piisav.

Eelpool toodud sotsiaal-demograafilise analüüsi kokkuvõtteks on koostatud logistiline regressioonanalüüs, selleks et näha, kuidas erinevad sotsiaaldemograafilised tegurid mõjutavad inimesi vabatahtlikult ajateenistusse tulema või teistpidi – jääda ootama kutset ajateenistusse astumiseks. Koostatud mudeli lihtsustatud tõlgenduse kohaselt on nooremal vastanul suurem tõenäosus vabatahtlikuna ajateenistusse tulla. Samuti on suurem võimalus vabatahtlikult ajateenimist alustada sügisel ehk põhikutsega ning eestikeelse põhilise kodukeelega vastanul ning neil, kel pole lapsi ning kes ei ela koos elukaaslase või abikaasaga. Statistiliselt olulist tähtsust ei mängi aga vastanu haridustase ning see, mis suurusega asulas ta enne ajateenistusse astumist elas.

Kes tuleb vabatahtlikult ajateenistusse? – Ootused ja lootused eesmärkidele ning omandatavatele erioskustele.

Esmalt on vaadeldud, milliste tunnetega tulid vabatahtliku avalduse ajateenistusse asumiseks esitanud isikud ajateenistusse ning milliste tunnetega tulid kutse alusel ajateenistusse astunud isikud.

Joonisel 6 on hästi näha, kuidas üldises joones tulid vabatahtlikult ajateenistusse asunud isikud palju meelsamini kaitsevärke kui kutse alusel tulnud ning kutse alusel tulnud ajateenijad on küsimusele vastates välja näidanud palju rohkem vastumeelsust ning väitnud, et võimaluse korral oleks nad ajateenistusse tulemata jätnud. Selline tulemus näitab hästi ära, mis meelestatusega ajateenijad kaitsevärke asusid.

Joonis 6. Milliste tunnetega Te ajateenistusse tulite?

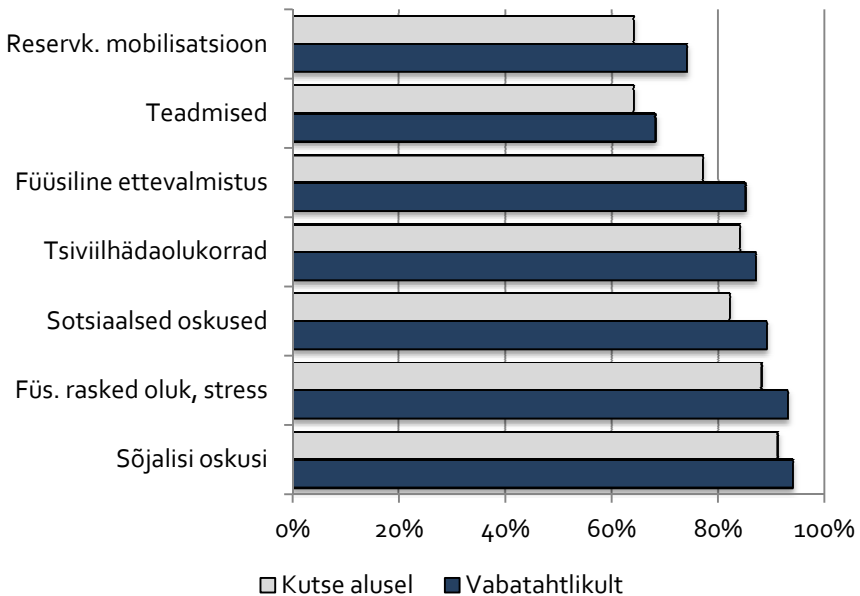
Märkus: Hii-ruut-statistik 406,6, df=3, p<0,001.

Järgnevalt on analüüsitud hinnanguid vastanute ootuste ja lootuste kohta ajateenistuse suhtes. Kasutatud on kahte küsimusteblokki: „*Milliseid eesmärke peaks täitma ajateenistus?*“ ja „*Milliseid erioskusi loodate omandada ajateenistuses?*“. Esimesele analüüsitavale blokile oli ajateenijatel võimalik vastata skaalal 1) jah, see on peamine ja väga oluline, 2) jah, see on samuti oluline, 3) see ei ole nii oluline ja 4) ei ole üldse oluline. Järgneva analüüsi tarbeks on kokku liidetud kaks esimest väärtust, et analüüsida, mis eesmärke üldiselt peaks ajateenistus vastanute arvates täitma.

Ajateenistuse eesmärgi küsimusteblokis oli kokku nimetatud seitse eesmärki, millele ajateenijad hinnangu said anda (eesmärgi järel on sulgudes välja toodud joonisel 7 kasutatav lühend antud eesmärgi kohta).

Milliseid eesmärke peaks ajateenistus täitma...?:

- õpetama sõjalisi oskusi (sõjalisi oskusi);
- õpetama oskusi, kuidas saada hakkama füüsiliselt raskete ülesannete/olude ning stressiga (füs. rasked oluk., stress);
- õpetama sotsiaalseid oskusi: käitumist, distsipliini, meeskonnatunnet (sotsiaalsed oskused);
- õpetama oskusi tegutsemiseks tsiviilhädaolukordades (katastroofid, õnnetused) (tsiviilhädaolukorrad);
- andma hea füüsilise ettevalmistuse ning juurutama sportlikku eluviisi ka kogu ülejäänud eluks väljaspool ajateenistust (füüsiline ettevalmistus);
- andma teadmisi Eesti põhiseaduslikust korrast ja riigikaitse põhimõtetest (teadmised);
- valmistama ette reservkaitseväge mobilisatsiooniks (reservk. mobilisatsioon).

Joonis 7. Mis eesmärke peaks ajateenistus täitma? (eesmärke oluliseks või väga oluliseks pidavate ajateenijate osatähtsus).

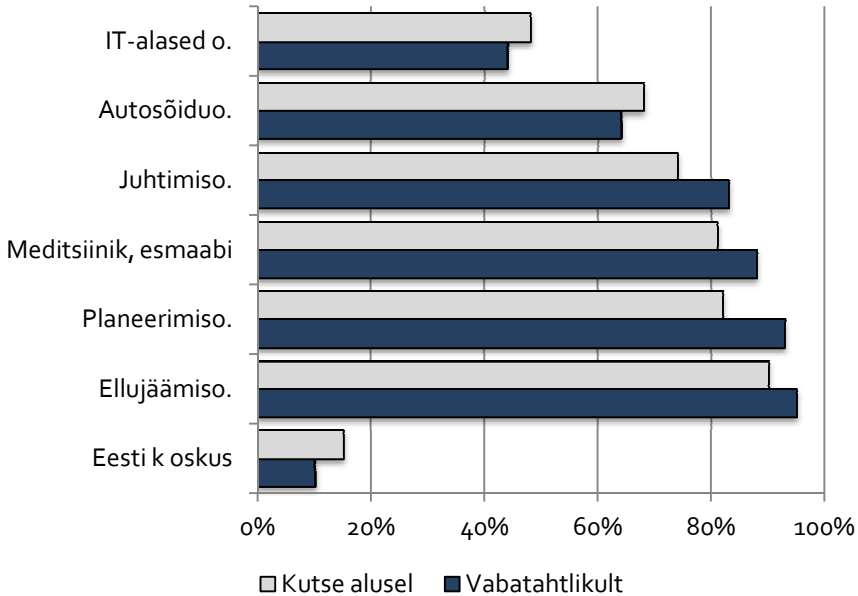
Jooniselt 7 selgub, et üldiselt peetakse oluliseks ja väga olulisteks kõiki väljatoodud eesmärgi. Välja saab ka tuua, et vabatahtliku avalduse alusel tulnud isikud peavad kõiki küsimustikus nimetatud eesmärgi kokkuvõttes rohkem oluliseks või väga oluliseks kui kutse alusel tulnud. Kõige olulisemaks peavad nii vabatahtliku avalduse kui ka kutse alusel tulnud eesmärgi, et ajateenistus peaks õpetama sõjalisi oskusi. Peaaegu sama oluliseks peetakse ka eesmärgi, et ajateenistus peaks õpetama oskusi, kuidas saada hakkama füüsiliselt raskete ülesannete/olude ning stressiga.

Kõige vähem, kuid siiski oluliseks, peavad mõlemad vaatluse all olevad grupid eesmärgi, et ajateenistus peaks andma teadmisi Eesti põhiseaduslikust korrast ja riigikaitse põhimõtetest. Sama hinnangu on andnud kutse alusel tulnute grupp ka eesmärgile, et ajateenistus peaks valmistama reservkaitseväge ette mobilisatsiooniks. Kahe grupi (kutse alusel ja vabatahtliku avalduse alusel tulnud) eesmärkide kohta käivate arvamuste ja hinnangute vahel on statistiliselt olulised erinevused, kuid nagu vastanute protsentidest näha, siis on need vahed suhteliselt väikesed.

Järgnevalt on analüüsitud, milliseid erioskusi loodavad ajateenijad kaitseväes omandada (joonis 8). Antud küsimusele oli respondentidel võimalik valida kolme vastusevariandi vahel: „seda kindlasti“, „ka seda“ või „seda mitte“. Analüüsi mugavdamiseks on kokku liidetud kahe esimese vastusevariandi tulemused.

Ajateenijatelt küsiti arvamust seitsme erineva erioskuse kohta, milleks on:

- eesti keele oskus;
- ellujäämisoskused;
- planeerimisoskused;
- meditsiinikoolitus, esmaabi;
- juhtimisoskused;
- autosõidu oskus;
- IT-alased oskused, arvuti kasutamise oskused.

Joonis 8. Milliseid erioskusi loodate omandada ajateenistuses? Oskust vajalikuks pidavate ajateenijate osatähtsus.

Jooniselt 8 joonistub selgelt välja, et kutse alusel ajateenistusse tulnud isikutel on madalamad ootused ajateenistuses omandatavate erioskuste suhtes. Kõige vähem olulisemaks erioskuseks, mida loodetakse ajateenistuses omandada, on eesti keel. Kõige rohkem on mõlemad grupid rõhku ja lootusi pannud ellujäämis- ja planeerimisoskuste omandamisele. Veidi enamad kui pooled peavad ka autosõiduuskust erioskuseks, mida nad loodavad ajateenistuses omandada. Teistest vähem loodetakse omandada sellist erioskust nagu IT-alased oskused ja arvuti kasutamise oskused. Vabatahtliku avalduse alusel ja kutse alusel tulnute gruppide vahel esinevad küll statistiliselt olulised erinevused peaaegu kõigi erioskuste tunnuste juures (pärast IT-alaste oskuste ja arvuti kasutamise oskuste), kuid jällegi – vaadeldes protsentuaalseid tulemusi, on need vahed tegelikkuses suhteliselt väikesed ning võivad olla tingitud analüüsitavate indiviidide suurest arvust.

Kokkuvõte

Aastal 2016 astus vabatahtliku avalduse alusel aega teenima veidi enam kui kolmandik kõikidest ajateenijatest. Vabatahtliku avalduse alusel aega teenima asudes, saab isik ise valida, millisesse pataljoni ja millal ta aega teenima asuda soovib. Paljud ajateenijad eelistavad ajateenistusse astuda vabatahtlikult, sest vajavad aega mõtlemiseks pärast keskkooli ning soovivad pärast ajateenistust ilma tõrgete ja pausideta tsiviilisiku elu edasi elada – astuda kõrgkooli, luua perekond või asuda tööle. Mitmete ajateenijate sooviks on kaitseväes omandada ka erioskusi, nt meditsiinivaldkonnas või omandada C-kategooria juhiload. Lisaks sellele toodi välja, et astuti vabatahtliku avalduse alusel kaitsevärke seetõttu, et olla eeskujuks teistele, kes seda ei tee või selleks, et täita oma kohust Eesti Vabariigi ees.

Keskmine vabatahtliku avalduse alusel aega teenima asunud isik on selleks ajaks elus omandanud keskhariduse ning ei ela veel koos elukaaslase või abikaasaga. Vabatahtlikult teenistusse asunud ajateenija on pärit piltlikult öeldes kõikjalt Eestist – suurest linnast, väikelinnast, alevist ja väiksemast külast või talust. Suure tõenäosusega ei ole ta ajateenistusse asudes ka veel lapsevanem. Lisaks muule on suurem tõenäosus, et kaitsevärke vabatahtliku avalduse alusel astunud isik on pärit kodust, kus põhiliselt räägitakse eesti keelt. Keskmiste näitajate poolest on kutse alusel aega teenima asunud indiviid umbes kaks aastat vanem vabatahtliku avalduse alusel ajateenistusse asunud isikust.

Peamiste eesmärkidena hinnatakse ajateenistuses sõjaliste oskuste omandamist. Samuti peetakse oluliseks eesmärgiks ka oskuste omandamist, mis võimaldavad hakkama saamist füüsiliselt raskete ülesannete/oludega ning stressiga. Veidi vähem, kuid siiski oluliseks eesmärgiks ajateenistuses, peetakse ka teadmisi, mis saadakse Eesti põhiseaduslikust korrast ja riigikaitse põhimõtetest. Kõige vähem loodavad ajateenijad erioskusena omandada eesti keelt, väga oluliste erioskustena tuuakse aga välja ellujäämis- ja planeerimisoskused. Märkimisväärselt suuri erinevusi kahe grupi – vabatahtliku avalduse alusel ja kutse alusel teenistusse asunute – vahel ei esine, kuigi erinevused on statistiliselt olulised.

Kasutatud kirjandus

Eagly, A. H., Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Fort Worth: Harcourt Brace Jovanovich College.

Kaitseressursside Amet. (2016). *Ajateenistusse asumisest*.

https://kra.ee/ajateenistus/ajateenistusest/ajateenistusse_asumisest/

Kaitseväeteenistuse seadus. Vastu võetud 09.03.1994. Välja kuulutatud Vabariigi Presidendi 24. märtsi 1994. a otsusega nr 285.

Eesti Vabariigi põhiseadus. Vastu võetud 28.06.1992.

Roberts, C. (2010). *Measuring Social Attitudes. Social Measurement through Social Surveys. An Applied Approach*. Blumer, M., Gibbs, J., Hyman, L. (toim.). Farnham: Ashgate Publishing Limited.

Erineva haridusega ajateenijad – kas haridus omab tähtsust hoiakutele?

ETERI DEMUS

TÜ ühiskonnateaduste instituut, sotsioloogia magistrant

Sissejuhatus

Eesti julgeolekupoliitika eesmärk on kindlustada Eesti iseseisvus ja sõltumatus, territoriaalne terviklikkus, põhiseaduslik kord ning rahva turvalisus. Kui võrd rahvusvaheline julgeolek on jagamatu, on Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitika juhtpõhimõtteks olla ise aktiivne julgeoleku tagaja ja osaleda erinevate rahvusvaheliste organisatsioonide (NATO, EL, ÜRO, OSCE) poliitilistes otsustusprotsessides ning juhitud kriisiohje- ja rahuoperatsioonides (Välisministeeriumi veebileheküljel).

Noormeeste ajateenistuse suhtes on kõik Eesti elanikud väga soosivalt meelestatud: koguni 93% peab ajateenistuse läbimist noormeeste jaoks vajalikuks, sh 59% kindlasti vajalikuks; suurem osa (82%) elanikkonnast eelistab riigikaitse ülesehitusel praeguse süsteemi säilitamist, kus kutseline kaitsevägi on kombineeritud ajateenistuse läbinutest moodustatava reservarmeelega (Kivirähk, 2015).

Eesti kuulumist NATO-sse pooldab Kaitseministeeriumi uuringu kohaselt samuti enamik elanikkonnast. Rahvusvahelistel sõjalistel operatsioonidel osalemist peetakse vajalikuks ennekõike seetõttu, et see annab meie sõduritele vajaliku reaalse lahingukogemuse ning tagab võimalike ohtude puhul Eestile NATO abi. Suurem osa Eesti elanikest leiavad, et kõigis keskharidust andvates õppeasutustes peaks olema võimalik õppida riigikaitseõpetust. (Kivirähk, 2015).

Käesolevas artiklis analüüsin haridustasemetel lõikes ajateenijate hinnanguid ning hoiakuid Eesti turvalisusele ja võimalikule sõjaohule. Lisaks eelpoolmainitule analüüsin ajateenijate ootuseid sõjaväele ning nende ettevalmistust

sõjaks. Analüüsi aluseks on Eesti Kaitseväge inimvara kompleksuuringu ajateenijate 2016. a juuli eelkutse ja 2016. a oktoobri põhikutse küsitluse ühendatud andmestik. 2016. a juuli küsitluses osales 1785 ning oktoobris 1170 ajateenijat (kokku 2995 vastajat).

Kõige enam ajateenijaid on omandanud keskhariduse, neid oli valimis natukene alla poole (47%) (tabel 1). Viiendik vastajatest on omandanud kutsehariduse keskhariduse baasil. Põhiharidusega mehi on pisut üle 15% ning kutsehariduse on põhihariduse baasil omandanud ligi kümnendik ajateenijatest. Kõrgharidusega mehi on ajateenistuses 158, nendest 8 on omandanud magistri- /doktorikraadi ning ülejäänutel on bakalaureusekraad. Rakenduskõrgharidusega mehi on ajateenijate hulgas ainult 150, mis teeb 1,5% kõikidest ajateenijatest.

Tabel 1. Ajateenijate liigitus haridustaseme alusel.

Haridustase	Ajateenijate arv	%
Põhiharidus	439	16,4
Kutseharidus põhihariduse baasil	231	8,6
Keskharidus	1257	47
Kutseharidus keskhariduse baasil	553	20,7
Rakenduskõrgharidus	39	1,5
Kõrgharidus (bakalaureusetase)	150	5,6
Kõrgharidus (magistri-/doktorikraad)	8	0,3

Ajateenijate suhtmine Eesti julgeolekuse hariduse alusel

Töös soovin teada saada, kuidas erineb ajateenijate suhtumine Eesti julgeolekuse haridustasemete lõikes – kas ohtu hinnatakse erinevalt ning kui kasulikuna Eesti jaoks nad tajuvad meie sõjalisi üksusi ning sõjalise olukorra tekkimist lähima 10 aasta jooksul. Selleks analüüsin haridustasemete lõikes ajateenijate vastuseid järgmistele küsimustele:

- „*Kuivõrd oluline on Teie hinnangul Eesti julgeoleku jaoks meie sõjaliste üksuste osalemine välismissioonidel?*“ (mõõdetud skaalal: 1) väga oluline, 2) oluline, 3) ei ole oluline, 4) ei ole üldse oluline) (N=2629).

- „Kas Teie arvates oleks võõrriigi relvastatud kallaletungi korral võimalik Eestit kaitsta kuni liitlaste abi saabumiseni?“ (möödetud skaalal: 1) jah, kindlasti oleks, 2) tõenäoliselt jah, 3) tõenäoliselt mitte, 4) kindlasti mitte ja 5) ei oska öelda) (N=2430).
- „Kui suur on Teie arvates võimalus, et Eesti peab lähima 10 aasta jooksul oma territooriumi sõjaliselt kaitsma?“ (möödetud skaalal: 1) väga suur, 2) suur, 3) keskmine, 4) väike, 5) väga väike) (N=2430).

Kirjeldavast analüüsist selgub, et sõltumata haridustasemest hindavad enam kui pooled ajateenijatest sõjaliste üksuste osalemise välismissioonidel Eesti julgeoleku jaoks oluliseks või väga oluliseks (tabel 2).

Tabel 2. Ajateenijate hinnang Eesti julgeolekule seoses välismissioonidel osalemisega haridustaseme alusel (%).

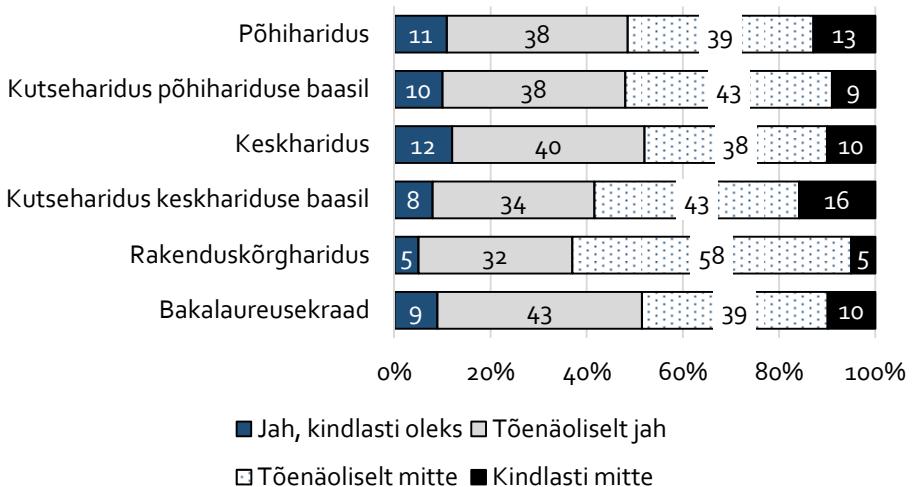
Haridustase	Väga oluline	Oluline	Ei ole oluline	Ei ole üldse oluline
Põhiharidus	15,2	46,4	26,4	11,9
Kutseharidus põhihariduse baasil	14,7	53,1	23,2	8,9
Keskharidus	21	52,7	18,2	8,2
Kutseharidus keskhariduse baasil	16,3	47,3	23,3	13
Rakenduskõrgharidus	10,5	47,4	34,2	7,9
Bakalaureusekraad	18,2	55,4	18,9	7,4

Siiski, nagu tabelist näha, on vastajate osakaalud haridustaseme lõikes mõnevõrra erinevad ning statistiliselt olulisi erinevusi erineva haridustasemega ajateenijate hinnangutes Eesti julgeoleku kohta kinnitab ka hii-ruut statistik ($p < 0,000$). Kõige enam peavad seda oluliseks või väga oluliseks keskhariduse ja bakalaureusekraadiga noormehed – vastavalt 73,7% ja 73,6%. Haridustaseme järgi kõige vähem oluliseks peavad Eesti julgeolu jaoks sõjaliste üksuste osalemist välismissioonidel rakendushariduse omandanud ajateenijad – 42,1%.

Küsimusele „Kas Teie arvates oleks võõrriigi relvastatud kallaletungi korral võimalik Eestit kaitsta kuni liitlaste abi saabumiseni?“, kasutati kõigi haridus-

tasemete puhul kõige enam kaht vastusevarianti: „tõenäoliselt jah“ ning „tõenäoliselt mitte“.

Jooniselt 1 selgub, et põhiharidusega, kutseharidusega (nii põhikooli kui ka keskkhariduse baasil) ning rakenduskõrgharidusega ajateenijad pigem arvavad, et Eestit pole võimalik kaitsta kuni liitlaste saabumiseni oma jõududega. Keskkharidusega ja bakalaureusekraadiga noormehed arvavad, et Eesti saab oma jõududega hakkama kuni lisajõudude saabumiseni.

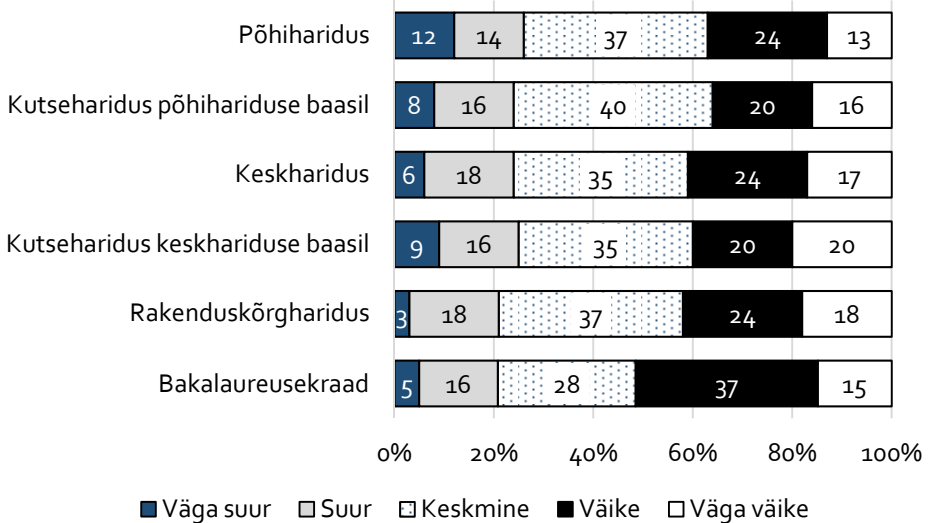

Joonis 1. Ajateenijate hinnang väitele, et võõrriigi relvastatud kallaletungi korral on võimalik Eestit kaitsta kuni liitlaste saabumiseni.

Rakenduskõrgharidusega ajateenijate vastustest moodustavad vastusevariantid „tõenäoliselt mitte“ ja „kindlasti mitte“ kõige suurema osakaalu võrreldes teiste haridustasemetega, nimelt 63,1%. Hii-ruut statistik ($p < 0,013$) kinnitab, et haridustasemete vahel esineb statistiliselt olulisi erinevusi ajateenijate hinnangutes Eesti julgeoleku kohta.

Jooniselt 2 selgub, et kõikides haridusgruppides ei peeta Eesti territooriumi sõjalise kaitsmise vajaduse tõenäosust lähema kümne aasta jooksul kuigi suureks. Hii-ruut statistik ($p < 0,0005$), mis kinnitab statistiliselt olulisi erinevusi ajateenijate hinnangutes Eesti territooriumi sõjalise kaitsmise vajaduse tõe-

näosuses lähima 10 aasta jooksul. Kõrghariduse omandanud ajateenijad on teistega võrreldes vähem kartlikud – nendest üle 50% arvavad, et sõjalise kaitse vajadus on pigem väike või väga väike.

Joonis2. Ajateenijate hinnang väitele, et lähima 10 aasta jooksul peab Eesti territooriumit sõjaliselt kaitsma.

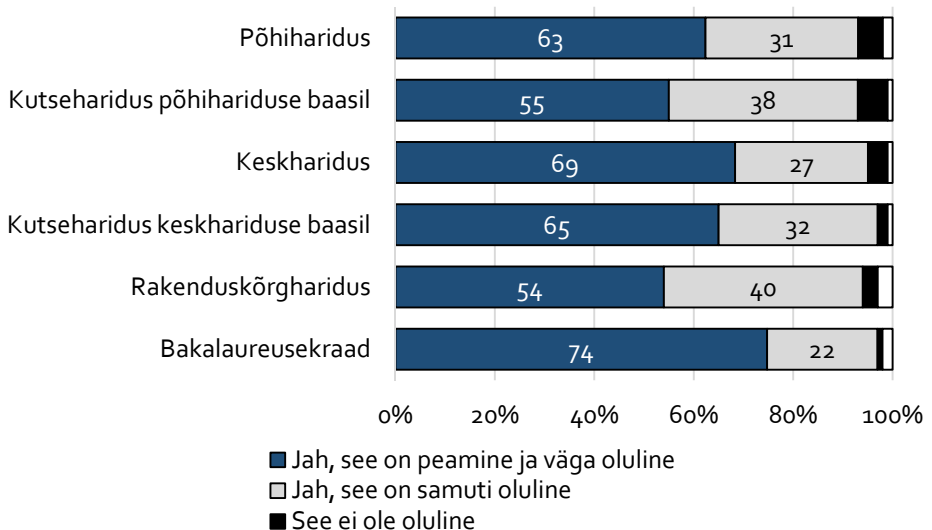
Sõjavägi kui sõjalisteks olukordadeks ettevalmistuja ja füüsilise vormi looja

Järgnevas teemaplokis uurin, millised ootused on ajateenijatel sõjaväele. Analüüsi aluseks on kaks küsimust:

- „Kas ajateenistus peaks õpetama Teile sõjalisi oskusi?“ (mõõdetud skaalal: 1) jah, see on peamine ja väga oluline, 2) jah, see on samuti oluline, 3) see ei ole nii oluline, 4) ei ole üldse oluline; 5) ei oska öelda) (N=2541).
- “Kas ajateenistus peaks andma hea füüsilise ettevalmistuse ning juurutama sportlikku eluviisi ka kogu ülejäänud eluks väljaspool ajateenistust?“ (mõõdetud skaalal: 1) jah, see on peamine ja väga oluline, 2) jah, see on samuti

oluline, 3) see ei ole nii oluline, 4) ei ole üldse oluline; 5) ei oska öelda) (N=2558).

Tulemused näitavad, et ajateenijad ootavad ajateenistusest sõjaliste oskuste omandamist. Seda ootust väljendab joonisel 3 selgelt see, et kõikides haridusgruppides jääb vastusevariantide „see ei ole nii oluline“ ja „ei ole üldse oluline“ vastamise osakaal 7% piiresse.

Joonis 3. Ajateenijate hinnang väitele, et ajateenistus peaks õpetama ajateenijatele sõjalisi oskusi.

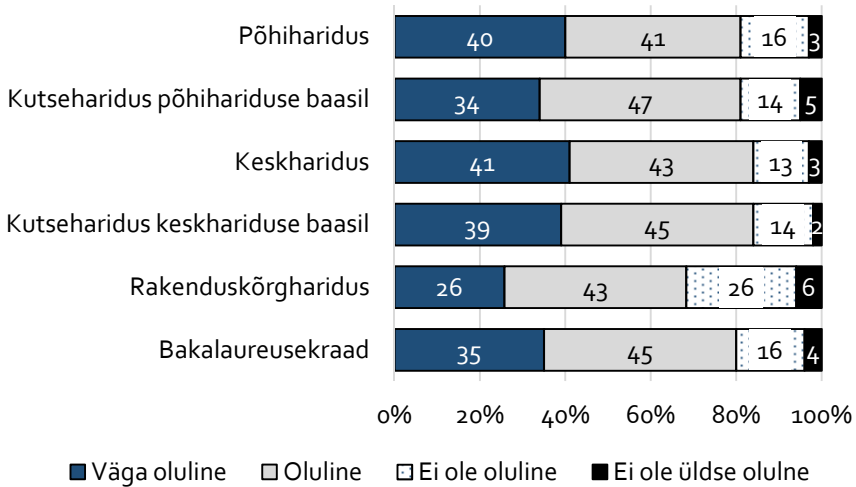
Tabelist 8 selgub, et bakalaureusekraadiga ja keskhariduse baasil kutsehariduse omandanud ajateenijatest 96% arvavad, et see on väga oluline või samuti oluline. Mõnevõrra madalamalt hindavad sõjalist ettevalmistust põhiharidusega ja kutsehariduse põhihariduse baasil omandanud noormehed (93%). Nagu tabelist näha, on vastajate osakaalud mõnevõrra erinevad haridustasemeti ning seda kinnitab ka hii-ruut statistik ($p < 0,008$).

Tabel 8. Ajateenistus peaks õpetama ajateenijatele sõjalisi oskusi.

Haridustase	Jah, see on peamine ja väga oluline	Jah, see on samuti oluline	See ei ole oluline	Ei ole üldse oluline
Põhiharidus	62,6	30,8	4,5	2,1
Kutseharidus põhihariduse baasil	54,7	38,3	6,1	0,9
Keskharidus	68,5	26,7	3,7	1,1
Kutseharidus keskhariduse baasil	64,8	31,5	2,3	1,3
Rakenduskõrgharidus	54,3	40	2,9	2,9
Bakalaureusekraad	74,1	22,4	1,4	2

Samuti arvavad üle poolte ajateenijatest, et ajateenistus peaks andma hea füüsilise ettevalmistuse. Jooniselt 4 selgub, et kõikides haridusgruppides on 40%-50% vastanud, et ajateenistuses on oluline füüsilise tervisega tegelemine ning sportlike eluviiside juurutamine edaspidiseks eluks.

Jooniselt 4 näeme, et võrreldes teiste haridusgruppidega on rakenduskõrgharidusega mehi protsentuaalselt mõnevõrra vähem, kes peavad väga oluliseks ajateenistuses füüsilise tervise arendamist ning juurutamist. Kõige vähem oluliseks peavad füüsilise vormiga tegelemist rakenduskõrgharidusega ajateenijad (31,4%). Nii põhiharidusega kui ka kutsehariduse põhihariduse baasil omandanud mehed pidasid 81% ulatuses füüsilist vormi oluliseks.

Joonis 4. Ajateenijate hinnang väitele, et ajateenistus peab andma hea füüsilise ettevalmistuse ning juurutama sportliku eluviisi ka kogu ülejäänud eluks väljaspool ajateenistust.

Mõnevõrra olulisemaks pidasid füüsilist vormi 84% kutsehariduse omandanud mehed, nende hulka kuuluvad ka need mehed, kes omandasid kutsehariduse keskkooli baasil. Samuti saab välja tuua, et võrreldes teiste haridusgruppidega on rakenduskõrghariduse omandanute hulgas rohkem neid mehi, kes arvavad, et füüsilise tervise arendamine pole oluline. Hii-ruut statistik ($p < 0,010$) võimaldab väita, et haridustasemete lõikes esineb statistiliselt olulisi erinevusi ajateenijate hinnangus sellele, kas ajateenistus peaks arendama füüsilisi oskusi ning juurutama sportlikku eluviisi.

Kokkuvõte

Käesolevas artiklis analüüsisin Eesti Kaitseväge inimvara kompleksuuringu 2016. aasta andmetele tuginedes ajateenijate hinnanguid ning hoiakuid Eesti turvalisusele ja võimalikule sõjaohule haridustasemete lõikes

Ajateenijate kompleksuuringu andmed näitavad, et üle poolte ajateenijatest leiab, et Eesti turvalisusele on oluline, et meie sõjalised üksused osaleksid vä-

lissmissioonidel. Kõige enam pidasid seda oluliseks bakalaureuse ja keskharidusega noormehed. Rakenduskõrgharidusega noormeeste hulgas oli kõige rohkem neid, kelle arvates Eesti turvalisust ei mõjuta see, kas meie sõjalised üksused osalevad välissmissioonidel või mitte.

Ajateenijate hinnangud väitele, et võõrriigi relvastatud kallaletungi korral on võimalik kaitsta Eestit kuni liitlaste abi saabumiseni, antud vastuse puhul vastati peamiselt kahte vastusevarianti – „tõenäoliselt Eesti saab hakkama“ ning „tõenäoliselt Eesti ei saa hakkama“. Taas kõige selgemalt eristusid teistest haridusegruppidest rakenduskõrgharidusega noormehed, kellest üle poolte arvasid, et Eesti ei saaks kuni liitlaste saabumiseni enda kaitsmisega hakkama. Antud küsimusele jättis kõige enam ajateenijaid vastamata (võrdluses analüüsis osalenud tunnustega). Eelpool toodud analüüsides selgus, et haridustasemete vahel esineb statistiliselt olulisi erinevusi kõikides analüüsitavates tunnustes.

Ajateenijate suhtumises Eesti julgeolekusse esines haridustasemete lõikes olulisi erinevusi ning kõige enam eristusid neis kahes tunnuses rakenduskõrghariduse omandanud meeste hinnangud teiste haridustasemetega võrreldes.

Kõrghariduse omandanud mehed hindavad üle 50%, et on „väike“ või „väga väike“ võimalus, et lähima 10 aasta jooksul peab Eesti territooriumit kaitsma sõjaliselt. Teistes haridusgruppides oli kõige populaarsemaks vastuseks, et võimalus on „keskmine“.

Kõikides haridusgruppides esindatud inimesed arvavad ülekaalukalt, et ajateenistuse olulise osa peab moodustama sõjaline väljaõpe.

Üle poolte kõikides haridusgruppides esindatud inimesed arvavad ülekaalukalt, et ajateenistus peaks andma hea füüsilise ettevalmistuse ning juurutama sportlikku eluviisi kogu ülejäänud eluks. Teistest haridusgruppidest mõnevõrra vähem hindavad füüsilise ettevalmistuse olulisust sõjaväes rakenduskõrgharidusega mehed.

Analüüsist selgus, et enamiku vastajate arvates peaks sõjavägi valmistama ajateenijad ette sõjalisteks olukordadeks ning panema aluse sportlikule eluviisile.

Kasutatud kirjandus:

Kivirähk, J. (2015). Avalik arvamus ja riigikaitse. Raport Kaitseministeeriumi tellitud riigikaitse teemalise avaliku arvamuse uuringu kohta.

http://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_oktoober_2015_0.pdf

Välisministeeriumi kodulehekülj. Julgeolekupoliitika.

<http://www.vm.ee/et/taxonomy/term/49> – 22.01.2017

Ajateenistuse vajalikkus ja Kaitseväe kuvand – mil määral muutuvad ajateenijate arvamused ajateenistuse jooksul?

KAIRI KASEARU

TÜ ühiskonnateaduste instituut, SJKK

Sissejuhatus

Viimastel aastatel on suhteliselt palju räägitud ajateenistuse katkestamisest – näiteks 2015. aastal katkestas ajateenistuse ligi üks viiendik ajateenistusse astunudest (Aruanne kaitseväekohustuse täitmisest ja kaitseväeteenistuse korraldamisest 2015. aastal). Nendest enamus vabastati ajateenistusest tervisliku seisundi tõttu. Samast aruandest selgub, et perioodil 2011–2015 on enimesinevate diagnoosigruppide osakaaludes toimunud suured muutused. Kui 2011. aastal oli ca 40% vabastamise põhjuseks psüühika- ja käitumishäired, siis 2015. aastal on antud diagnoosiga ajateenistusest vabastatute osakaal langenud 17,6 protsendile.

Sellise muutuse taga võivad peituda erinevad põhjused: muutused diagnoosimises, ajateenijate terviseprofiili muutus, parem ennetustöö noorte hulgas ja tervist edendav käitumine, selektsioon ajateenistusse, ajateenistuse sisemised muutused jne. Lisaks eelpooltoodule võib muutus seostuda ka väljalangemise ja motivatsiooniga ning suhtumisega ajateenistusse ja kaitseväeteenistuse täitmisesse. Seetõttu tuleb lisaks objektiivsetele teguritele (nt haigusdiagnoos) võtta arvesse ka subjektiivsed tegurid – hoiakud ja arvamused, rahulolu elu erinevate aspektidega, mis paljuski suunavad inimeste käitumist.

Samas mõjutavad potentsiaalse inimressursi kättesaadavust ka ühiskonnata-sandi üldised tegurid. Gilroy ja Williams (2006) nendivad, et inimeste värba-

mine ja hoidmine militaarsüsteemis sõltub demograafilistest teguritest, üldisest avalikust arvamusest kaitseväge ja ajateenistuse suhtes, riiklikust kaitse- ja veteranipoliitikast, samuti majanduse ja tööturu tingimustest.

Eesti on üks nendest riikidest, kus ajateenistuse läbimine on Eesti kodakondsusega noormeestele kohustuslik, vaatamata sellele, et paljud Euroopa riigid on kohustuslikust ajateenistusest loobumas (ibid). Siiski, viimase aja sündmused Ukrainas ja Süürias on tõstatanud uuesti kohustusliku ajateenistuse taastamise küsimuse nii mõneski riigis. Näiteks Rootsi plaanib taastada kohustusliku ajateenistuse alates 2018. aastast (O'Dwyer 2016). Ajateenistus on riigiti väga erinev oma kestuse, ajateenistuse läbinute osakaalu kui ka vabatahtlikult ajateenistusse asunute osakaalu poolest. Cronberg (2006) väidab, et see, kuidas rahvuslikus identiteedis on väärtustatud ajateenistuse roll ja olulisus, on seotud üldise kaitsetahtega. Näiteks 2014. aastal astus Taanis ajateenistusse asunute 99,1% vabatahtlikult, samas tuleb võtta arvesse, et Taanis on ajateenistuse pikkus vaid 4 kuud. (Nyheder 2014). Seega, Eesti kui ühe pikema kohustusliku ajateenistusega riigi jaoks, on eriti oluline, et ajateenistus ei valmistaks erinevatele osapooltele – ajateenija, kaitseväge, ühiskond – pettumust.

Ühiskondlikud ootused ajateenistusele ning ajateenistuse vajalikuks või mittevajalikuks pidamine on üks tegur, mis kujundab kutsealuste valmidust ajateenistusse asumiseks ning seda, kuid võrd suure pühendumisega ajateenistus läbitakse. Leander (2004) toob esile, et ajateenistuse pooldamine ja ajateenistuse süsteemi säilitamine erinevates riikides on seotud sellega, millisena nähakse ajateenistuse rolli ja vajalikkust ning millised on ühiskonnas levinud müüdid seoses kohustusliku sõjaväeteenistusega. Võib eeldada, et antud müüdid kujundavad ka tulevaste ajateenijate hoiakuid.

Ajateenistusse asumine tähendab eeldatavalt suurt muutust senises elukorralduses. Tinglikult võib öelda, et tsiviilmaailmast astutakse militaarsfääri ning tsiviilmaailma elukorraldus jäetakse seljataha. Selline muutus ei pruugi alati osutada kõige sujuvamaks, sõltudes sellest, kuid võrd suur on ajateenija varasem sotsiaalne seotus (nt hea töökoht, perekond, lapsed), millisele momendile on ajastatud ajateenistusse asumine või milline on ajateenija eelhäälestus (või eelarvamus) ajateenistuse suhtes. Seetõttu püüame järgnevas analüüsis selgu-

sele jõuda, kuidas hindavad ajateenijad ajateenistuse vajalikkust ajateenistuse alguses ja teenistuse viiendal kuul ning kuivõrd need hinnangud varieeruvad sotsiaaldemograafiliste gruppide lõikes. Vaatame kahte aspekti: ajateenistusest saadav potentsiaalne isiklik kasu ning üldine kasu ühiskonnale (mis tuleneb sõjaväe riikliku funktsiooni ja rolli täitmisest). Lisaks uurime, kuivõrd ajateenistuse vajalikkus ja antud hoiaku muutus on seotud Eesti Kaitseväe üldise kuvandiga.

Andmed

KVÜÕA ja SJKK-i koostöös viidi 2016. aastal läbi ajateenijate kompleksuuringu esimesed etapid (vt Allik ja Talves 2016). Uuring on üles ehitatud longituudsel põhimõttel: ajateenijaid küsitletakse ajateenistuse alguses, viiendal teenistuskuul ning ajateenistusest lahkumisel ehk reservi arvamisel. Käesoleva artikli analüüsid põhinevad 2016. aasta juuli eelkutsse ja oktoobri põhikutsse raames ajateenistusse asunute seas läbiviidud küsitluse andmetel.

Analüüsi longituudne osa hõlmab ainult juuli kutsset – ajateenijaid, keda küsitleti teist korda pärast SBK läbimist novembris 2016. Analüüs kasutab erinevaid valimeid: kõik ankeedi täitnud juulis ja oktoobris ajateenistuse alguses ning need juulikutsse ajateenistujad, kes osalesid mõlemas küsitluslaines. Juulis osales küsitluses 1600 ajateenijat, nendest 1189 vastas küsimustikule pärast SBK läbimist, seega 411 ajateenijat jäi teisest küsitluslainest kõrvale erinevatel põhjustel (sh ajateenistusest lahkumine). Samas lisandus oktoobris küsitletute hulka 122 ajateenijat, kes esimeses laines jäid küsitlusest kõrvale. Käesolevas artiklis peatutakse väga põgusalt ka nendel ajateenijatel, kes ei ole vastanud teisel etapil.

Ajateenistuse ja kaitseväge kuvand ajateenistuse alguses

Esmalt vaatame, millisena näevad ajateenistusse asuvad noored ajateenistuse rolli. Üks viiendik ajateenijatest peab ajateenistuse läbimist Eesti julgeoleku jaoks kindlasti vajalikuks ning 41% pigem vajalikuks (tabel 1). Ilmneb, et ajateenistuse jooksul on jäänud indiviidide osakaal, kes on sellisel arvamusel, suhteliselt muutumatuks. Ajateenistust peab täiesti mittevajalikuks ligikaudu

üks kümnendik ajateenistusse astunutest. Isikliku arengu jaoks peab ajateenistuse läbimist kindlasti vajalikuks ligemale üks viiendik ja pigem vajalikuks 40% ja seda ajateenistuse alguses. Juuli ja oktoobri kutse alusel ajateenistusse asunute hinnangutes suuri erinevusi ei esine. Ajateenistuse jooksul on aga siiski märgata teatavat langust, 5 protsendipunkti võrra on vähenenud nende hulk, kes peavad ajateenistuse läbimist isikliku arengu jaoks vajalikuks. Siin aga tuleb rõhutada, et tegu grupitasandi võrdlusega, ehk eelkutsse I küsitlus-etapiga on II etapiks vastanute arv vähenenud (osaliselt ajateenistuse katkestamise tõttu, osaliselt küsitlusele mittevastamise tõttu).

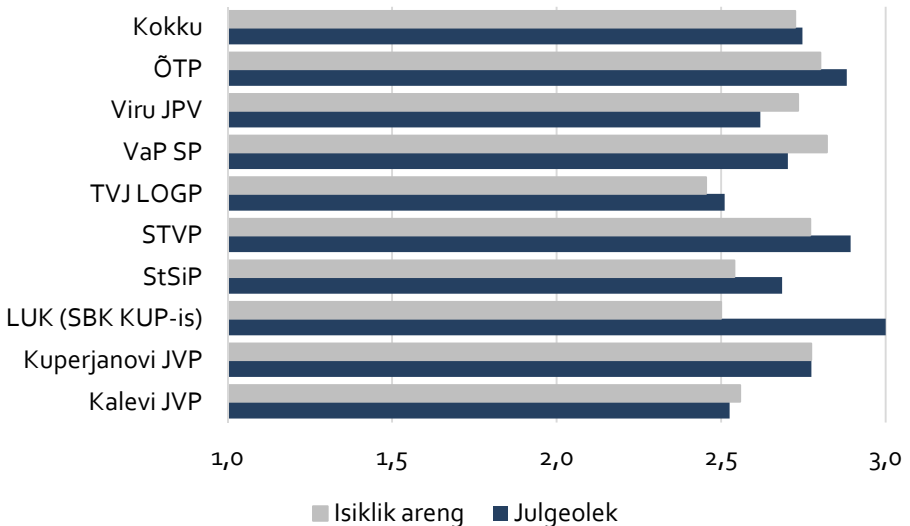
Tabel 1. Ajateenistusest läbimise vajalikkus juulis ja oktoobris ajateenistusse asunud ja juulikutse peal 5 kuud ajateenistuses.

	Ajateenistuse läbimise vajalikkus Eesti julgeoleku jaoks					
	Eelkutsse, juuli 2016		Põhikutse, oktoober 2016		Eelkutsse pärast SBK-d, november 2016	
	N	%	N	%	N	%
Kindlasti vajalik	331	20,9	200	18,7	275	21,2
Pigem vajalik	651	41,2	420	39,3	537	41,4
Pigem mittevajalik	334	21,1	222	20,7	249	19,2
Täiesti mittevajalik	155	9,8	143	13,4	152	11,7
Ei oska öelda	109	6,9	85	7,9	85	6,5
KOKKU	1580	100	1070	100	1298	100,0

Tabel 1 järg

	Ajateenistuse läbimise vajalikkus isikliku arengu jaoks					
	Eelkutsse, juuli 2016		Põhikutse, oktoober 2016		Eelkutsse pärast SBK-d, november 2016	
	N	%	N	%	N	%
Kindlasti vajalik	308	19,5	230	21,5	225	17,3
Pigem vajalik	638	40,4	424	39,7	491	37,9
Pigem mittevajalik	376	23,8	208	19,5	303	23,4
Täiesti mittevajalik	177	11,2	144	13,5	194	15,0
Ei oska öelda	81	5,1	63	5,9	84	6,5
KOKKU	1580	100,0	1069	100	1297	100

Siinkohal võib võrdlusena tuua, et 2015. aastal kutsealuste ja reservväelaste seas läbiviidud uuringu tulemused näitavad, et üldiselt peab ajateenistust vajalikuks 70% kutsealustest ja 76% ajateenistuse läbinutest (Arvamused kaitsevääst enne ja pärast ajateenistust, 2015). Oluline on aga rõhutada, et antud tulemusi ei saa päris üks ühele võrrelda, sest 2015. aasta uuringus saadeti osalemiskutse ajateenistusse kutsutud kutsealustele ning küsitluses osalesid (enne ajateenistusse asumist) need, kes seda soovisid (vastamismäär 36%). Kompleksuuringus viidi küsitlus läbi väeosades kõigi reaalset ajateenistusse astunute seas. Võib eeldada, et kutsealuste puhul vastasid küsimustikule need, kes olid selleks rohkem motiveeritud ja soovisid oma arvamust avaldada ning olid ilmselt ka ajateenistuse ja kaitsevää suhtes positiivsemalt meelestatud. Teisalt on ka küsimuste sõnastus kahes uuringus erinev, mis võib põhjustada kahe uuringu tulemuste erinevust.

Joonis 1. Keskmine hinnang ajateenistuse läbimise vajalikkusele Eesti julgeoleku ja isikliku arengu jaoks väeosade lõikes, eelkutse + põhikutse 2016 (skaala 1-täiesti mittevajalik ... 4-kindlasti vajalik)¹.

¹ STVP – Suurtükiväepataljon, LUK – Luurekompanii, ÕTP – Õhutõrjepataljon, TVJ LOGP – Toetuse väejuhatuse logistikapataljon, STSiP – Staabi- ja sidepataljon, VaP SP – Sõjaväepolitsei vahipataljon.

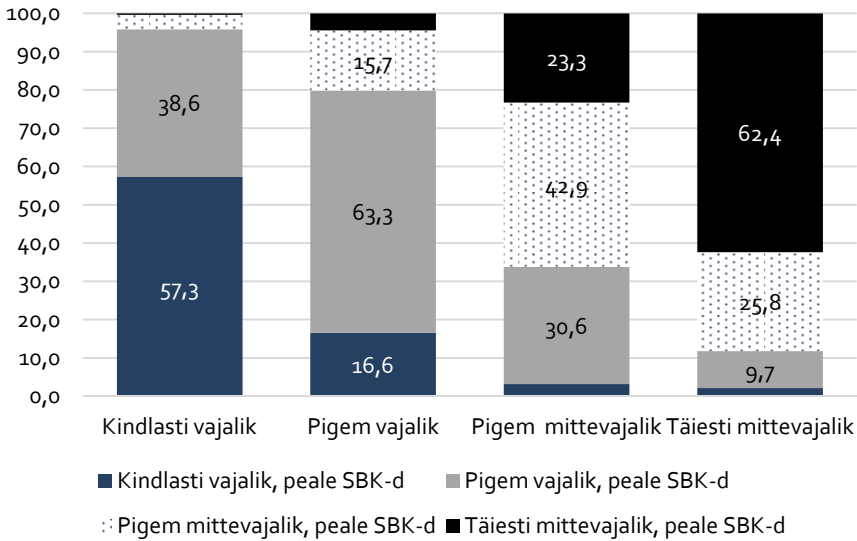
Järgnevalt vaatame, kas väeosade vahel esineb hinnangutes erinevusi või mitte. Kuna juuli ja oktoobri kutse puhul oli hinnangute erinevus väga väike, ei eristanud me vastanuid enam kutse alusel, vaid analüüsisime väeosade lõikes ajateenijaid ühtse kogumina. Kuigi erinevused ei ole väga suured, ilmneb siiski, et keskmisest olulisemaks peavad ajateenistuse läbimist Eesti julgeoleku jaoks suurtükiväepataljonis, luurekompaniis, õhutõrjepataljonis ja Kuperjanovi jalaväepataljonis ajateenistust alustanud ajateenijad. Madalam on aga Kalevi jalaväepataljoni ja toetuse väejuhatuse logistikapataljoni ajateenijate hinnang. Ajateenistuse kasulikkuse osas isikliku arengu jaoks hinnangute keskmine varieerub väeosade lõikes vähesel määral (joonis 1).

Hinnangute muutus ajateenistuse vältel

Nagu eespool selgus, ei ole erinevused hinnangute üldistes jaotustes suured. Järgnevalt aga vaatame, kuivõrd ajateenistuses viibimise jooksul võib muutuda individuaalne arusaam ajateenistuse vajalikkusest. Selleks võrdleme kahe küsitluslaine andmeid, keskendudes neile ajateenijatele, kes osalesid mõlemas küsitluslaines (kokku 1189 ajateenijat)².

Joonisel 2 on esitatud hinnangute püsivus ajateenistuse läbimise vajalikkuse osas. Ajateenijatest, kes pidasid ajateenistust julgeoleku jaoks kindlasti vajalikuks ajateenistusse astudes, on 57% pärast SBK läbimist endiselt samal seisukohal; 39% on neid, kelle hinnang on muutunud „pigem vajalikuks“ ning 4% on neid, kes on muutnud oma seisukohta kardinaalsemalt, ehk ajateenistuse jooksul on jõudnud arusaamiseni, et ajateenistuse läbimine on pigem mitte-vajalik Eesti julgeoleku tagamise jaoks.

² Hinnangute muutumise analüüsi kontekstis on oluline mainida, et nende ajateenijate hinnangud, kes teises küsitluslaines ei osalenud, olid esimeses küsitluslaines madalamad teises küsitluslaines osalenutega võrreldes (nt ajateenistuse rolli julgeoleku tagamisel pidas kindlasti vajalikuks 15,6% teisest lainest kõrvalejäänutest ja 25% mõlemas laines osalenud ajateenijatest. Kuigi teisest lainest kõrvalejäänute (sh ajateenistusest lahkunute puhul) on vaja viia läbi põhjalikum analüüs, võib siiski mõõnda, et ilmselt on tegemist rühmaga, kes oli juba ajateenistusse astudes vähem motiveeritud. Kokkuvõttes võib öelda, et me analüüsisime nende ajateenijate hinnangute muutumist, kelle hoiak ajateenistuse suhtes on algusest peale olnud positiivsem.

Joonis 2. Hinnang enne ja pärast SBK-d ajateenistuse vajalikkusele Eesti julgeoleku jaoks (%).

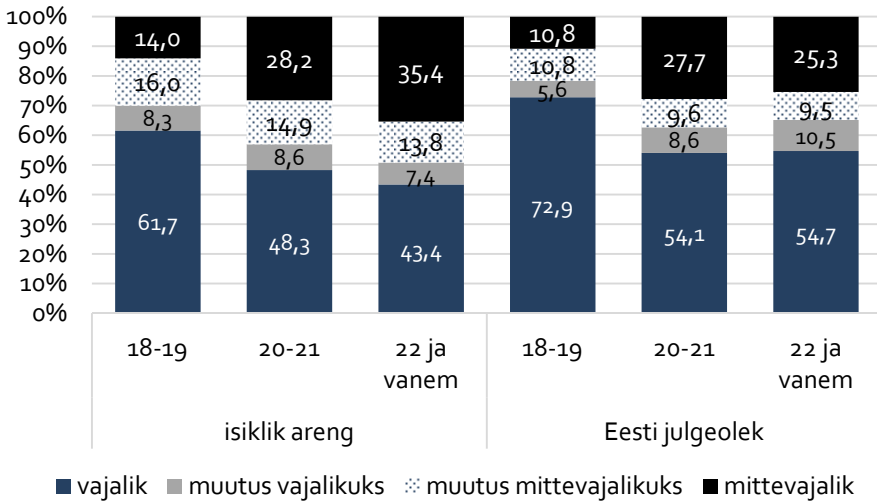
Need ajateenistusse asunud noored, kes leidsid, et ajateenistus on „pigem vajalik“, on 63% oma seisukohale kindlaks jäänud, ligikaudu 17% on jõudnud järeldusele, et ajateenistus on kindlasti vajalik ning üks viiendik on neid, kelle seisukoht on kaldunud mittevajalikkuse suunas. Ajateenistuse alguses oli ligikaudu 17% neid noormehi, kes ei pidanud ajateenistuse läbimist vajalikuks. Pigem mittevajalikuks hindajatest üks kolmandik on oma seisukohta muutnud ning leiab, et ajateenistus on julgeoleku tagamiseks oluline, 43% ei ole oma arvamust muutnud ning 23% jaoks on mittevajalikkuse seisukoht leidnud veelgi kinnitust. Ajateenistust täiesti mittevajalikuks hindajate seas on kaks kolmandikku oma seisukohale jäänud truuks, 12% on aga muutnud oma seisukohta ja pärast ajateenistuses veedetud kuid ajateenistust vajalikuks pidanud.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et 60% ajateenijatest on ajateenistuse esimeste kuude jooksul oma positiivse hoiaku säilitanud, 22% on jäänud negatiivsele hoiakule kindlaks ning 8,3% puhul negatiivne muutus positiivseks ning 10% puhul positiivne negatiivseks.

Hinnang ajateenistuse tähendusele enda isiklikus arengus on ajas püsivam. Siin ei ole olulist erinevust küsitluse teises laines osalenute ja mitteosalenute vahel. Ajateenijatest 50,8% on neid, kes peavad ajateenistust vajalikuks nii enne kui pärast SBK-d, 26% on neid, kes ei pea vajalikuks, 15% on neid, kes ajateenistusse astudes olid positiivselt meelestatud, kuid pärast SBK-d peavad pigem mittevajalikuks ning 8% ajateenijatest on jõudnud järeldusele, et ajateenistuse läbimine on isikliku arengu jaoks vajalik. Seega võib öelda, et ajateenistuse vältel muutub rohkem arvamus ajateenistuse vajalikkusest isikliku arengu jaoks ning arvamus ajateenistuse vajalikkusest Eesti julgeoleku jaoks on püsivam. Isikliku arengu puhul hinnatakse enda jaoks saadavat otsest kasu (oskused, teadmised, kogemused, sõbrad), mis võib indiviidide lõikes oluliselt varieeruda. Julgeoleku puhul aga hinnatakse pigem ajateenistust kui panust Eesti sõjalise ja julgeoleku võimekuse suurendamisesse.

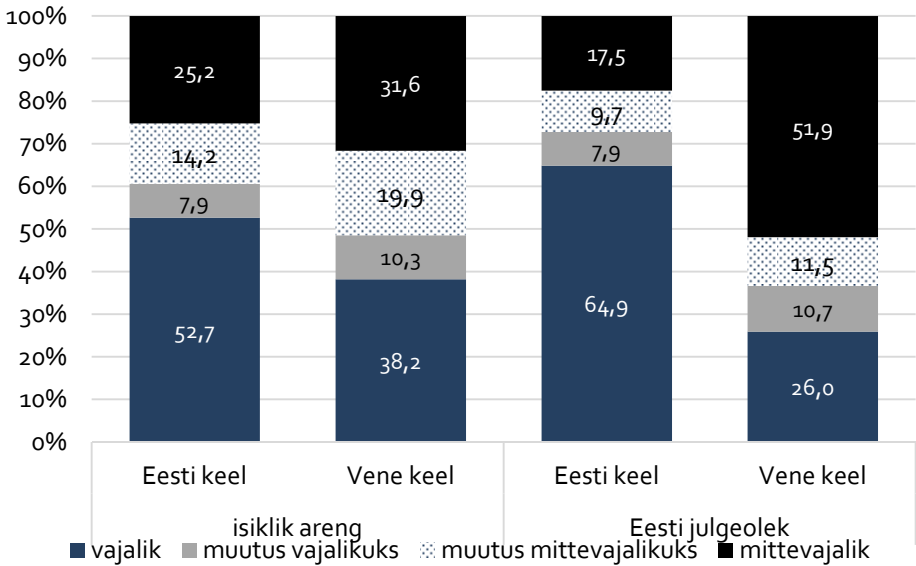
Järgnevalt vaatame, milliste sotsiaaldemograafiliste tegurite alusel on võimalik eristada ajateenistust vajalikuks ja mittevajalikuks pidajaid ning kes on need, kelle arvamus on ajateenistuse esimeste kuude möödudes muutunud. Tulenevalt EV Kaitseväeteenistuse seadusest kutsutakse ajateenistusse 18–27-aastane kutsealune. Küsitluses osalenud eelkutsu ajateenijate seas on 18-aastaseid ajateenijaid 5% ning 23-aastaseid ja vanemaid 9,5%; enamus ajateenijaid jäävad vanusvahemikku 19–22 eluaastat (siin on võetud arvesse ainult need ajateenijad, kes osalesid mõlemas küsitluse etapis). Sellest lähtuvalt on järgneva analüüsi jaoks moodustatud kolm vanusrühma: 18–19-aastased, 20–21-aastased ning 22-aastased ja vanemad.

Nii isikliku arengu kui Eesti julgeoleku jaoks ajateenistuse vajalikkuse pooldajate osakaal on kõrgeim nooremas vanusrühmas. Isikliku arengu puhul ilmneb selge trend, et mida vanem ajateenistusse tulles ollakse, seda suurema tõenäosusega pigem peetakse ajateenistuse läbimist isikliku arengu jaoks mittevajalikuks (joonis 3). Oma arvamust muutnud ajateenijate osakaalud on vanusrühmade lõikes suhteliselt sarnased, seega ei saa väita, et hoiaku muutus oleks seotud vanusega. Eesti julgeoleku puhul on kaks vanemat vanusrühma oma hoiakute mustrielt väga sarnased, noorem aga eristub selgelt tugeva toetuse poolest ajateenistuse vajalikkusele Eesti julgeoleku jaoks.

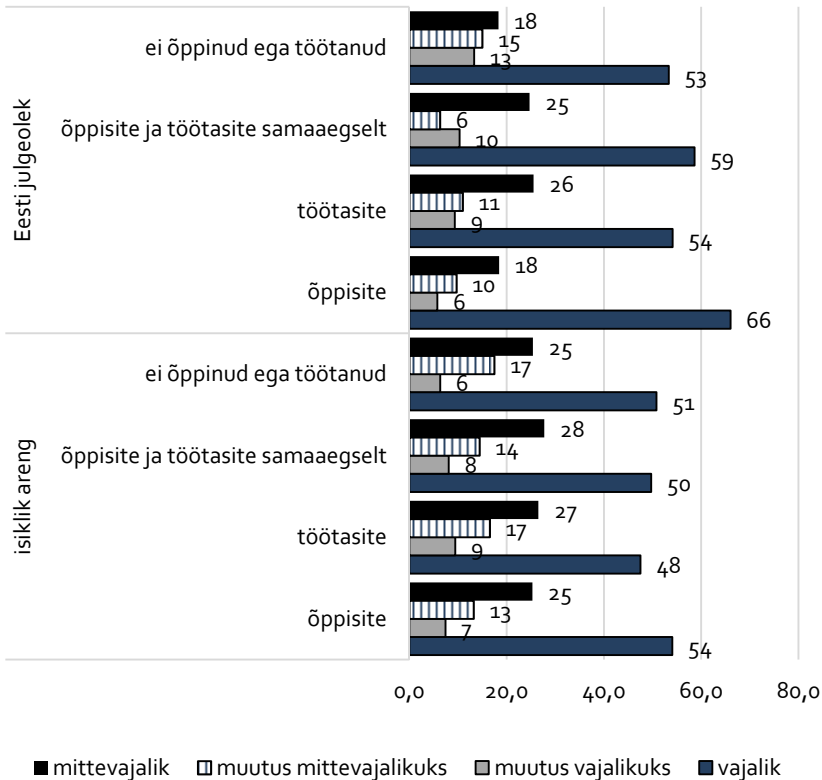
Joonis 3. Ajateenijate hinnangu muutus ajateenistuse vajalikkusele isikliku arengu ja Eesti julgeoleku jaoks, vanuse lõikes (%).

Joonisel 4 on toodud esile koduse põhikeelena eesti või vene keelt rääkivate ajateenijate hinnang ja selle muutus. Ilmneb, et eesti keelt koduse keelena rääkivate ajateenijate seas (võrreldes vene keelt koduse keelena rääkivate ajateenijatega) on tunduvalt rohkem neid, kes peavad ajateenistust vajalikuks või pigem vajalikuks nii ajateenistusse asudes kui ka pärast SBK läbimist ja seda nii isikliku arengu kui Eesti julgeoleku jaoks. Eesti- ja venekeelsete ajateenijate hinnangute erinevus tuleb esile eriti selgelt Eesti julgeoleku küsimuse puhul. Pooled venekeelsetest ajateenijatest peavad ajateenistuse läbimist Eesti julgeoleku jaoks mittevajalikuks ning nende arvamus on püsiv. Samas on aga suhteliselt sarnases suurusjärgus nende venekeelsete ajateenijate osakaal, kelle hinnang on muutunud vajalikuks mittevajalikuks ja ka vastupidi. Siit võib püstitada hüpoteesi, mille kohaselt venekeelsete ajateenijate hinnangud on muutlikumad. Teiste sõnadega suunab ajateenistuse kogemus nende hinnanguid rohkem kui eestikeelsete noormeeste puhul. Sama tuleb arvestada ka vene keelt koduse keelena rääkivate ajateenijate rühma väiksust ($n=136$), mistõttu hüpoteesi kinnitamiseks või ümberlükkamiseks tuleb edaspidi kaasata analüüsi kompleksuuringu 2016 põhikutse longituudsed andmed.

Joonis 4. Ajateenijate hinnangu muutus ajateenistuse vajalikkusele isikliku arengu ja Eesti julgeoleku jaoks, kodus räägitava põhikeele lõikes (%).

Lisaks kodusele keelele vaatame, kuivõrd ajateenijate eelnev haridusalane ja tööalane staatus on seotud ajateenistuse vajalikkusele antava hinnanguga ja selle muutusega ajateenistuse jooksul. Vahetult enne ajateenistusse asumist õppis 41% ajateenijatest, töötas 36%, 16,5% õppisid ja töötasid samaaegselt ning 6% kuulusid mitteõppivate ja -töötavate noorte hulka. Kuigi võib eeldada, et töötamise kogemusega ja otse koolipingist ajateenistusse tulevate noorte jaoks võiks ajateenistuse läbimine isikliku arengu jaoks tähendada erinevaid asju ja olla erisuguse kaaluga, siis erinevused vajalikkusele antud hinnangutes ei ole väga suured (joonis 5). Koolipingist ajateenistusse asunud noortest peab 54% isikliku arengu jaoks ajateenistuse läbimist vajalikuks nii ajateenistusse asudes kui pärast SBK läbimist, töötavatest noortest 47%.

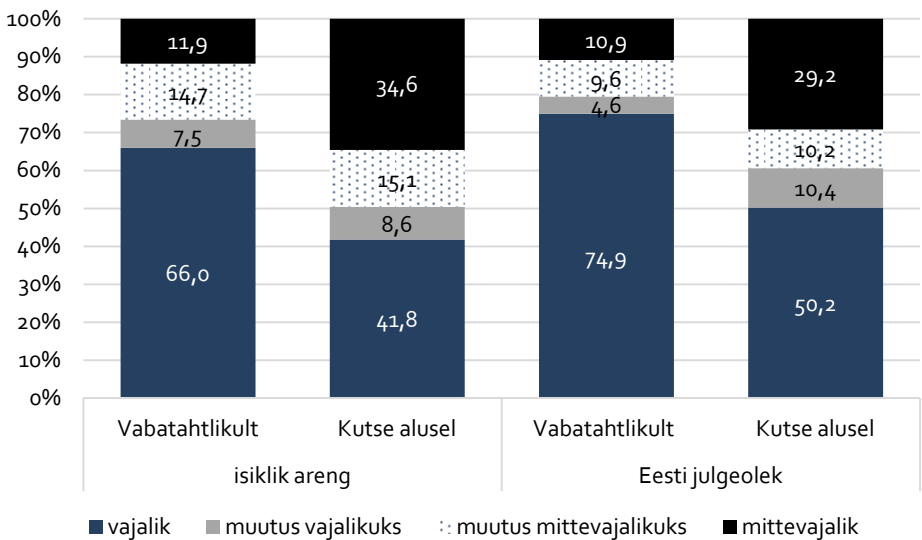

Joonis 5. Ajateenijate hinnangu muutus ajateenistuse vajalikkusele isikliku arengu ja Eesti julgeoleku jaoks, töötamise ja õppimise staatuse alusel (%).

Ajateenistust mittevajalikuks pidavate ajateenijate osakaal ei varieeru nende tööalase ja õppimise staatuse alusel. Kõikides vaadeldavates rühmades on ligikaudu üks neljandik neid, kes leiavad, et ajateenistuse läbimine on isikliku arengu jaoks mittevajalik. Olulisem on aga see, et hinnang ajateenistuse vajalikkusest Eesti julgeoleku jaoks on vähem muutuv, kui hinnangud isikliku arengu osas. Erandiks on siin aga need ajateenijad, kes ei õppinud ega töötanud enne ajateenistusse asumist. Kui isikliku arengu puhul olid gruppidevahelised erinevused suhteliselt väikesed, siis julgeoleku puhul tuleb selgelt esile, et kõige suurem osakaal vajalikkuse toetajaid on just nende ajateenijate seas, kes enne ajateenistusse asumist õppisid – kaks kolmandikku ning madalaim

töötavate noorte hulgas. See on ootuspärane, kuna koolipingist ajateenistusse kutsutud on nooremaelised, ja seega peegeldub siin kaudselt vanuse efekt.

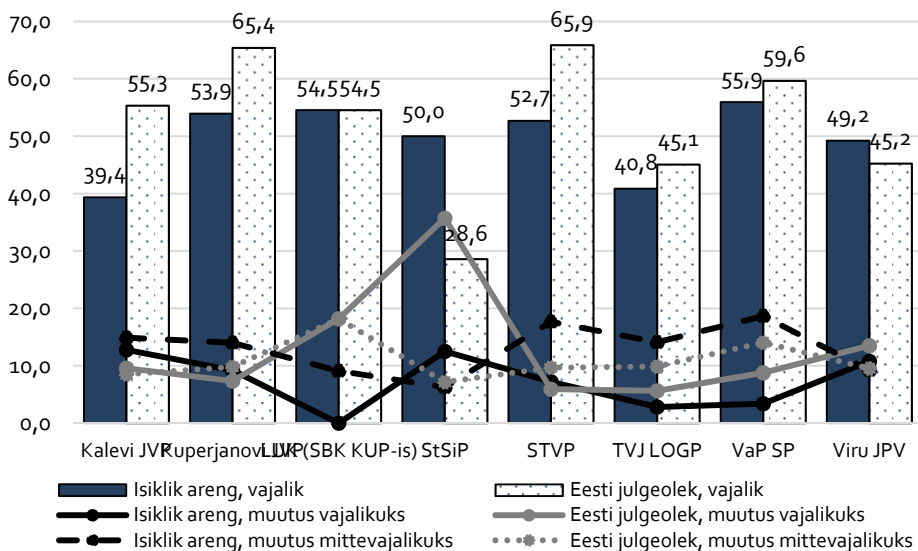
Järgnevalt vaatame, kuivõrd kutse alusel ja vabatahtlikult ajateenistusse astunud ajateenijate vajalikkuse hinnang on püsiv ajateenistuse jooksul. Võiks eeldada, et vabatahtlikult ajateenistusse astujate jaoks on ootused teenistusele selgemad ja rohkem läbimõeldud ning seetõttu nende hinnangud ajateenistuse jooksul muutuvad vähem. Samuti võiks eeldada, et nad on positiivsemalt meelestatud ka ajateenistuse vajalikkuse osas. Viimati mainitut saame andmetele tuginedes küllaltki kindlalt väita. Kaks kolmandikku vabatahtlikult ajateenistusse asunutest peab ajateenistuse läbimist enda arengu jaoks vajalikuks ja ainult 12% on neid, kes peab seda mittevajalikuks (joonis 6).

Joonis 6. Ajateenijate hinnangu muutus ajateenistuse vajalikkusele isikliku arengu ja Eesti julgeoleku jaoks, vabatahtlikult ja kutse alusel ajateenistusse astumise lõikes (%).

Kutse alusel ajateenistusse asunutest hindab 42% ajateenistuse vajalikuks ning 35% mittevajalikuks. Hinnangute muutlikkuse osas aga erinevusi vabatahtlike ja kutse alusel teenistusse asunute vahel ei esine. Veelgi tugevamalt toetavad vabatahtlikult ajateenistusse asunud ajateenistuse vajalikkust Eesti julgeoleku jaoks – kolm neljandikku, seevastu kutse alusel ajateenistusse asunutest on samal seisukohal pooled. Ilmneb ka, et kutse alusel ajateenistusse asunud noorte hinnangud on ajateenistuse jooksul muutuvamad, 21% on oma seisukohta muutunud, kusjuures pooled on jõudnud seisukohale, et ajateenistus on julgeoleku jaoks vajalik ja pooled jäävad vastupidisele arvamusele.

Järgnevalt vaatame, kuivõrd muutlikud on hinnangud väeosade lõikes. Siinkohal tuleb esitatud tulemustesse suhtuda teatava ettevaatlikkusega, kuna kohati on analüüsi aluseks olevad rühmad indiviidide arvult väikesed ning põhjalikuma longituudse analüüsi väeosade lõikes saab teostada alles pärast põhikutse teise etapi küsitlust. Kindlalt aga võib väita, et väeosade lõikes on ajateenijate hinnangud erinevad (joonis 7).

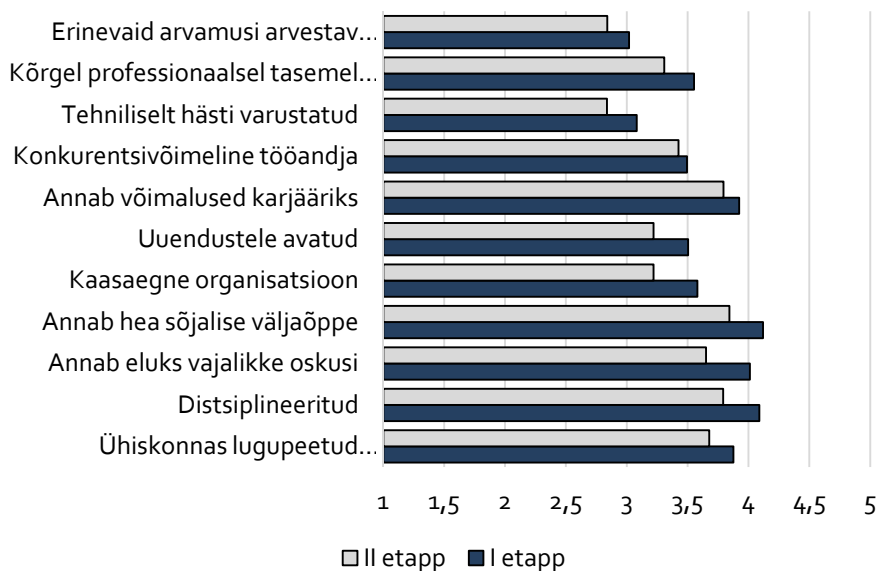
Joonis 7. Ajateenistuse vajalikkuse hinnang väeosade lõikes (%).

Selgelt eristuvad Kuperjanovi jalaväepataljon ja suurtükiväepataljon, kus 65% ajateenijatest on seisukohal, et Eesti julgeoleku jaoks on ajateenistuse läbimine vajalik ning pooled peavad ajateenistust vajalikuks ka isikliku arengu jaoks. Ka Kalevi jalaväepataljon järgib sarnast trendi, kus julgeoleku aspekti toetatakse rohkem kui isikliku arengu aspekti, kuid Viru jalaväepataljonis tundub olukord pigem vastupidine – isikliku arengu jaoks ajateenistuse vajalikkuse toetajaid on rohkem kui Eesti julgeoleku jaoks. Seda saab selgitada ajateenijate koosseisu kaudu erinevates väeosades: Viru jalaväepataljonis on koduse keelena vene keelt rääkivaid ajateenistujaid 28%, Kalevi jalaväepataljonis 15% ning Kuperjanovi jalaväepataljonis vaid 8%.

Hinnangute diferentseerumine ajateenistuse jooksul – arvamus Eesti Kaitseväest

Järgnevalt vaatame, kuidas on omavahel seotud hinnang ajateenistuse vajalikkusele Eesti julgeoleku jaoks ning hinnangud EV Kaitseväe kohta. Ajateenistust võib vaadata kui ettevalmistusperioodi tegevteenistuseks Kaitseväes, samas on aga ajateenijad ise osa Kaitseväest. On üsna tõenäoline, et ajateenistuse jooksul võib arusaam Kaitseväest muutuda, kuna tekkinud on isiklik kokkupuude. Joonisel 8 on esitatud nende ajateenijate keskmised hinnangud, kes vastasid küsitlusele nii esimeses kui teises etapis.

Võib öelda, et ajateenijad on kaitseväe osas positiivselt meelestatud. Siiski on selgesti näha, et ajateenistuse jooksul on kõikide väidete lõikes keskmine hinnang kahanenud. Kõige suurem langus on toimunud väidete puhul „Eesti Kaitsevägi on distsiplineeritud“, „Eesti Kaitsevägi annab eluks vajalikke oskusi“, „Eesti Kaitsevägi annab hea sõjalise väljaõppe“. Samas tuleb rõhutada, et kuigi keskmine hinnangu langus on siin kõige suurem, on endiselt tegemist aspektidega, millega ajateenijad on pigem nõus. Kõige madalama hinnangu on ajateenijad andnud väidetele, et „Eesti Kaitsevägi on tehniliselt hästi varustatud“ ja „erinevaid arvamusi arvestav“.

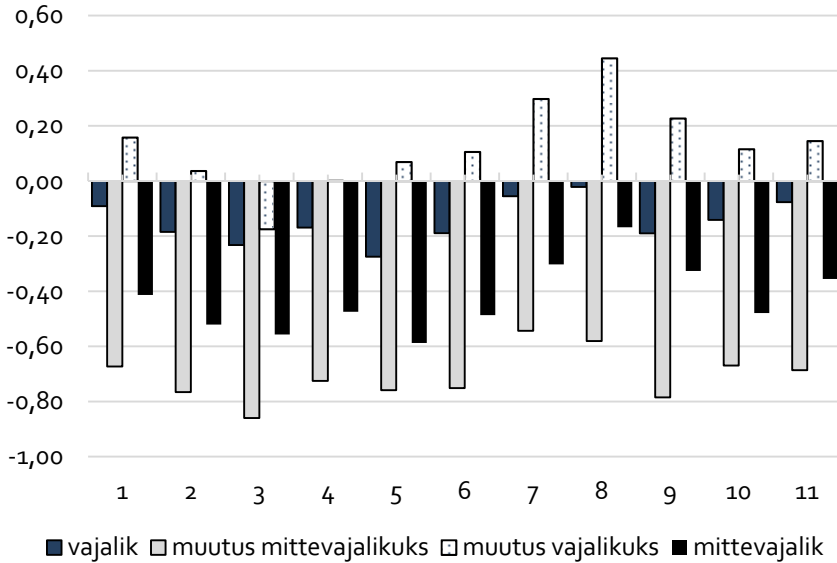
Joonis 8. Keskmine hinnang EV Kaitsevæele ajateenistuse alguses (I etapp) ja ajateenistuse 5 kuul (II etapp) skaalal 1- ei ole üldse nõus ... 5 täiesti nõus.

Huvitav oleks teada saada, mil määral on hinnangud Kaitsevæele muutunud sõltuvalt sellest, kuidas muutus hoiak ajateenistuse vajalikkusele Eesti julgeoleku jaoks. Joonisel 9 on toodud Eesti Kaitsevæele antud hinnangute muutus skaalapunktides.

Esimene suur järeldus on see, et kui hinnangud Kaitsevæe erinevatele aspektidele ajateenistuse jooksul muutuvad, siis seda mitte kõigi ajateenijate puhul, vaid kindlates gruppides. Hetkel vaatame seda muutust ajateenistuse vajalikkusele antud hinnangute alusel moodustunud gruppide lõikes: (1) ajateenijad, kes peavad ajateenistust vajalikuks nii ajateenistuse alguses kui viiendal kuul; (2) ajateenijad, kes alguses pidasid vajalikuks, kuid viiendal kuul leiavad, et on mittevajalik; (3) ajateenijad, kes ajateenistuse alguses pidasid mittevajalikuks, kuid viiendal kuul leiavad, et on vajalik; ja (4) ajateenijad, kes nii ajateenistuse alguses kui viiendal kuul peavad mittevajalikuks.

Ilmneb, et esimesse gruppi kuuluvad ajateenijad ehk vajalikkuse pooldajad, on suhteliselt vähe muutnud oma hinnangut Eesti Kaitsevæe erinevatesse aspekti-

desse. Antud ajateenijate puhul on kõige enam muutunud arusaam sellest, et Kaitsevägi on kaasaegne organisatsioon ning kõige vähem hinnangud selles osas, et Kaitsevägi annab võimalused karjääriks ja on konkurentsivõimeline tööandja.

Joonis 9. EV Kaitseväge erinevatele aspektidele antud keskmiste hinnangute muutus ajateenistuse jooksul (hinnangud mõõdetud skaalal 1- ei ole üldse nõus, 5-täiesti nõus) ajateenistuse vajalikkusele Eesti julgeoleku jaoks antud hinnangu lõikes³.

Järgmine rühm on need ajateenijad, kes jõudsid teenistuse jooksul arusaamiseni, et ajateenistus on Eesti julgeoleku jaoks mittevajalik, kuigi teenistusse

³ Hinnatavad väited on tähistatud järgmiste numbritega: 1-Eesti Kaitsevägi on ühiskonnas lugupeetud organisatsioon; 2-Eesti Kaitsevägi on distsiplineeritud; 3-Eesti Kaitsevägi annab eluks vajalikke oskusi; 4-Eesti Kaitsevägi annab hea sõjalise väljaõppe; 5-Eesti Kaitsevägi on kaasaegne organisatsioon; 6-Eesti Kaitsevägi on uuendustele avatud; 7-Eesti Kaitsevägi annab võimaluse karjääriks; 8-Eesti Kaitsevägi on konkurentsivõimeline tööandja; 9-Eesti Kaitsevägi on tehniliselt hästi varustatud; 10-Eesti Kaitsevägi on kõrgel professionaalsel tasemel isikkoosisuga; 11-Eesti Kaitsevägi on erinevaid arvamusi arvestav (demokraatlik).

tulles nad pooldasid vajalikkust. Ilmneb, et antud rühm ongi see, kelle hinnangud muutusid kõige enam ja seda negatiivsuse suunas (nt arusaam, et Kaitsevägi annab eluks vajalikke oskusi langes 0,8 punkti ehk kui ajateenistuse alguses oli antud grupi keskmine hinnang 4,11, ehk nad nõustusid, siis pärast 5 kuud teenistuses on see 3,25). Muidugi tuleb antud grupi puhul arvestada seda, et ajateenistuse alguses olid nende hinnangud suhteliselt kõrged.

Kolmas grupp on ajateenijad, kes alguses pidasid ajateenistust Eesti julgeoleku jaoks mittevajalikuks, kuid viie kuu möödudes teenistuses on nad jõudnud arusaamiseni, et ajateenistus on kasulik. Antud grupp on see, kelle hinnangud on muutunud Eesti Kaitseväe erinevate aspektide osas positiivsemaks. Ühe-teistkümnest aspektist ainult ühe puhul hinnangu keskmine langes.

Viimane grupp on ajateenistust mittevajalikuks pidajad. Nende puhul on näha, et hinnang Eesti Kaitseväele on ajateenistuse jooksul langenud ja seda kõikides aspektides. Seega siit järeldub, et ajateenistuse jooksul hinnangud on muutuvad, kuid seda gruppide lõikes erineval määral ja ka erinevas suunas.

Kokkuvõte

Käesolev artikkel keskendus küsimusele, milline on ajateenijate nägemus ajateenistuse vajalikkusest ja Eesti Kaitseväest ning kas ja kui võrd muutub arvamus ajateenistuse jooksul.

Üldiselt tuleb esile, et ajateenistust peetakse vajalikuks ning seda Eesti julgeoleku jaoks isegi rohkem kui isikliku arengu jaoks. Selline tulemus läheb kokku üldise avaliku arvamusega, mille kohaselt ajateenistus on vajalik. Samas on siin oluline erinevus eesti- ja venekeelsete ajateenijate vahel. Kui isikliku arengu osas on erinevused ajateenistuse vajalikkuse hinnangutes väiksemad, siis arvamuste lahknevus tuleb just esile Eesti julgeoleku küsimuses. Lähtudes Leander (2004) mõttekäigust, võib eeldada, et tulenevalt ajaloolise mälu eripäradeist, on eesti- ja venekeelse elanikkonna jaoks ajateenistuse ja kaitsetahtega kaasnevad müüdid ja assotsiatsioonid väga erinevad ning seetõttu erisused julgeoleku küsimuses suhteliselt ootuspärased.

Teine oluline analüüsist tulenev järeldus on see, et kuigi esmapilgul võiks eeldada, et nooremad ajateenijad, kellest paljud tulevad ajateenistusse otse koolipingist (71% 18–19-aastastest õppis enne ajateenistusse asumist) hindavad ajateenistust mõlemas aspektis vajalikumaks kui seda vanemaealised, on oluline rõhutada, et 18–19-aastastest ajateenistuses olevatest noortest on suure enamus (ca 90%) astunud ajateenistusse vabatahtlikult isikliku avalduse alusel (vt ka Müürsoo artikkel antud kogumikus). Seetõttu ei saa me otseselt kinnitada vanuse mõju meelestatusele, küll aga tuleb ilmsiks, et eelkutse raames ajateenistusse asuvad nooremad ajateenijad on seda teinud vabatahtlikult ning seetõttu nende meelestatus on positiivsem kui vanematel ajateenijatel, kelle seas suurem enamus on tulnud kutse alusel.

Kuigi võiks eeldada, et tegemist on nooremaealiste ratsionaalse ja oma elutee sündmusi planeeriva käitumisega, ning ajateenistus soovitakse teadlikult ajastada nt gümnaasiumi lõpetamise ja edasiõppimise vahele, siis meie tulemused kinnitavad, et nad on siiski ka oma hoiakutelt positiivsemad nii ajateenistuse kui Kaitseväe osas. Seega võib tinglikult väita, et ajateenistuse kasuks ehk initsiatiivi ajateenistuse aja planeerimisel, võtavad enda kätte ikkagi pigem need noored, kes on positiivsemalt meelestatud.

Väeosade lõikes tuvastatud erinevustesse aga tuleb suhtuda teatava resolutsiooniga, sest osad analüüsivad üksused on küsitluses liiga väiksearvuliselt esindatud. Küll aga annab antud analüüs selge suuna edasiseks ehk toob esile vajaduse uurida sügavuti väeosade vahelisi erinevusi – kuivõrd need tulenevad sellest, et väeosade ajateenijate sotsiaaldemograafiline profiil on väga erinev või hoopis väeosad ise on erinevad ehk keskkond on see, mis tingib ajateenijate hinnangute diferentseerumise.

Kasutatud kirjandus

Allik, S., Talves, K. (2016). Inimressursi kompleksuuringu väljatöötamine kaitsevaldkonnas. L. Oja (toim.) Inimressurss ja riigikaitse: Tervis, lk. 13–23.

- Aruanne kaitseväekohustuse täitmises ja kaitseväeteenistuse korraldamisest 2015. aastal. Kaitseressursside Amet.
- Arvamused kaitseväest enne ja pärast ajateenistust, 2015. Turu-uuringute AS.
- Cronberg, T. (2006). The will to defend: a Nordic divide over security and defence policy. A.J.K. Bailes, G. Herlof, B. Sundelius (Toim.). The Nordic countries and the European security and defence policy. Oxford University Press, lk 315–322.
- Gilroy, C., Williams, C. (2006). Service to country: Personnel Policy and the Transformation of western Militaries. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Leander, A. (2004). Drafting community: understanding the fate of conscription. *Armed Forces and Society*, 30, 4, 571-599.
- Nyheder (2014). 19 unge tvunget i militaeret. <http://www.dr.dk/nyheder/indland/19-unge-tvunget-i-militaeret> külastatud 15.01.2016
- O'Dwyer, G. (2016). Swedish Government Examines Return of Conscription. *Defense News*.
<http://www.defensenews.com/story/defense/policy-budget/warfare/2016/01/13/swedish-government-examines-return-conscription/78764192/>
külastatud 25.01.2016

Ajateenijate motivatsiooni muutumine ajateenistuses

INGA KARTON

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused

Sissejuhatus

Militaarses keskkonnas on motivatsiooni kui ühe keskse teema käsitlemisel järjest enam hakatud lähtuma enesemääratlemise teooriast. Teooria lähtub ideest, et sisemine motivatsioon ja välise motivatsiooni sisemine omaksvõtmine on määratletud sellega, mil määral inimesed saavad rahuldada kolme baasvajadust: autonoomia, kompetentsuse ja seotuse vajadus. Neid baasvajadusi mõjutab otseselt see keskkond, milles tegevus (töö) aset leiab. Sisemiselt motiveeritud käitumine on tavapäraselt autonoomne, kuid väline motivatsioon võib erineda sõltuvalt määrast: kuivõrd on see autonoomne või kontrollitud (Gagne ja Deci, 2005). Välist motivatsiooni käsitletakse teooria kontekstis ka välise regulatsioonina (*external regulation*). Neli välise regulatsiooni tüüpi on väline (*external*), üle võetud (*introjected*), omaks võetud (*identified*) ja omandatud (*integrated*).

Enesemääratlemise teooria sätestab enesemäärtalemise kontiinumi, mis ulatub amotivatsioonist, mis on täielik enesemääratlemise puudumine, kuni sisemise motivatsioonini, mis hõlmab täielikku enesemääratlemist. Amotivatsiooni ja sisemise motivatsiooni vahele jäävad neli välise motivatsiooni tüüpi. Oluline on silmas pidada, et motivatsioonitüüpide kontiinum ei ole arengukontiinum – inimene ei pruugi alati areneda läbi kõigi nende regulatsioonitüüpide (Vaanstenkiste ja Sheldon, 2006); mudel ei ole etapiline, mis tähendab, et inimene ei pea liikuma motivatsioonis ühest etapist järgmisse, vaid võib igal ajahetkel, sobivate asjaolude juures, täielikult omandada uue regulatsiooni. Sisemiselt motiveeritud käitumine on tavapäraselt autonoomne, kuid väline motivatsioon võib samas erineda, sõltudes sellest, kuivõrd autonoomne või kontrollitud see on (Gagne ja Deci, 2005).

Järgnevalt lühike ülevaade neljas regulatsiooni tüübist. *Välise regulatsiooni* puhul mõjutavad (kontrollivad) inimese käitumist välised tingimused nagu oodatav tasu või võimalik karistus. Selline käitumine on järeleandmine välisetele nõudmistele ja kuigi inimese tegevus on teadlik, ei võimalda see kogeda valikutunnet. (Gagne ja Deci, 2005). Regulatsioonid, mille inimene on omaks võtnud, kuid mida ta ei aktsepteeri enda omadena, loovad aluse *ülevõetud regulatsioonile*, kus inimene tänu teda ümbritsevate reeglite ja nõudmiste survele püüab tõestada oma väärtust, vältida süütunnet, ärevust või enesekriitikat. Üle võetud regulatsioonid on küll juba inimese sees, kuid neid kontrollib väline motivatsioon ja tegemist ei ole inimese tõeliselt vaba valikuga - ma töötan, sest seetõttu ma tunnen end väärilisena. (Deci ja Ryan, 1991; Ryan ja Deci, 2000; Reeve, 2004; Gagne ja Deci, 2005)

Regulatsiooni omaks võtmine (*omaksvõetud regulatsioon*) tähendab, et inimene on hakanud mingit käitumist teadlikult väärtustama, isiklikult tähtsaks pidama ja seega on regulatsiooniprotsessid muutunud rohkem inimese mina osaks. Selline käitumine on vabatahtlikum, kui käitumine, mida reguleerivad välised tingimused või üle võetud regulatsioon. Omaks võetud regulatsioonidest mõjutatud käitumine on suhteliselt autonoomne, sest tegevus on vabatahtlik ja lähtuv isiklikust otstarbest, mitte välisest survest. (Deci ja Ryan, 1991; Ryan ja Deci, 2000; Reeve, 2004; Gagne ja Deci, 2005) Kõige täielikum internalisatsiooni protsess, mis võimaldab välisel motivatsioonil olla täielikum autonoomne, on omandamine. ***Omandatud regulatsiooniga*** tajuvad inimesed, et käitumine on nende isiksuse osa, see on tingitud nende enese tajust ning on seega enese poolt määratletud. Omandatud regulatsioon on enim arenenud välise motivatsiooni vorm ja see jagab teatud omadusi teist tüüpi autonoomse motivatsiooniga - sisemise motivatsiooniga (Gagne ja Deci, 2005). Samas tuleb arvestada, et omandatud regulatsioon ei arene sisemiseks motivatsiooniks ning on ikkagi väline motivatsioon (kuigi selle autonoomne vorm), põhjusel et motivatsioon ei tulene inimese huvist tegevuse vastu, vaid asjaolust, et tegevus on kriitiliselt vajalik inimese isiklike eesmärkide saavutamiseks. Sisemine motivatsioon ja omandatud väline motivatsioon on kaks erinevat autonoomse motivatsiooni tüüpi (Ryan ja Deci, 2000).

Meetod

Antud uuringus kasutati enesemääratlemise teoriast lähtuvat töömotivatsiooni skaalat (*The Motivation at Work Scale, MAWS*; Gagné jt, 2010) (edaspidi TMS). Originaalis (Gagné jt, 2010) uuriti skaala struktuuri 644 töötajaga grupis ja kahes erinevas keeles ning nende uuringute tulemuste põhjal leiti, et töömotivatsiooni struktuur, sõltumata keelekeskkonnast, organiseerub neljaks erinevaks tüübiks: *sisemine motivatsioon, omaksvõetud regulatsioon, üle võetud regulatsioon ja väline regulatsioon*.

Algselt töötati välja 20-väiteline skaala, kuid testimise käigus optimeeriti see 12-väiteliseks, säilitades sealjuures reliaabluse, stabiilsuse ja tõlgendatavuse. Eelnimetatud regulatsiooni tüübid moodustavad TMS alaskaalad ning eesti-keelses versioonis olid nende skaalade sisereliaablused järgmised: sisemine motivatsioon (Cronbachi $\alpha = ,919$); omaksvõetud regulatsioon (Cronbachi $\alpha = ,887$), üle võetud regulatsioon (Cronbachi $\alpha = ,842$) ja väline regulatsioon (Cronbachi $\alpha = ,666$). Koguskaala reliaabluseks kujunes 930. Kokku on küsimustikus 4 alaskaalat, igas kolm väidet, mida vastajad hindavad 7-pallisel skaalal vahemikus 1 – „üldse mitte“ kuni 7 – „täpselt nii“. Väited tuginevad enesemääratlemise teorias käsitletud baasvajaduste rahuldamisele ning teooria seisukohale, et juht, töökorraldus ja tasud/preemiad/hüvitised mõjutavad kolme baasvajaduse rahuldamist enim, mis aga omakorda mõjutab oluliselt autonoomset motivatsiooni.

Käesoleva artikli analüüsid põhinevad 2016. aasta juuli eelkutse ja oktoobri põhikutse raames ajateenistusse asunute seas läbiviidud kompleksuuringu andmetel.

Analüüsi longituudne osa hõlmab ainult juuli kutset – ajateenijaid, keda küsitleti teist korda pärast SBK läbimist novembris 2016. Analüüs kasutab erinevaid valimeid: kõik ankeedi täitnud juulis ja oktoobris ajateenistuse alguses ning need juulikutse ajateenistujad, kes osalesid mõlemas küsitluslaines. Juulis osales küsitluses 1600 ajateenijat, nendest 1189 vastas küsimustikule pärast SBK läbimist, seega 411 ajateenijat jäi teisest küsitluslainest kõrvale erinevatel põhjustel (sh ajateenistusest lahkumine). Samas lisandus oktoobris küsitletute hulka 122 ajateenijat, kes esimeses laines jäid küsitlusest kõrvale. Käesolevas

artiklis peatutakse väga põgusalt ka nendel ajateenijatel, kes ei ole vastanud teisel etapil.

Tulemused

Käesolev analüüs võttis ennekõike vaatluse alla, kuivõrd vabatahtlik ajateenistusse asumine näitab/mõjutab ajateenijate motivatsiooni. Sellesisulise võrdluse tulemused on kajastatud tabelites 1 ja 2 ning joonisel 1, kus on näha kõike vabatahtlikult või kutse alusel ajateenistusse astujate motivatsiooniskaalade omavahelised paarikaupa võrdlused esimese ja teise testimisvooru ajal.

Tabel 1. Vabatahtlikult teenistusse pöördunud ajateenijate motivatsioon skaalade lõikes I ja II testimisvooru ajal.

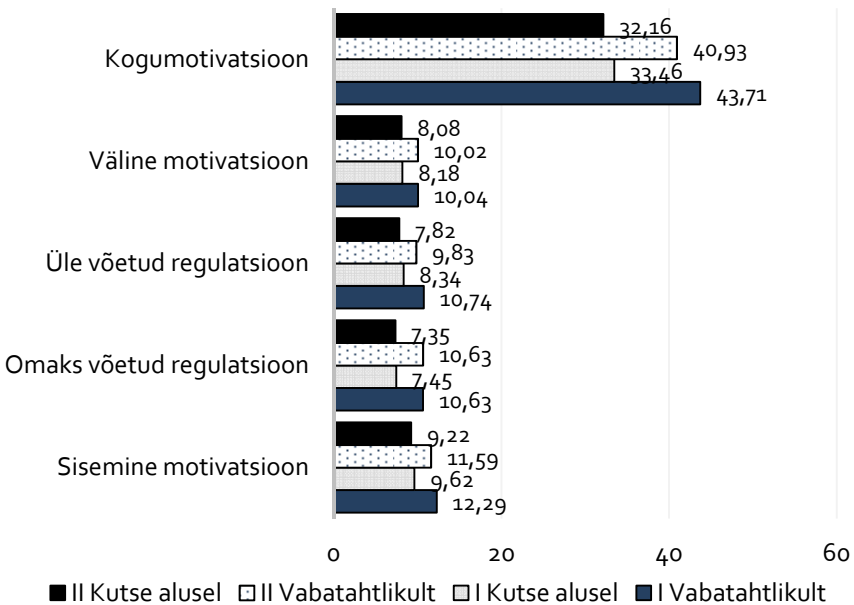
	Testimine	Keskmine	SD	t	df	p
Sisemine motivatsioon	I	12,29	4,07	3,327	405	,00096
	II	11,59	4,34			
Omaks võetud regulatsioon	I	10,63	4,89	4,374	402	,00002
	II	9,67	4,89			
Üle võetud regulatsioon	I	10,74	4,79	3,924	403	,00010
	II	9,83	5,00			
Väline motivatsioon	I	10,04	3,96	,089	401	,92929
	II	10,02	4,24			
Kogumotivatsioon	I	43,71	15,28	3,653	393	,00029
	II	40,93	16,54			

Märkus: olulised tulemused paksus kirjas

Tabel 2. Kutse alusel teenistusse pöördunud ajateenijate motivatsioon skaalade lõikes I ja II testimisvooru ajal.

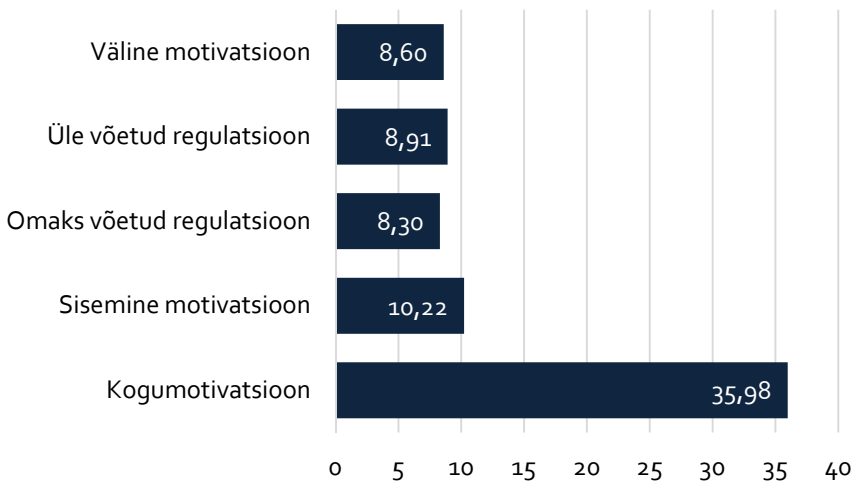
	Testimine	Keskmine	SD	t	df	p
Sisemine motivatsioon	I	9,62	3,87	2,754	695	,006
	II	9,22	4,00			
Omaks võetud regulatsioon	I	7,45	3,65	,737	696	,462
	II	7,35	3,91			
Üle võetud regulatsioon	I	8,34	4,22	3,298	703	,001
	II	7,82	4,35			
Väline motivatsioon	I	8,18	3,71	,678	697	,498
	II	8,08	4,05			
Kogumotivatsioon	I	33,46	13,27	2,669	677	,008
	II	32,16	14,06			

Märkus: olulised tulemused paksus kirjas

Joonis 1 Vabatahtlikult ja kutse aluse teenistusse pöördunud ajateenijate motivatsioon I ja II testimise vooru ajal.

Nii tabelitest 1 ja 2 kui ka jooniselt 1 ilmneb mõningate eranditega kaks tendentsi. Esiteks on vabatahtlikult teenistusse tulnud ajateenijate motivatsioon kõrgem mõlema testimise voo ajal ning teiseks, motivatsioon langeb teenistuse jooksul mitmes punktis, kusjuures vabatahtlike puhul rohkem kui kutse alusel pöördujate puhul. Vastavalt siis langeb oluliselt teise testimise ajaks vabatahtlikult ajateenistusse tulnute sisemine motivatsioon, omaks võetud ja üle võetud regulatsioon ning kutse alusel tulnute sisemine motivatsioon ja üle võetud regulatsioon.

Kui vaadata eraldi esimest testimisvoorust, siis nagu on näha jooniselt 2, on ajateenijate hulgas teenistusse asumise järgselt ülekaalus sisemised motivaatorid. See tähendab, et väärtustatakse kõrgelt seda, kui teenistus on põnev ja pakub väljakutseid ja meeldivaid hetki. Sisemisele motivatsioonile järgneb üle võetud regulatsioon, seejärel väline ning kõige madalama skoori sai omaks võetud regulatsioon, mille keskmises on sellised teemad nagu teenistuse roll oma eesmärkide saavutamises, karjäär ja isiklikes väärtustes. Kõik motivatsiooni alaskaalad erinevad üksteisest olulisel määral ($p < ,005$), mis võimaldab võib öelda, et ajateenijate seas on oluliselt rohkem sisemist motivatsiooni võrreldes ülejäänud kolme välise regulatsiooniga.

Joonis 2. Ajateenijate motivatsioon skaalade kaupa I testimisel.

Tabelis 3 on kajastatud vaid esimese testimisvooru alaskaalade võrdlused pöördumise tüübist lähtuvalt: kas vabatahtlikkuse või kutse alusel. Tabelist nähtub, et mõlema grupi ajateenijad ei erine oluliselt üksteisest ei sisemise ega välise motivatsiooni poolest, küll aga erinevad oluliselt omaks võetud ja üle võetud regulatsiooni poolest, kuigi kõigis skaalades on sees tendents, et vabatahtlike motivatsioon on pigem kõrgem. Olulise erinevuse puudumisel saab aga väita, et üsna sarnaselt on mõlemas grupis nii sisemise kui välise motivatsiooniga ajateenijaid.

Tabel 3. Motivatsiooniskaalade võrdlus ajateenistusse pöördumise põhjusest lähtuvalt.

	Ajateenistusse minek	N	Keskmine	SD	F	p
Kogumotivatsioon	Vabatahtlikult	517	42,81	15,21	3,71	0,054
	Kutse alusel	976	32,42	13,37		
Sisemine motivatsioon	Vabatahtlikult	532	12,05	4,12	1,61	0,205
	Kutse alusel	988	9,26	3,94		
Omaks võetud regulatsioon	Vabatahtlikult	527	10,37	4,86	48,97	0,000
	Kutse alusel	988	7,20	3,61		
Üle võetud regulatsioon	Vabatahtlikult	527	10,54	4,76	5,60	0,018
	Kutse alusel	993	8,06	4,22		
Väline motivatsioon	Vabatahtlikult	524	9,79	3,98	0,55	0,458
	Kutse alusel	987	7,99	3,76		

Kui üritada interpreteerida ilmnenu olulist erinevust omaks võetud regulatsiooni lõikes, siis vabatahtlikult ajateenistusse pöördunud väärtustavad kutsealustest oluliselt teadlikumalt teenistust, peavad seda isiklikult tähtsamaks. Ülevõetud regulatsioon on eelmise eelduseks, selle regulatsiooni sisuks on teenistuse veel mitteaktsepteerimine, kuid samas käib sellega kaasas püüd tõestada oma väärtust ja nt vältida süütunnet, mis viitab sellele, et tehtud valik ei ole inimese tõeliselt vaba valik. See tähendab, et isegi kui ajateenistusse pöördumine on vabatahtlik, siis pole see ainus või ahvatlev alternatiiv, vaid sunnitud alternatiiv, n-ö kaalutletud, pragmaatiline valik. Üldistatult saab väita, et nii üle võetud kui omandatud regulatsioon on ajateenistuseks nendeks hoobadeks, mille läbi suurendada ajateenijate sisemist motivatsiooni ja selles punktis on vabatahtlikud pöördunud oluliselt motiveeritum „materjal“.

Kasutatud kirjandus

- Deci, E.L. and Ryan, R.M. 1991. A motivational approach to self: Integration in personality. In R. Dienstbier (Ed.), *Nebraska symposium on motivation*, vol 38, Perspectives on motivation, 237–288. Lincoln, NE: University of Nebraska Press
- Gagne, M. and Deci, E.L. 2005. Self-Determination theory and work motivation. *Journal of Organizational Behaviour*, 26, 331–362
- Gagné, M., Forest, J., Gilbert, M-H., Aubé, C., Morin, E. and Malorni, A. 2010. The Motivation at Work Scale: Validation Evidence in Two Languages. *Educational and Psychological Measurement* 70(4) 628–646.
- Reeve, J. 2004. Providing a Rationale in an Autonomy-Supportive Ways a Strategy to Motivate Others During an Uninteresting Activity. *Motivation and Emotion*, 26(3), 183–207
- Ryan, R. M. and Deci, E.L. 2000. The „What“ and „Why“ of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behaviour. *Psychological Inquiry*, vol 11, No 4, 227–268
- Vansteenkiste, M. and K. M. Sheldon. 2006. There's nothing more practical than a good theory: Integrating motivational interviewing and self-determination theory. *British Journal of Clinical Psychology*, 45(1), 63–82

Mis on ajateenijal mureks? Hirmud ja probleemid seoses ajateenistusega ja nende muutumine teenistuse jooksul

KAIRI TALVES

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused

TIIA-TRIIN TRUUSA

SJKK, Tartu Ülikool

Sissejuhatus

Inimeste kohanemine uute olukordadega sõltub mitmetest asjaoludest. Ühelt poolt mängib olulist rolli keskkond, kuhu tullakse, teisalt ka inimese enda hoiakud seoses uue olukorraga ning usk enda toimetulekusse. Ajateenistusse mineku puhul on kahtlemata tegemist väga suure muutusega noore inimese elus. Tsiviilelust suurel määral erinev elukorraldus, intensiivne õppeprotsess täiesti uues valdkonnas, esimene pikk eemalolek kodust ja vanematest ning teistest lähedastest võivad tekitada noorele inimesele märkimisväärselt suure stressiseisundi. Seetõttu on oluline teadvustada ja märgata probleeme, mida ajateenijad teenistuses välja toovad.

Käesolevas artiklis analüüsime ajateenijate hirme ja probleeme seoses ajateenistusega teenistuse alguses ja keskel. Võttes aluseks juuli 2016. aasta eelkute ajateenijate uuringu tulemused, vaatame, missugused on ajateenijate peamised probleemid teenistusse asudes ning kas ja kuidas need muutuvad teenistuse jooksul. Selleks oleme analüüsinud vastuseid küsimusele *Millised olid Teie jaoks isiklikud hirmud, probleemid seoses ajateenistuse astumisega?* (küstiti teenistuse alguses) ja *Millised on Teie jaoks isiklikud hirmud, probleemid seoses ajateenistusega?* (küstiti teenistuse keskel). Vastamiseks sai kasutada skaalat: *1-Jah, see on peamine ja väga oluline; 2-Jah, see on samuti oluline; 3-See ei ole nii oluline; 4-Ei ole üldse oluline*. Neile küsimustele oli mõlemas küsitlusetapis võimalik anda numbrilisi vastuseid etteantud väidetena, samuti oli võimalik

kirjutada oma probleemidest nn vaba vastusena teksti kujul. Järgnevas analüüsis oleme teinud kokkuvõtte kvantitatiivse analüüsi tulemustest ning analüüsinud tekstilisi vastuseid kvalitatiivse andmestikuna, mis annab märkimisväärse hulga materjali, et kvantitatiivse analüüsi tulemusi täiendada ja illustreerida. Tekstiliste vastuste analüüsimiseks kasutame induktiivset fraas-fraasilt avatud kodeerimist (Cahrmaz, 2006), millest lähtuvalt viime läbi telgkodeerimise, et jõuda tuumkategooriateni (Ezzy, 2002).

Tulemused

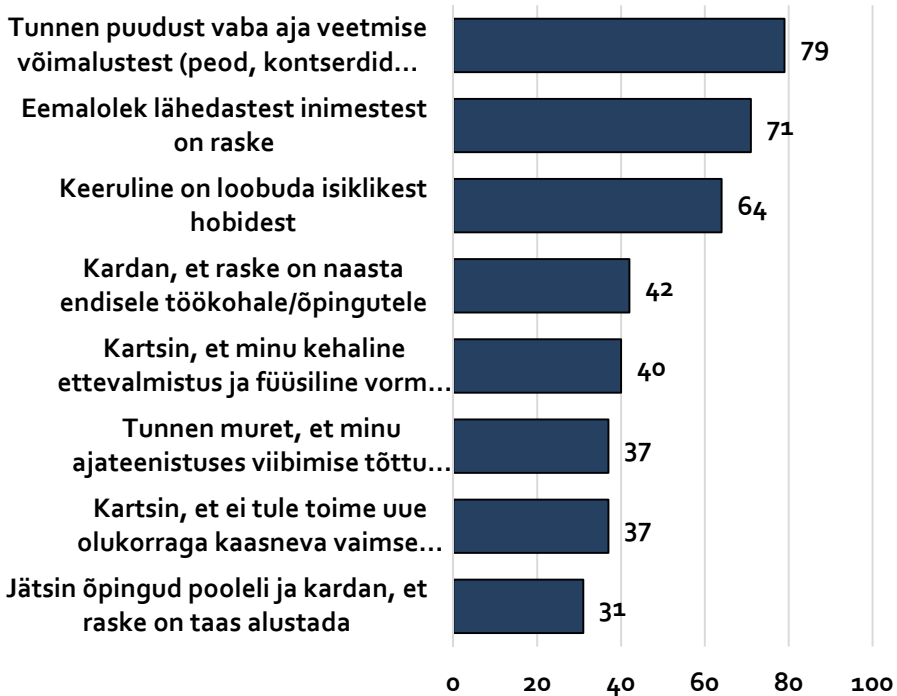
Joonis 1 toob välja ajateenijate hirmud ja probleemid esimesel teenistuskool. Üsna ootuspäraselt on suurimad probleemid seotud asjaoluga, et tullakse tsiiviilmaailmaga võrreldes märkimisväärselt teistsuguse elukorralduse juurde ja seda muutust tajutakse kõige teravamalt. Nii peavad keskmiselt 3/4 vastajatest suurimateks muredeks vaba aja veetmise võimaluste kadumist, lähedastest eemalolekut ning hobide ja huvialadega tegelemise katkemist.

Kuigi vabades vastustes on oma hobidest ja vaba aja veetmisest loobumisest suhteliselt vähe kirjutatud, võib siiski tuua mõningaid näiteid. Hobidest rääkides on kõige enam mures spordiga tegelenud ajateenijad, kes peavad probleemiks seda, et neil ei ole piisavalt võimalusi oma spordialaga tegelemiseks, et säilitada vajalik sportlik vorm. Sellega kaasneb ka teatav staatuse kaotamise küsimus – Kaitseväest väljaspool on saavutatud teatud positsioon isiklike sportlike saavutuste kaudu, kuid tajutakse, et Kaitseväes oldud aeg toob kaasa sportlike võimete ja seega ka saavutatud positsiooni kaotuse.

Olen profisurfar, kui ma 11 kuud trenni ei tee, võin asja hobikorras võtma hakata!!!

Trennid on puudu. Ettevalmistus MMiks on pooleli.

Ei saa treenida enda füüsilist vormi jõualade suunaga.

Joonis 1. Hirmud ja probleemid ajateenistuse alguses. Protsent vastajatest, kes valisid vastusevariandi 'Jah, see on peamine ja väga oluline' ja 'Jah, see on samuti oluline'.

Suur mure on ajateenijatel ka lähedastest eemalolek, mis ilmselt on kõige tugevam just teenistuse alguses, kuna valdava enamiku jaoks on ajateenistus esimene niivõrd pikk eemalviibimine kodust ja lähedastest. Ühelt poolt on eemalolek lähedastest kõikehõlmav tunne, kus tõmmatakse jäik piir Kaitseväge ja tsiviilelu vahele, mis tekitab hirmu, et eraldatus tsiviilmaailmast on niivõrd suur, et ka lähedased inimesed muutuvad kaugeteks ning ajateenija kaotab oma koha lähedaste võrgustikus.

Unustan ära oma ema näo

Kaotan ühendust teistega ja nad unustavad mind ära, et ma üldse olemas olin.

Teisalt on mure lähedastest eemaloleku pärast seotud konkreetsete igapäeva-elu hõlmavate raskuste kirjeldamisega, mis ennekõike väljendub mures eemalolekust tingitud partnersuhete purunemise pärast. Selle hirmu kirjeldamiseks kasutatakse enamasti näiteid sõpradest-tuttavatest, kel ajateenistuses olles suhted elukaaslasega purunesid. Igatsust läheduse ja lähedaste suhtes väljendatakse päris tihti ka emotsionaalse ja tundliku igatsusena lemmikloomade vastu. Samuti toovad pere- ja finantskohustustega seotud ajateenijad välja probleemid, mis lähedastel ühe pereliikme puudumise tõttu võivad ette tulla. Perekondlikud kohustused võivad olla nii enda loodud pere ees, kuid tegemist võib olla ka vanemate või vanavanemate abistamisega ning sageli on mure pereliikmete pärast väga tihedalt seotud majandusliku toimetuleku probleemidega.

Majanduslik raskus tekib selle 11 kuu jooksul. Kodus loomad, talu ja suured kohustused PRIAga.

Igatsen oma kassi.

Tunnen muret lähedaste inimeste pärast ning kahe koera pärast, kes jäid koos minu elukaaslasega üksi koju. Enamasti muretsen palju enda elukaaslase pärast.

On vanavanaema, kes elab üksi ja kes kasvatab 8 hobust ning juhib praegu üksi suurt firmat, enne kaitseväge aitasin mina teda kooli kõrvalt nii palju kui võimalik.

Kuigi on mõistetav, et ajateenistuse alguses muretsetakse kõige enam tsiviilelu mahajääva pärast, on mõnevõrra üllatav, et eesootav ehk ajateenistuses hakkamasaamine, ei pane noori nii palju muretsema – vaid vähem kui pooled vastajatest on mures ajateenistusega seotud vaimse ja füüsilise koormuse pärast. Tekstilistest vastustest selgub, et iseenda toimetuleku pärast teenistuses muretsetakse tõepoolest vähe, küll aga on ajateenistusega seotud muredeks sealne elukorraldus ja samuti kardetakse ebamõistlikke ülemate reegleid ja karistusi. Distsipliiniga seotud küsimuste puhul võib eeldada, et sellest ollakse kuulnud ajateenistuse läbinud sõprade ja tuttavate käest.

Distsiplinaarkaristuse saamine mingi mõttetu asja eest; hirm, et mõni mees võib relvaga kogemata korvamatut kahju teha

Drillseersandid, kes kaadri puududes peavad ennast jumalateks

Ülemad ei ole intelligentsed, annavad arutuid korraldusi ja ei oska probleeme optimaalselt lahendada.

Suhteliselt vähe, ehk alla poole on ka neid, kes peavad probleemiks õpingutele ja töökohale naasmist pärast ajateenistuse lõppu. See on üllatav, kuna vastajate seas on vaid 6% neid, kes ei õppinud ega töötanud. Ka vabade vastuste hulgas pole eriti palju õpingutele või töökohale tagasipöördumisele aega pühendatud, eks see on teenistuse alguses ka veel liiga kauge tulevik, et sellele mõelda. Küll aga tõuseb tugeva kategooriana esile aja mõtestamine ja väärtustamine. Vastustest ilmneb, et Kaitseväes teenimist ei peeta mitte integreeritud osaks elukaarest, vaid vastupidi – perioodiks, mis lõhub loomulikku elu kulgemist ja elu planeerimist.

Aasta aega läheb kaotsi. Mingi planeeritud elu lükkub aasta võrra edasi. Mingil aastal planeeritud asjad ja tegevused jäävad tegemata, kuna paljusi asju ei SAA teistel aastatel teha.

Ajateenistuses olles aeg peatub, teatud määral. Meid efektiivselt eraldatakse muust maailmast ning just see hirmutab. Teadmine, et muu maailm liigub edasi sel ajal kui me siin oleme.

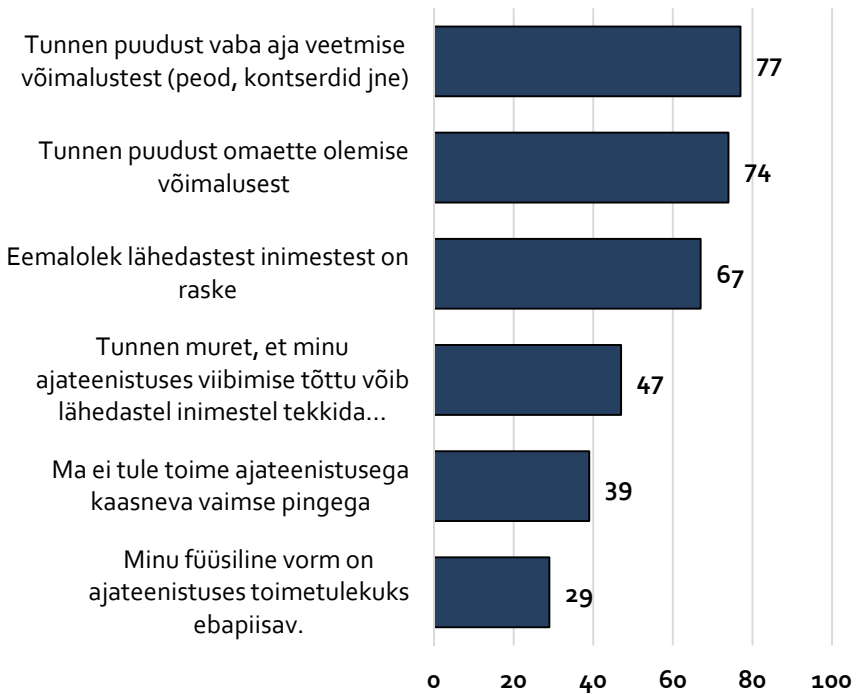
Aja planeerimise ja mõtestamise osas on aga ka positiivseid näiteid. Näiteks tehakse ajateenistuse kohustuslikkus endale „sobivaks“ vabatahtlikult, isikliku avalduse alusel teenistusse tulekuga, põhjendades seda sooviga võtta vaba aasta, et mõelda, mida elus edaspidi soovitakse teha. Vaba aasta (*gap-year*) on viimastel aastakümnetel muutunud üha tavalisemaks. See on aasta, mis tavaliselt võetakse vabaks pärast keskkooli lõpetamist ja enne tööle asumist. Vaba aastat võib veeta nii struktureeritult, minnes vabatahtlikuna tööle, või ka niisama puhates, et nii jõuda arusaamisele, millega oma elus tegeleda soovitakse (Simpson, 2004; Martin, 2010). Ka järgnevas näites loodab ajateenija vaba aasta mõttekusele, et see poleks mahavisatud aeg.

Tulin ajateenistusse, sest võtsin pärast kooli vaba-aasta, et saada selgusele oma tuleviku plaanidest ning isiklikest eesmärkidest. Kardan, et pärast kv lõppu olen ikka sama teadmatu.

Analüüsidest probleeme teenistuse keskel läbi viidud teisel küsitlusetapil, on tähelepanuväärne, et vaba aja veetmise võimaluste puudujääk ja eemalolek lähedastest on endiselt kõige suuremateks probleemideks (joonis 2). Sealjuures tuleb esile tuua just see, et teises laines on ajateenistuse algusega võrreldes suurenenud ka mure lähedaste toimetuleku pärast (ajateenistuse algusega võrreldes on 10% rohkem neid, kelle jaoks see on probleem). Seevastu füüsilise vormi pärast muretsetakse vähem (mainijate arv on kahanenud ligi ligi 10%), mis on ilmselt seotud füüsilise vormi paranemisega ajateenistuse jooksul. Seevastu vaimne pingeline on mõnevõrra kasvanud. Vaimse pingega seostub ilmselt ka omaette olemise võimaluste vähesus, mida peab probleemiks väga suur hulk – ligikaudu kolmveerand ajateenijatest.

Võrreldes mõlema küsitluslaine tekstilisi vastuseid, on näha, et tekstilisi vastuseid hirmude ja probleemide kohta on teises laines antud vähem. Sellest võib oletada, et hirmud on ajateenistuse jooksul muutunud teatud määral vähem verbaliseerituks. Iseenesest ei ole selge, kas selline muutus on tingitud küsitluse läbiviimise ajastusest, oma olukorra ümbermõtestamisest ja sellega leppimisest või on tegemist hoopis muude protsessidega, mida andmeid analüüsidest hetkel veel võimalik öelda ei ole.

Üldise tendentsina on näha, et küsitluse teises laines on ajateenijad rohkem kriitilised oma igapäevase teenistusega seotud elukorralduse ning Kaitseväge kui institutsiooni suhtes ning väljaspool Kaitseväge olevale elule mõeldakse vähem. Vaatamata sellele tuleb vabade vastuste analüüsist välja see, et üheks kõige kandavamaks tuumkategorriaks on enesemääratlust ja identiteeti puudutavad küsimused, mis on ilmselt aluseks ka rahulolematusele argipäevaelu korraldustega.

Joonis 2. Hirmud ja probleemid ajateenistuse keskel. *Protsent vastajatest, kes valisid vastusevariandi 'Jah, see on peamine ja väga oluline' ja 'Jah, see on samuti oluline'.*

Kuigi ajateenistuse eesmärk Eestis on anda teatud osale Eesti kodanikest sõjaline väljaõpe (Herem, 2014) ja moodustada reservüksused, siis sellest hoolimata tunnetatakse, et kaitsevæteenistuse jooksul on oluliseks taotluseks ka ajateenija hoiakute ja väärtuste kujundamine ning ka tekstilistes vastustes kajastuvad hirmud, mis on seotud „oma mina“ kaotamisega ja uute hoiakute ja väärtuste pealesurumisega.

Kardan ajupesu ning egosurma

Programmeeritakse liiga julmalt

Et pärast ajateenistust saab minust samasugune robot nagu kõik teised.

Olen muutunud kurjemaks.

Toodud tsitaadid viitavad ka sellele, et ajateenistuse jooksul omandatav internaliseeritakse sedavõrd, et muututakse oma põhiolemuselt teiseks.

Hirm tsiviilelust kaugeneda, mõtlemiselt sõduriks muutuda.

Siinkohal on huvitav, et ilmselt ei tunta hirmu selle ees, et omandatakse n-ö traditsiooniliste militaarkultuurile omased jooned nagu lojaalsus, kohusetunne ja ausus (Rahbek-Clemmensen jt., 2012), vaid pigem peljatakse anekdootlikuks sõduriks muutumist, kelle tunnusteks on eelkõige lihtsustatud maailma-vaade ja agressiivsus.

Huvitav on ka see, et ajateenistuse jooksul lisandub mure selle kohta, milline on n-ö ideoloogiline kasvatus kaitseväes või siis retoorika, mida kasutatakse ning selle mõju mitte ainult iseendale, vaid ka oma kaaslastele.

Elust 1a loovutamine, patriotismi ja hirmupoliitika läbi. Pidev venefoobia propageerimine ning antipatsifistlikku mõttelaadi pealesurumine. Antud juhul tunnen hirmu, kuidas see mõjub kõigile teistele peale minu.

Rääkides elust ajateenistuses, on tegelikult üsna ilmne, et mitmed kirjeldatud probleemid seonduvad füüsilise ja vaimse toimetulekuga teenistuses. Füüsilise toimetuleku osas tuuakse kõige enam probleemina välja konkreetseid terviseprobleeme, sh vigastustega seotud muresid. Vaimse toimetuleku osas märgitakse neid asju, mis kaasnevad elukorraldusega Kaitseväes. Näiteks peegeldavad mõned vastused tugevat frustratsiooni käskude-keeldude ja kogu reglementeeritud elukorralduse vastu.

Ei ole üldse OMA elu, koguaeg käiakse ja käsutatakse, midagi teha ei või jne. Isegi söömine on kohustuslik, see ei ole normaalne ju, inimesel peaks sellise koha pealt ise teadmine olema, kas ta tahab süüa või ei!

Palju probleeme tekitavad ka distsipliini ja karistamise küsimused, kus samuti võib kohata palju frustratsiooni ja mittemõistmist. Samas ei ole probleem selles, et ei soovita distsipliinile alluda, vaid reeglite ebakorrapärasus teeb ajateenijaid ebakindlaks iseenese võimekuses hakkama saada ning kardetakse seega ka teisi alt vedada.

Kunagi ei tea kindlalt kas saab linnaloa või puhkusele. Keegi ülem kuskil määrab, et mingid mehed jäävad sisse mingil sõdurile abstraktsel põhjusel. Lisaks tehtaks vastav otsus teatavaks vahetult enne välja minemist. Nt reede lõunal teatatakse et 9 meest peavad toimkonda jääma ning kõik enda plaanid tuleb tuhistada. Hirm saada karistada hoolimata viisakast käitumisest, sest kui üks teeb midagi valesti, saab terve rühm karistada.

Tunnen muret ebaõnnestumise ees, kartes jääda ilma ainsast privileegist, linnaloast.

Omaette olemise võimaluste vähesus ja tihe kontakt teistega tekitab paratamatult probleeme ka kaaslastega. Teiste mittemõistmist on mitmetes vastustes kirjeldatud kui pingelise keskkonna ja stressi tekitajat, mis omakorda mõjutab ka hinnanguid teenistusele ja Kaitseväele üldisemalt.

Igapäevane mõlisemine teineteisega, hommikul ärkad ja mingid võllid juba peavad nõrgemate ja puistematega õiendama. Kes tsiviilis hakka-ma ei saa see kaitseväes leiab ikka koha, kus võllata. Ebameeldiv ning pingeline keskkond pidevalt. Keskmine eesti mees on lapsik mats :)

/---/ Leidub väga ühe külgeid noormehi, kes vajaksid korralikku distsipliini aga neid hoopis ülistatakse valju hääle tõttu. Kaitsevägi ei õpeta mitte mingeid kombeid peale kambavaimu ja ropendamise.

Ajateenija poolt vaadatuna on küsimus ka tema kui isiku aja, valikute ja tegemiste väärtustamises, mistõttu on vabades vastustes tähelepanu pööratud ka ajateenistuse korraldamise temaatikale, millega seonduvad ka ettepanekud teenistuse paremaks korraldamiseks

Oleks vaid lühem ja seejuures intensiivse. Muud pläma ja väidetavat „distsiplineerimist“ mis tegelikult on täielik ajaraiskamine võiks olemata olla.

Reaalne vajadus omandatud oskuste kasutamise ees.

Kokkuvõte

Ajateenistusse tulek on seotud suurte muutustega inimese elus. Ühest küljest tekitab elukorralduse muutumine stressi ja ebakindlust tuleviku pärast, teisalt paneb inimese põhjalikumalt mõtlema elu ja sellega seotud väärtuste üle. Elutsükli teooria (Wilmoth ja London, 2013) seob inimese elu kulgemise erinevate mõjutajatega. Näiteks mõjutab elutsükli sujuvat kulgu selle aja- ja kohatäpsus, mis eeldab, et elus toimuvad sündmused vastaksid ühiskonnas normiks peetavatele elukaare tsüklitele. Samuti on oluline järjepidevus, et elu kulgeks ilma järskude katkestusteta ning suur roll on inimese kohalolekul ehk agentsusel oma elu „planeerijana“.

Analüüsid ajateenijate hirme ja muresid seoses ajateenistusega, tundub olevat suurimaks probleemiks teenistuse tajumine nn katkestusena oma elus. See on etapp, mis tuleb läbi teha, kuid seda ei nähta loomuliku ja sageli ka mitte vajaliku osana oma elus. See omakorda loob kaitseväärtust ja ajateenistusest elu ja selle planeerimise takistaja kuvandi, mis toob kaasa kõrgendatud negatiivse tundlikkuse ajateenistuses toimuva suhtes. Kui ajateenistust nähakse juba eos ebameeldiva etapina oma elus, siis on väga keeruline olla avatud ja vastuvõtlik väljaõppeks.

Teenistuse alguses olevad hirmud tunduvad olevat paljuski seotud sellega, et vastajail endil veel ajateenistuse kogemus puudub, kuid päris mitmeid asju (enamasti negatiivseid!) ollakse kuulnud sõpradelt ja tuttaval, kes ajateenistuse on läbinud. Näiteks eelpool kirjeldatud hirmud distsipliini ja karistuste osas teenistuses ning ka lähisuhete katkemise osas. Selles saaksid ülemad või teised väeosades olevad professionaalid (sotsiaaltöötajad või psühholoogid) noorte ajateenijatega tegeledes mitmeid hirme hajutada, rääkides need probleemid juba alguses lahti. Lisaks keskenduvad teenistuse alguse mured arusaadavalt sellele, mis tsiviilellu maha jääb. Kõige enam tundub sealt läbi kumavat mure iseenda hakkamasaamise pärast uues olukorras, eriti alguses, kui eesootav teenistuse aeg tundub väga pikk. See väljendub suhteliselt abstraktsete hirmudena ajateenistuse protsessis olemise pärast – kaob füüsiline vorm ja sportlikud saavutused, unustatakse oma lähedased, kaotatakse iseennast samas, kui maailm liigub edasi. Viimasena mainitu võib olla väga suureks

stressi allikaks seoses infoühiskonna aja kiirenemise protsessidega, kus „ajast maha jäämise“ tunne mõjutab kõige tugevamalt just noorte põlvkondade heaolu (Kalmus, 2015).

Kuigi esmapilgul tundub, et teenistuse keskel on probleemid suhteliselt enam materialiseerunud ja muutunud situatsiooni ehk ajateenistuse igapäevaelu põhiseks, siis võib osutada ka raskemini sõnastatavale agentsuse puudumisele. Ollakse häiritud ja väljendatakse rahulolematust mitmete aspektide suhtes, mis teenistuses ette tulevad (suhted ülematega, suhted kaaslastega, arusaamatused distsipliini ja reeglitega jne). Isikliku agentsuse juures on määravaks see, millisel määral usume end omavat kontrolli oma elu üle (Bandura, 1990). Tõenäoline on, et ajateenistuse keskpaigaks keskendutakse eelkõige oma rollile ajateenijana, mis iseenesest võimaldab kontrolli peaasjalikult pigem igapäevaste asjade üle, kui suuremate elumääravate otsuste üle. Selliselt võib keskendumine argiasjadele olla efektiivseks toimetulekumehhanismiks olukorras, kus isiklik agentsus on piiratud.

Kohanemisele ja rollide konfliktile ning sellega seotud mõjudele on tähelepanu pööranud ka katkestuse teooria põhine lähenemine, mis seob ootamatud elumuutused identiteedi arengutega. Ootamatute elusündmuste puhul toimuvad ümberhäälestused ka olemasolevates identiteetides, mil võib toimuda vanade identiteetite hülgamine, uute identiteetite omaksvõtt või enesekohaste hoiakute muutumine. See, missugused mehhanismid nimetatud protsesside juures käivituvad, sõltub inimese autonoomsuse astmest, sellest, kui palju erinevaid rolle ta täidab ning kui sõltumatusena ta nende puhul end tunneb.

Sellest hoolimata toob katkestus ja sellega seotud ümberhäälestumine suurel või vähemal määral kaasa stressi ning tegutsemise „efektiivsuse languse“ (Burke 1991). Ajateenistuse puhul tundub edukat toimetulekut kõige rohkem mõjutavat see, kuivõrd suudetakse uus roll omaks võtta või enesekohaseid hoiakuid uue rolliga kohandada.

Kasutatud kirjandus

- Bandura, A. (1990). *Perceived self-efficacy in the exercise of personal agency*. *Journal of Applied Sport Psychology*, Vol 2(2), 128–163.
- Burke, P. J. (1991). Identity processes and social stress. *American Sociological Review*, 56, 836–49.
- Charmaz, K. (2006) Coding in Grounded Theory Practice. In: *Constructing Grounded Theory: a Practical Guide through Qualitative Analysis*. London: Sage Publications, 42–71.
- Ezzy, D. (2002). *Qualitative Analysis: Practice and Innovation*. London: Routledge.
- Herem, M. (2014). Ajateenistuse esimene müüt on sõna «ajateenistus». *Postimees* 20.06. <http://riigikaitse.postimees.ee/2833429/ajateenistuse-esimene-mueuet-on-sona-ajateenistus>
- Kalmus, V. (2015). Time as resource: Applying time-related categories in studying intergenerational inequalities. *Differences, Inequalities and Sociological Imagination: Abstract Book: ESA 12th Conference, 25–28 August 2015, Prague*. Prague: European Sociological Association, 1331–1331.
- Martin, A.J. (2010) *Should students have a gap year? Motivation and performance factors relevant to time out after completing school*. *Journal of Educational Psychology*, Vol 102(3), 561–576.
<http://dx.doi.org/10.1037/a0019321>
- Rahbek-Clemmensen, J., Archer, E. M., Barr, J., Belkin, A., Guerrero, M., Hall, C., & Swain, K. E. O. (2012). Conceptualizing the Civil–Military Gap A Research Note. *Armed Forces & Society*, 38(4), 669–678.
<https://doi.org/10.1177/0095327X12456509>
- Simpson, K. (2004). *Doing development’: the gap year, volunteer-tourists and a popular practice of development*. *Journal of International Development*, Vol 16(5), 681–692.
- Wilmoth, J. M. & London, A. S (2013). *Life Course Perspectives on Military Service*. New York, London Routledge.

Eesti noorte meeste liikumine ja toitumine rahvastiku toitumise 2014. a. uuringu põhjal

EHA NURK

Tervise Arengu Instituut, SJKK

MAARJA KUKK

Tervise Arengu Instituut

KRISTINA KOSSINKOVA

Tervise Arengu Instituut

Hiljuti läbi viidud põhjalik toitumise uuring võimaldab uurida toitumist rahvastiku erinevates kihtides. Käesolevas artiklis keskendume noorte meeste (18–29 a) liikumisele, toitumisele ja antropomeetrilistele näitajatele. Need mehed moodustavad Kaitseväge peamise inimressursi (nii ajateenijate kui ka värskete reservistide näol), mistõttu on oluline uurida nende toitumist ja liikumist kui olulisi terviseomõjureid.

Uuringu eesmärk ja meetodika

Rahvastiku toitumise uuringu eesmärk oli koguda usaldusväärsed toitumist ja toidu koostist käsitlevad andmed, mis on küllaldase täpsusega rahvastiku tasemel üksikisiku tasandil riskihindamise läbiviimiseks tulenevalt nii tasakaalustamata toitumisest kui toiduohutuse seisukohast.

Uuringu valim moodustati kihitatud juhuvalimina rahvastikuregistrist, arvestades vanust, sugu, rahvust ja elukohta. Uuringu käigus koguti kvaliteetsed andmed 4647 inimeselt vanuses 3 kuud kuni 74 aastat. Välitööd kestsid 2013. a novembrist 2015. a maini. Üldine vastamismäär oli 33%. Iga osalejaga viidi läbi kaks toiduintervjuud kahel mittejärjestikusel päeval, umbes kahepäe-

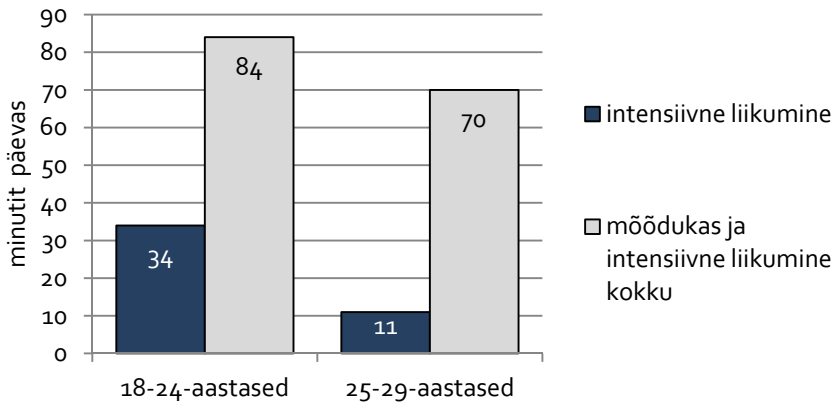
dalase vahega. Uuringu metoodika on rahvusvaheliselt väljatöötatud ja põhineb Euroopa Toiduohutusameti juhistel (EFSA, 2009). Kuni 10-aastaste laste puhul kasutati toidupäeviku meetodit, vanematel meenusmeetodit CAPI-küsitlusena (*computer assisted personal interview*). Andmed koguti ka sotsiaaldemograafiliste näitajate ja elustiili kohta ning teostati antropomeetrilised mõõtmised. Lisaks täitsid osalejad iseseisvalt mahuka toidu tarbimise sagedusküsimustiku möödunud aasta kohta.

Tulemused

Rahvastiku toitumise uuringus osales 135 meest vanuses 18–24 a ja 77 meest vanuses 25–29 a. Kõik tulemused on kaalutud valimi kihtide järgi ning seetõttu esinduslikud kõigi selles vanuses olevate Eesti meeste suhtes.

Noorema vanuserühma mehed liikusid keskmiselt 84 minutit päevas, sellest umbes 2/5 kõrge intensiivsusega (joonis 1). Vanemas vanuserühmas langes kogu liikumisaeg 70 minutini ja intensiivse liikumise osakaal vähenes 16%-ni. Mõlemas vanuserühmas oli viiendik neid mehi, kellel oli mõõduka intensiivsusega liikumist nädalas vähem kui Maailma Terviseorganisatsiooni soovitus 150 minutit (WHO, 2010). Seevastu 68% noorematest ja 70% vanematest meestest oli aktiivsemalt liikumas rohkem kui 300 minutit nädalas.

Kuni 30-aastastel meestel on ööpäevane põhiainevahetuse ligikaudne energiakulu 1750 kcal (Henry, 2005). Arvestades uuringus osalenud meeste keskmist füüsilist aktiivsust, võiks nende keskmine päevane koguenergiavajadus olla vahemikus 2400–2800 kcal. Käesolevas uuringus oli see mõnevõrra madalam: 18–24 a meestel 2326 kcal ja 25–29 a 2277 kcal.

Joonis 1. Keskmine päevane liikumine minutites noorte meeste hulgas, Rahvastiku toitumise uuring 2014.

Lisaks aktiivsele liikumisele on hea tervise eelduseks tasakaalustatud toitumine, mis eeldab igapäevaselt varieeruvat toiduvalikut viiest põhitoidugrupist: 1) tärkliiserikkad toidud: teraviljatooted ja kartul, 2) puu- ja köögiviljad ning marjad, 3) piim ja piimatooted, 4) kala, linnuliha, muna, liha ja nendest valmistatud tooted ja 5) lisatavad toidurasvad, pähklid, seemned ja õliviljad. Lähitult uuringus osalenud meeste keskmisest energiavajadusest peaksid nad sööma päevas 8–12 portsjonit⁶ tärkliiserikkaid toite, millest neli võiksid olla leivatooted, 3–5 portsjonit putru, riisi, makarone vms ja 1–2 portsjonit kartulit.

Antud uuringus sõid nooremad mehed päevas keskmiselt seitse ja vanemad kuus portsjonit tärkliiserikkaid toite (tabel 1). Teraviljatoodetest jäi söömata umbes poolteist portsjonit leiba või sepikut ja teisi teraviljatoteid söödi umbes neli korda vähem.

Puu- ja köögiviljade minimaalne päevane soovituslik kogus on viis portsjonit, kuid noorte meeste puhul oleks parim 7–9 portsjonit, millest kolm on puuviljad/marjad ja ülejäänud köögiviljad. Puu- ja köögivilju ning marju sõid mehed pisut üle kolme portsjoni päevas (tabel 1). Noorematel meestel jagunesid

¹ Portsjonite suurused erinevate toitude jaoks on leitavad: Pitsi, T. jt. Eesti toitumis- ja liikumissoovitused 2015. Tervise Arengu Instituut. Tallinn, 2017.

portsjonid köögiviljade ja puuviljade/marjade vahel üsna võrdselt, vanemad mehed sõid mõnevõrra rohkem köögivilju. Lisaks 24 tunni toitumisele küsiti uuringus puu- ja köögiviljade enesehinnangulist tarbimist üldisemalt, millest selgus, et puu- ja köögiviljade arvatav tarbimine oli tegelikkusega võrreldes neljandiku võrra kõrgem. Sõltumata vanusest väitsid mehed, et söövad päevas keskmiselt kaks portsjonit köögivilju ja kaks portsjonit puuvilju või marju.

Tabel 1. Keskmise söödud portsjonite arv päevas eri toidurühmade lõikes noorte meeste hulgas, Rahvastiku toitumise uuring 2014.

Toidurühm	18-24 a	25-29 a
Tärkliserikkad toiduained kokku, sh	6,8	5,7
Pudrud, riis, makaronid	1,8	1,4
Leib, sepi, sai	2,6	2,5
Muud teraviljatooted	1,1	0,7
Kartul	1,3	1,1
Puuviljad ja köögiviljad, sh	3,1	3,0
Puuviljad ja marjad	1,6	1,3
Köögiviljad	1,5	1,7
Piim ja piimatooted	3,2	2,6
Liha, kala ja munad, sh	5,4	5,7
Muna ja munatooted	0,6	0,5
Liha, linnuliha ja nende tooted	4,4	4,7
Kala ja kalatooted	0,4	0,5
Toidurasvad, sh	3,9	3,4
Õliviljad, õlid, võiderasvad	2,7	2,7
Seemned, pähklid	0,5	0,4
Suhkur, magusad ja soolased näksid	10,4	10,6

Piima ja piimatooteid võiks kokku tarbida kolm portsjonit. Enam-vähem selline oli ka uuringu tulemus: noorematel meestel keskmiselt veidi üle kolme portsjoni ja vanematel alla kolme portsjoni (tabel 1).

Nii kala ja kalatooted kui liha, linnuliha ja nendest valmistatud tooteid on soovituslik süüa keskmiselt 1–2 portsjonit päeva kohta ning muna pool portsjonit. Viimase puhul jäi meeste tarbimine soovituslikesse piiridesse (tabel 1). Seevastu kala sõid mehed vaid pool portsjonit ja liha üle nelja portsjoni.

Toidurasvadest võiksid üheksast portsjonist 2–3 portsjonit moodustada seemned ja pähkliid ning 6–7 portsjonit õliviljad, õlid ja võiderasvad. Toidurasvade tarbimise portsjonite koguarv jäi nii noorematel kui vanematel meestel alla nelja (tabel 1). Suurema osa, ligi kolm portsjonit, moodustasid õliviljad, õlid ja võiderasvad ning pool portsjonit pähkliid ja seemned.

Suhkur, magusad ja soolased näksid on ainus toidurühm, millest ei ole inimesel vajadust päeva jooksul midagi süüa. Kui neid toitusid siiski soovitakse tarbida, tuleks piirduda nelja portsjoniga. Uuringu tulemused näitavad aga soovituslikust kaks ja pool korda suuremat tarbimist (tabel 1).

Tabel 2. Makrotoitainete soovituslikud osatähtsused energiast ja toitumise uuringu tulemused ning ala- ja ületarbimise osakaal noortel meestel, Rahvastiku toitumise uuring 2014.

Makrotoitaine	Keskmine soovitus	18–24 a			25–29 a		
		μ^a	alla soovitus	üle soovitus	μ^a	alla soovitus	üle soovitus
		%E ^b	%	%	%E ^b	%	%
Valgud	10–20	18	3,9	24,4	17	1,0	18,2
Rasvad	25–35	35	7,8	51,1	36	5,7	59,7
sh küllastunud rasvhapped	kuni 10	14		82,2	14		88,8
sh monoküllastumata rasvhapped	10–20	13	15,0	1,4	14	10,3	6,1
sh polüküllastumata rasvhapped	5–10	6	31,8	4,7	6	32,0	0
Süsivesikud	50–60	46	69,2	6,5	43	80,3	0

^aKeskmine väärtus

^bProtsent toiduenergiast

Makrotoitainetest oli valkude keskmine tarbimine soovituslikes piirides, kuid ligi 4% noorematest ja 1% vanematest meestest oli valkude osakaal soovituslikust väiksem ning umbes neljandik noorematest ja viiendik vanematest tarbisid valku liigselt (tabel 2).

Kuigi rasvade keskmine tarbimine oli soovituslikul ülempiiril, said rohkem kui pooled mehed nooremast ja 2/3 vanemast vanuserühmast liigselt rasvu. Rasvade alatarbimine jäi mõlemas vanuserühmas alla 10%. Keskmine küllastunud rasvhapete tarbimine oli 40% kõrgem kui soovituslik ja valdav enamik uuritavatest tarbis neid ülearu. Mono- ja polüküllastumata rasvhapete keskmine tarbimine vastas soovitustele, kuid pisut alla kolmandiku meestest sai toiduga liiga vähe polüküllastumata rasvhappeid. Monoküllastumata rasvhapete alatarbimist oli nooremate meeste seas 15% ja vanemate seas 10%.

Süsivesikute keskmine tarbimine oli nooremas vanusrühmas 92% ja vanemas vanuserühmas 86% soovituslikust alampiirist. Ligi 70% noortematest ja 80% vanematest meestest ei saanud piisavalt süsivesikuid, ületarbimist esines vaid vähestel noorematel meestel.

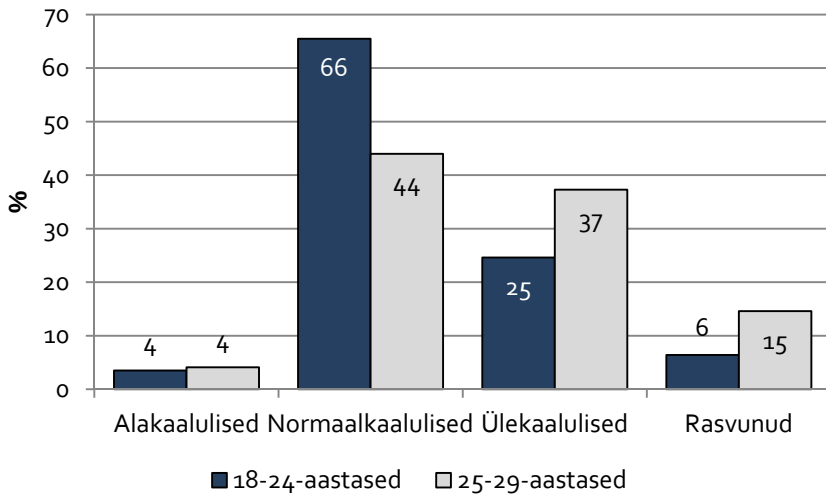
Toitainete saadavus võrrelduna 18–30 a meeste soovituslike väärtustega on esitatud tabelis 3. Kõige problemaatilisem oli vitamiin D, mida nooremas vanuserühmas said mehed toiduga vaid keskmiselt 43% ja vanemad mehed poole päevasest vajadusest. Piisavalt ei saanud mehed toidust ka vitamiine B1, B2, C ja folaate, seevastu vitamiinide B3 ja B12 keskmine saadavus oli umbes kaks korda soovituslikust suurem. Mineraalainetest said mehed toiduga üle kahe korra rohkem fosforit ning umbes poole rohkem vaske ja rauda. Vanematel meestel jäi pisut puudu ka kaltsiumist, magneesiumist ja joodist.

Kui nooremate seas oli normaalkaalus umbes 2/3 meestest, siis vanemas rühmas vaid 44% (joonis 2). Alakaalulisi oli mõlemas vanuserühmas ligikaudu 4%. Ülemäärase kehakaaluga noorematest meestest (31%) oli viiendik rasvunud ja vanematest meestest (52%) rohkem kui neljandik. Soovituslikust suurem vööümbermõõt oli 3% noorematest ja 15% vanematest meestest.

Tabel 3. Noorte meeste keskmine mikrotoitainete saadavus toidust võrrelduna 18–30 a meeste soovituslike väärtustega, Rahvastiku toitumise uuring 2014.

Mikrotoitaine	soovituslik	18–24 a	25–29 a
Vitamiin A, RE ^a	900	1036	1053
Vitamiin D, µg	10	4	5
Vitamiin E, mg	10	11	10
Vitamiin B1 (tiamiin), mg	1,5	1,3	1,2
Vitamiin B2 (riboflaviin), mg	1,7	1,4	1,3
Vitamiin B3 (niatsiin), NE ^b	20	39	36
Vitamiin B6, mg	1,8	1,7	1,7
Vitamiin B9 (folaadid), µg	300	219	210
Vitamiin B12, µg	3,0	6,6	7,6
Vitamiin C, mg	100	81	81
Naatrium, mg	2400	2571	2798
Kaltsium, mg	900	950	833
Kaalium, g	3,5	3,9	3,8
Magneesium, mg	380	369	354
Fosfor, mg	600	1549	1457
Raud, mg	10	15	14
Tsink, mg	9	12	12
Vask, mg	0,9	1,4	1,4
Jood, µg	150	149	134
Seleen, µg	60	68	67

^a Retinooli ekvivalent^b Niatsiini ekvivalent

Joonis 3. Noorte meeste jaotus vastavalt kehakaalule, Rahvastiku toitumise uuring 2014.

Kokkuvõte

Ligikaudu 70% noortest meestest on nädalas rohkem kui 300 minutit kehaliiselt aktiivsed, kuid viiendikul meestest ei tule nädala jooksul täis minimaalsed soovituslikud 150 minutit. Alla 25-aastaste meeste liikumine on hea, nad liiguvad keskmiselt peaaegu poolteist tundi päevas, millest üle poole tunni kõrgema intensiivsusega. Üle 25-aastaste meeste puhul väheneb märgatavalt intensiivse liikumise osakaal ning keskmiselt liiguvad nad päeva jooksul tund ja kümme minutit.

Energia saadavus jäi meestel pigem soovitusliku alampiiri juurde, mis on seda tüüpi toitumisuuringute puhul tavaline, sest inimesed kipuvad söödud koguseid mõnevõrra alahindama (Johansson jt, 2001; Ovaskainen jt, 2008). Murettekitaavaks on aga makrotoitainete jaotus koguenergias.

Eelkõige jäi puudu süsivesikutest saadavast energiast: kui keskmine saadavus oli 43–46%E (soovitusliku 50–60%E asemel) sõltuvalt vanuserühmast, siis vaid 20% vanematest meestest ja 30% noorematest oli süsivesikute vajadus optimaalselt kaetud. Süsivesikute puudus tulenes peamiselt rasvade ületarbimisest.

Kuigi keskmine rasvadest saadud 35–36%E oli soovituslikul ülempiiril, siis pooled noorematest meestest ja 3/5 vanematest meestest said toiduga liigselt rasvu. Paigast ära oli ka rasvhappeline jaotus. Küllastunud rasvhapete osakaal ei tohiks ületada 10%E, kuid see soovitus oli täidetud vaid 11% vanematest meestest ja 18% noorematest. Seevastu tervisele soodsamate polüküllastumata rasvhapete puudus oli 32% meestest. Valkude keskmine saadavus jäi meestel soovituslikesse piiridesse, kuid siiski tarbisid umbes neljandik noorematest ja viiendik vanematest meestest liigselt valku.

Makrotoitainete saadavuse tasakaalustamatust iseloomustab hästi meeste toiduvalik. Süsivesikute puudus kajastub väheses tärgliserikaste toitude (teravili ja kartul) ning puu- ja köögiviljade söömisest. Samas aitas keskmist süsivesikute protsenti toiduenergiast tõsta liigne magusalembus. Soovituslikust kaks korda suurem liha ja lihatoodete tarbimine ilmestab küllastunud rasvhapete ületarbimist ning teatud osal ka valkude liiga. Kesine kala- ja kalatoodete, pähklite-seemnete ning õli- ja õliviljade söömine väljendub polüküllastumata rasvhapete puuduses, aga ka mikrotoitainete puuduses.

Mikrotoitainete alatarbimises on kõige olulisem vitamiin D, mis tuleneb peamiselt vähesest kala söömisest. Viimane mõjutab ka vitamiin B6 puudust. Vitamiinide B6, B2 ja B1 puudusele viitab vähene pähklite-seemnete söömine ning B1 puudus võib tuleneda ka vähesest teravilja tarbimisest. Folaatide ja vitamiin C puudus on tingitud aga puu- ja köögiviljade vähesest söömisest.

Soovituslikust mõnevõrra kõrgem mikrotoitainete saadavus toiduga on üldjuhul tervisele ohutu, kuid naatriumi tarbimist tuleks siiski piirata. Antud uuringus oli naatriumi saadavus vanematel meestel 16% ja noorematel 7% soovituslikust kõrgem, kuid see tulemus on kindlasti alahinnatud, sest sisaldab vaid valmistoidu (leib, sink, juust jne) koostises olevat soola, aga ei arvesta soola, mida inimene ise toiduvalmistamisel või enne sööma hakkamist toidule lisab.

Kaitseväge suutlikkus oleneb paljuski meeste tervisest ja füüsilisest võimekusest ning et tagada head tervist ja püsivat normaalkaalu peaksid Eesti noored mehed:

- suurendama kehalist aktiivsust või hoidma seda vähemalt samal tasemel, mis enne 25. eluaastat,
- sööma rohkem teraviljatooteid (eelkõige leiba ja täisteratooteid), puu- ja köögivilju, kala ja kalatooteid ning pähkleid, seemneid ja õlivilju/õli,
- oluliselt vähendama liha ja lihatoodete ning magusa söömist,
- võtma septembrist maini täiendavalt toidulisandina juurde vitamiini D.

Kasutatud kirjandus

- European Food Safety Authority. General principles for the collection of national food consumption data in the view of a pan-European dietary survey. *EFSA Journal* 2009;7:1435. doi:10.2903/j.efsa.2009.1435. <http://www.efsa.europa.eu/en/efsajournal/pub/1435.htm>
- Henry, C. J. (2005). Basal metabolic rate studies in humans: measurement and development of new equations. *Public Health Nutr.* 2005; 8(7A): 1133–52.
- Johansson, G.; Wikman, Å. Åhrén, A.-N.; Hallmans, G.; Johansson, I. (2001). Underreporting of energy intake in repeated 24-hour recalls related to gender, age, weight status, day of interview, educational level, reported food intake, smoking habits and area of living. *Public Health Nutr.* 2001; 4:919-927.
- Ovaskainen, M-L.; Paturi, M.; Reinivuo, H.; Hannila, M-L.; Sinkko, H.; Lehtisalo, J.; Pynnönen-Polari, O.; Männistö, S. (2008). Accuracy in the estimation of food servings against the portions in food photographs. *Eur J Clin Nutr.* 2008;62:674–681.
- World Health Organization (2010). *Global Recommendations on Physical Activity for Health*. http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241599979_eng.pdf?ua=1
- Rahvastiku toitumise uuringu viis läbi Tervise Arengu Instituut, välitööd teostas uuringufirma SIA GfK Custom Research Baltic Eesti. Uuringut rahastasid SA Eesti Teadusagentuur Euroopa Regionaalarengu Fondi programmi TerVE raames, Euroopa Toiduohutusamet ja Maaeluministeerium.

Uimastite tarvitamine

15–16-aastaste kooliõpilaste hulgas, ESPAD 2015 uuringu andmetel

SIGRID VOROBJOV

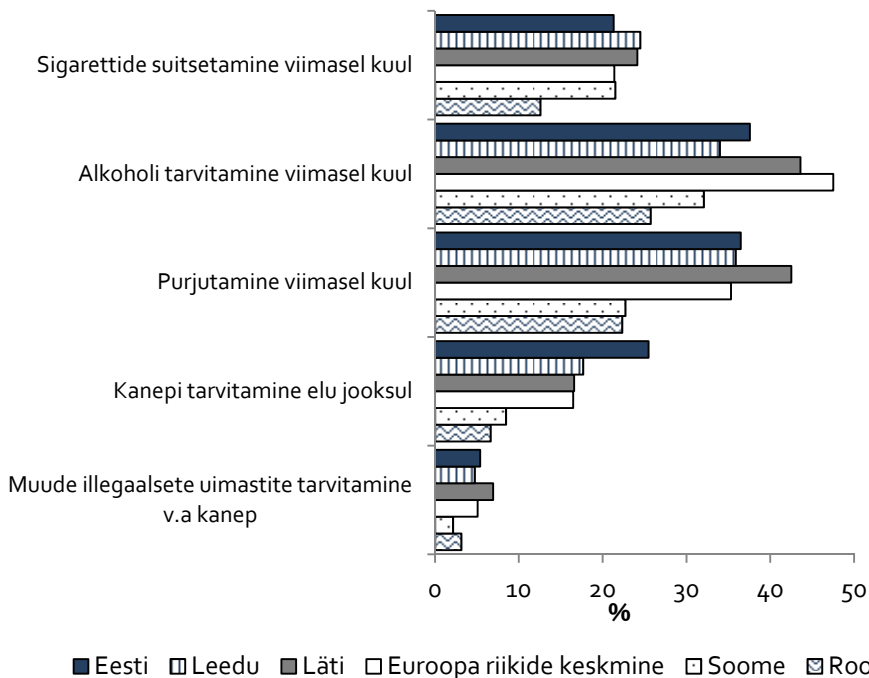
Tervise Arengu Instituut

Enamasti toimub uimastitega katsetamine ja tarvitamisega alustamine noorukieas. Koolilõpetanute hulgas on juba suur osa neid, kes on tarvitanud alkoholi, mõned suitsetanud ja mõned neist ka tarvitanud narkootilisi aineid. Sõltvalt uimasti tüübist ja toimest, tarvitamise kogusest ja sagedusest, on uimastitel küll erinev terviserisk, kuid siiski tervist kahjustav mõju veel lõplikult väljaarenemata organismile. 2015. aastal korraldatud uuring 15–16-aastaste kooliõpilaste hulgas annab teavet just nende noorte uimastitarvitamise kohta, kellest on saanud 2017. aastaks kaitsevääkohustuslased.

ESPAD (ingl k *European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*) on Euroopa kooliõpilaste alkoholi, tubaka ja narkootikumide tarvitamise võrdlusuuring, milles 2015. aastal osalesid õpilased 35 Euroopa riigist. Uuringut korraldatakse iga nelja aasta järel ja Eestis toimus antud küsitlus kuuendat korda. Uuringu eesmärk oli kirjeldada 15–16-aastaste kooliõpilaste sigarettide, alkoholi ja narkootikumide tarvitamise levikut ning uimastite tarvitamisega seotud tegureid. Andmete kogumine toimus 2015. aasta veebruarist aprillini üle Eesti. Kokku osales 119 kooli, 85 eesti- ja 34 vene õppekeelega. Õpilased vastasid küsimustikule anonüümselt koolitundide ajal. Andmebaasi puhastamise järgselt jäi lõplikuks ankeetide arvuks 2452.

Tulemustest selgus, et viimase viie aasta jooksul on Eesti kooliõpilaste hulgas vähenenud sigarettide suitsetamisega katsetamine (73%-lt 2011. aastal 60%-ni 2015. aastal) ja regulaarselt suitsetajate osakaal (18%-lt 11%-ni). Igapäevaselt suitsetab enam-vähem sama palju Eesti noori kui mujal Euroopa riikides (vt

joonis 1). Kui võrrelda naaberriikidega, siis Lätis ja Leedus suitsetavad noored igapäevaselt rohkem kui Eestis, Rootsis tehakse seda oluliselt vähem ning Soomega oleme enam-vähem samal tasemel. Lisaks sigarettide tarvitamisele on lisandunud teiste tubakatoodete tarvitamine: vesipiip, e-sigaretid ja moka-tubakas (*snus*). Selgus, et ligi pooled õpilased olid vähemalt korra elu jooksul tarvitanud vesipiipu ja e-sigarette, mokatubaka tarvitajaid oli vähem (21%).

Joonis 1. Uimastite kasutamine Eestis võrreldes naaberriikide ja Euroopa riikide keskmisega, ESPAD 2015. aasta andmete põhjal.

Eesti kooliõpilaste hulgas on vähenenud alkoholi tarvitamine vähemalt korra elu jooksul (95%-lt 2011. aastal 87%-ni 2015. aastal), viimase aasta (85%-lt 2011. aastal 71%-ni 2015. aastal) ja viimase kuu (59%-lt 2011. aastal 38%-ni 2015. aastal) jooksul. Samas, enam kui iga kolmas õpilane (38%) on olnud vähemalt korra elu jooksul nii purjus, et kõikus kõndides, ei saanud õigesti rääkida, oksendas ja ei mäleta, mis juhtus – alkoholi intoksikatsioon, ning iga neljas õpilane (26%) on olnud sellises seisundis viimase aasta jooksul. Ühel

joomise korral tarvitatava alkoholi kogus on Eesti noorte seas (6,2 cl) suurem kui Euroopa riikide keskmine (4,7 cl). Eesti noorte alkoholitarvitamise harjumused sarnanevad Läti ja Leedu noortele ja erinevad Soome või Rootsi noortest, kes tarvitasid viimase kuu jooksul alkoholi vähem noori kui Balti riikides (vt joonis 1).

Eri narkootiliste ainete tarvitamine on veidi sagenenud võrreldes eelmise uuringuga (2011. aastal 32% ja 2015. aastal 38%). Kõige sagedamini tarvitatud aine oli kanep. Vähemalt korra elu jooksul kanepit tarvitanuid oli 26% 2015. aastal, mis on kõrgem kui teistes Euroopa riikides, sh Eesti naaberriikides (vt joonis). Enamasti piirduakse ühe- või paarikordse proovimisega ning regulaarselt tarvitajaid on selles vanuses noorte seas vähe. Teiste narkootiliste ainete tarvitamise osas sarnanevad Eesti tulemused Euroopa keskmisele, olles Balti riikide omadest veidi madalamad (vt joonis 1).

Sigarettide ja alkoholi esmatarvitamine toimub 12–13 aastasel. Narkootiliste ainete, sealhulgas kanepiga katsetamine toimub sagedamini 14–15-aastaselt. Kuigi on vähenenud õpilaste hulk, kes peavad sigarettide ja alkoholi kättesaadavust kergeks, on üle poolte hinnangul siiski neid aineid kerge kätte saada. Alkoholi saadi ligi pooltel juhtudel sõpradelt ja veerandi õpilaste sõnul pakkusid seda vanemad. Samas oli olukordi, kus 15–16-aastased õpilased ostsid ise alkoholi või neile osteti seda. Kanepi kättesaadavust hindas kergeks enam kui kolmandik ja ligi pooltel (43%) on olnud võimalus seda ainet proovida, kui nad seda tahaks.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et võrreldes viimaste aastatega on sigarettide suitsetamine ja alkoholi tarvitamine Eesti noorte seas mõnevõrra vähenenud. Samas murettekitav on ühel joomiskorral tarvitatud alkoholi kogus, mis Eesti noorte seas on tunduvalt suurem kui Euroopas keskmiselt. Narkootikumide tarvitamine ei ole küll kasvanud, kuid on endiselt kõrge. Kuigi uimastiharidus kuulub Eesti koolide õppekavasse, pööratakse järjest enam tähelepanu, lisaks õppekavas edasiantavale, järjepidevate ennetusprogrammide rakendamisele, mille eesmärk on toetada nii lapsi ja noorukeid kui ka õpetajaid ja vanemaid. Kaasaegses uimastiennetuses ei ole niivõrd oluline eri uimastite kohta teadmiste andmine, vaid peaks keskenduma enam sotsiaalse toimetuleku ja enese-

kohaste oskuste arendamisele, näiteks suhtlemis- ja läbirääkimisoskused, enesehinnang, enesekehtestamine, vastastikune austus suhetes; mis toetavad erinevate riskikäitumiste ennetamist. Vanemate puhul on oluline usalduslik suhe lapsega, järjepidevate reeglite olemasolu ja, et teatakse, kus ja kellega nende laps aega veedab.

Lükates edasi alkoholi ja sigarettide tarvitamise alustamist, suudame tõenäolisemalt lükata edasi teiste uimastitega katsetamist. Oluline on see seetõttu, et hilisemas eas, kui noore inimese organism s.h aju, on rohkem välja arenenud, on uimastitega katsetamisel tervisele väiksem kahju ja probleemse uimastitarvitamise välja kujunemise tõenäosus väiksem. Antud uuringu põhjal ei saa hinnata, kui suur osa noortest, kes on tarvitanud narkootikume, satub kutsealuste sekka. Kuid psüühiliste terviseprobleemide osakaal on järjest suurenev probleem ja uimasteid tarvitanud noorel on suurem risk psüühiliste häirete tekkimiseks. Teades noorte uimastitarvitamise harjumusi, on meil rohkem teavet noorte tervisliku seisundi kohta ja oskust märgata riskitegureid.

Kasutatud kirjandus

Eesti uuringu raport:

https://intra.tai.ee//images/prints/documents/147436247968_Uimastite_tarvitamine_koolinoorte_seas_uuringu_raport_2016.pdf

Rahvusvahelise uuringu raport:

<http://www.espad.org/report/home/>

Naised Eesti kaitsestruktuurides: motivatsioon ja väljakutsed

SILVA KIILI

Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus

Sissejuhatus

Tänaseks on paljudes riikides hoogustunud diskussioon naiste rollist riigi turvalisuse tõstmisel, sealhulgas osalemisel jõustruktuurides. Näiteks on Norra kehtestanud kohustusliku ajateenistuse meestega võrdsel alustel ka naistele ja kasvatanud naiste osaluse 34%-ni; USA ja Suurbritannia on avanud uksed naistele kõikidesse väeliikidesse ja -üksustesse. Tänapäeva kriisi- ja konfliktiolukorrad nõuavad laiemat lahenduste valikuspektrit, mis võimaldaks kiiresti ja oskuslikult reageerida. Naiste aktiivsem kaasamine, nende potentsiaali ja teadmiste kasutamine kaitseväelistes tegevustes, aitab suurendada konkurentsi ning leida võimekaid talente lisaks meestele ka naiste hulgast. Samal ajal annavad kaitseväes omandatud oskused naistele võimaluse toimetulekuks kriisi- ja konfliktiolukordades.

Eestis kehtib meestele üldine kohustuslik ajateenistus, naised saavad alates 2013. aastast ajateenistusse asuda vabatahtlikult. Naiste osakaal on ajateenijate hulgast tänaseks aastate lõikes olnud alla 1%. Tõstmaks naiste osakaalu, võttis kaitseminister Hannes Hanso 2016. aasta lõpus vastu otsuse, millega alates 2018. aastast saavad naised ajateenistust läbida kõigis väeosades, kus ajateenijaid välja õpetatakse, samuti suurendatakse naisajateenijate piirarvu seniselt 30-lt 108-ni.

Mida aga arvavad naised ise kaitsestruktuuridesse panustamisest ning milline on üldine suhtumine ühiskonnas naiste kaasamiseks „mehelikesse“ ametitesse?

Artikkel annab ülevaate uuringust, mis analüüsis naiskaitseväelaste ja naiskaitseleitlaste motivatsioonitegureid Eestis, ühiskondlikke hoiakuid naiste osalemise suhtes militaarorganisatsioonis ning organisatsiooniga koostööst

loobumise põhjusi. Uuringu eesmärgiks oli kaardistada naistele esitatavad väljakutsed nende osalemisel riigikaitsealises tegevustes Kaitseväes ja Kaitseliidus ning kaardistuse põhjal koostada analüüs ja teha ettepanekud naiste efektiivsemaks kaasamiseks kaitsestruktuurides. Uurimuses võeti arvesse ka viimase kolme aasta jooksul Eestis kaitstud ülikoolide lõputööde tulemusi, publitseeritud artikleid ning NATO töögrupi „Naiste integratsioon maaväe lahingüksustes“ materjale.

Uurimuse läbiviimine

Uurimus viidi läbi 2016. aasta kevadel, küsimustikud edastati elektrooniliselt ning vastata paluti ainult naistel.¹ Analüüsiti nelja uurimisgruppi.

1. Naised, kes esitasid ajateenistusse tulekuks avalduse, kuid loobusid tulemast: 60-st küsimustiku saanud naisest vastas 23, neist püsisuhtes (abielu, kooselu) nimetas ennast olevat seitse ning vallalisi 16; kolmel naisel olid lapsed, teistel neid polnud; üks vastaja oli vene ning teised eesti rahvusest; viiel naisel oli kõrgharidus, ülejäänutel keskharidus.
2. Ajateenistuse katkestanud naised: 23-st küsimustiku saanud naisest vastas 11, kellest püsisuhtes (abielu, kooselu) oli üheksa ning vallalisi kaks; lapsi ei olnud neist kellelgi; kõik olid eestlased; üks omas kõrgeimat ning teised keskharidust.
3. Ajateenistuse läbinud naised: 33 naisest täitis küsimustiku 22 naist, kellest püsisuhtes (abielu, kooselu) oli 10 ning vallalisi 12; ühel naisel olid lapsed, teistel lapsi polnud; kaks olid vene rahvusest, ülejäänud eestlased; kahel oli kõrgem, teistel keskharidus.
4. Kaitseliidu naised. Esialgse kava kohaselt oli plaanitud küsitleda ainult Kaitseliidu (KL) naisi, kuid kuna tänaseks on piir Kaitseliidu ja Naiskodukaitsse (NKK)² liikmete vahel hägustunud, s.t naiskodukaitsjate hulgas on neid, kes on läbinud sõduri baaskursuse ning kuuluvad sõjaaja struktuuri, samas on naiskaitseliitlaste hulgas neid, kes baas-

¹ Silva Kiili „Naised Eesti kaitsestruktuurides: motivatsioon ja väljakutsed“, Rahvusvaheline Kaitseuuringute Keskus, 2016.

² Naiskodukaitsse on Kaitseliidu tegevusi toetav allorganisatsioon.

kursust läbinud pole ega kuulu sõjaaja struktuuri, siis antud uurimuse käigus kaasati ka naiskodukaitsjad. Uuringu läbiviimise ajal (2016. aasta kevadel) kuulus Kaitseliitu 1402 naist ning NKK-sse 2339 naist. Küsitlusele laekus 518 vastust: naiskodukaitsjatelt 393 (16,8% naiskodukaitsjate koguarvust, 75,9% koguvalimist) ja naiskaitseliitlastelt 125 (8,9% naiskaitseliitlaste koguarvust, 24,1% koguvalimist). Vastajate hulgas oli erineva vanuse, staaži, aktiivsuse, perekonnaseisu ja haridusega liikmeid, nii neid, kes panustavad ainult vabatahtlikena, kui ka neid, kes on lepingulistest suhetes, kuid samal ajal ka vabatahtlikud liikmed.

Osa küsimusi eeldas valikute tegemist pakutud vastusevariantide vahel, suur osa küsimusi oli aga jäetud avatud vastuste edastamiseks, kus tekstimahu piiranguid ei seatud. Tuleb tõdeda, et sellist vabadust ennast väljendada kasutas enamik naistest ning vastused võimaldasid asjakohast sisulist analüüsi, sisaldas hulgaliselt aspekte ka edasiste arutelude ja uuringute tarbeks.

Uurimuse tulemused

Motivatsioon

Uurimuse tulemused näitasid, et militaarvaldkonda sisenemise motivatsiooni- tegureid võib olla mitmesuguseid, kuid sagedamini toodi välja kodumaa- armastus ja tahe panustada riigikaitse, samuti sügavam huvi militaarvaldkonna vastu ning enesearengu võimalused. Olulist rolli omasid seejuures perekond (perekondlikud traditsioonid ja eeskujud, lähedaste toetus), kool (riigikaitseõpetuse tunnid), sõbrad (sõpruskond), kogemus noorteorganisatsioonidest (Kodutütred, Kaitseliidu noorliikmed). Vaid mõnel juhul ei osatud öelda, millest huvi tekkis, või tõdeti, et tuldi lihtsalt uudishimust. KVÜÕA kursusel Jane Reiljani lõputöö (2016) kinnitas samuti, et ajateenistusse tul- lakse siis, kui ollakse varem militaarvaldkonnaga kokku puutunud, olgu sel- leks siis Kaitseliidu, Kodutütarde organisatsiooni, riigikaitseõpetuse või pere- konnaliikmete kaudu, organisatsioonist ollakse mõneti juba teadlik ning see- tõttu on Kaitseväge suhtes teatud ootusi.

Vabatahtlikult ajateenistusse tulijad töid välja soovi arendada ennast kaitsevæ valdkonnas ning teha professionaalset karjääri. Selline tulemus on võrreldav Norra uuringuga, kus naiste motivatsiooniks ajateenistusse sisenemisel on eelkõige soov teha kaitsevæelist karjääri; noormeestele on ajateenistus pigem aja mahavõtmise ja edasiste plaanide seadmise aeg.³

Eeskujude olemasolu, lähedaste toetus ning eelnevad teadmised ja kogemused militaarvaldkonnast olid sageli eelduseks ajateenistusse mineku otsuse langetamisel. Seega on oluline osa teavitustööl, seda eriti noorte hulgas. Positiivse kuvandi loomise heaks eeskujuks on siinkohal Norra, kus, julgustamaks naisi valima militaarkarjääri, on avalikkuse ees esinenud naiskaitseminister ning sotsiaalmeediast leiab ajateenistust ning naiste treeninglaagreid ja edasisi karjäärivõimalusi kajastavaid klippe. Et tõsta teadlikkust noorte hulgas, võiks kaaluda riigikaitseõpetuse kohustuslikuks muutmist Eesti koolides.

Samas ei tohi unustada, et naiste värbamine ajateenistusse – ja naisajateenijate arvu suurendamine – on küll oluline, kuid veelgi olulisem on see, et ootused, mis neil infokogumise käigus organisatsioonist ja valdkonnast tekivad, oleks vastavuses tegelikkusega ning et lubadusi ka täidetaks. Kuna ajateenistusse tulek on naistele vabatahtlik, siis ka otsus selle katkestamiseks võib toimuda kergekäelisemalt kui meestel. Inimeste informeerimine, motiveerimine ja võimalusel nende soovidega arvestamine (dialog) on oluline kogu karjääri vältel, see vähendab väljalangemist. Näiteks hetkel töölepingulises suhtes olev ajateenistuse läbinud naine tõdes, et teavet ja võimalusi, kuidas kaitsevæes karjääri teha, võiks olla rohkem, sealhulgas organisatsioonis endas.

Võiks rohkem olla informatsiooni võimalike karjäärivõimaluste kohta KVs, praegu tundub mulle, et peamine (ja ega ma ei tea, võibolla see ongi ainuke) võimalus on kaitsevæe karjääri teha, astudes KVÜÕAsse, seal 3 a ära olla ja ajateenijate karjatamisel praktikat koguda [...] kui inimesed teaksid rohkem pakutavatest võimalustest tulevikus Kaitsevæes edasi töötada, oldaks ka ajateenistuse vältel motiveeritumad ja ehk ei antaks nii kergelt alla, vaid pigem tahetaks end näidata võimalikult heast küljest ja anda endast parim.

³ NATO töögrupi "Naiste integratsioon maavæe lahingüksustes" materjalid.

Füüsiline valmisolek ja tervis

Küsitlusest ilmnes, et ajateenistusse mineku mõttest loobumisel viidati sageli terviseprobleemidele ja füüsilisele mittevalmisolekule ning peljati, et ei saada hakkama. Ka Jane Reiljani lõputöö (2016) tõi välja sarnase tulemuse – väljalangemine tekkis ennekõike füüsiliste ja vaimsete pingete tõttu. Samas tuleb Reiljani uurimusest välja asjaolu, kus „ühele neiole oli teenistuses hoopis raskeimaks katsumuseks teiste järele ootamine, sest üldjuhul saadi hoog sisse ja oodates nõrgemaid tuli alatihi end tagasi hoida“. Näiteid, kus naised saavad võrdselt meestega hakkama, leiab mitmest allikast, sealhulgas Kaitseväe 2105. aasta aastaraamatust (Leola, 2015).

Eriti motiveeris see, kui meie, tagalakompanii ainus jagu, kõndisime mööda kõikidest jalaväekompanii jagudest.

Need faktid tõestavad, et kuigi naised peetakse meestest üldjuhul füüsiliselt nõrgemateks, on olemas ka erandeid.

Kui Kaitseväge võrrelda Kaitseväe liiduga, siis üheks põhjuseks, miks Kaitseväe liidus on naiste osaluse protsent kaks korda suurem kui Kaitseväes, on asjaolu, et läbi Naiskodukaitseliikme on naiskodukaitsjatel võimalus valida „pehmemaid“ alasid, mis ei nõua nii suurt füüsilist pingutust (tagala- ja staabitöö, meditsiin). Näiteks kui kaitseväelaste kohustuste hulka kuulub sõjuri baaskursuse läbimine, siis naiskodukaitsjad võivad seda teha soovi korral.

Samas tuleb silmas pidada, et ka noormeeste hulgas on ajateenistuse katkestajaid ligikaudu veerand alustajatest, enamusest neist langeb välja ajateenistuse esimeses kolmandikus eelkõige füüsiliste probleemide tõttu. Ühest küljest ongi ajateenijate koormus suur (50 km rännak 40 kg varustusega), teisest küljest ilmnevad kaitsevärke tulles terviseprobleemid, millest varem puudus teadmine või millega on keeruline toime tulla.

Ajateenistuse katkestasin tervislikel põhjustel. Juba mitu kuud olid mul probleemid maoga. Hoobi andis see, kui mind metsast ära viidi ja hiljem haiglasse, kuna oksendasin verd. Metsalaagrites olime peamiselt kuivtoidu peal, lisaks ei saanud tihti pikalt süüa, antud toit tekitas kõrvetisi ja toidu tagasivoolu. Lisaks ei tulnud ka pataljoni olev arst mulle

vastu, kui soovisin sööklale esitada avalduse kohati eritoidu määramiseks. Oleksin soovinud rohkem puu- ja juurvilju, piimatooteid ja rohkem keedetud, mitte praetud toite. Sööklatädid ise olid nõus, kuid kui see info jõudis laatsa, öeldi mulle sealtpoolt, et mul on toitumishäire ja see kõik on mu peas kinni. Kuulda ei võetud ka seda, et probleemid maoga hakkasid mul algklassides ja sellest ajast alates olen pidanud aastas paar korda oma toidulauda piirama ja teatud ravimeid võtma. Pataljoni arst ütles, et see on täielikult KAKi⁴ teema ja meie ei ole kohustatud kellegi püsiravi kinni maksma, soovi korral tuleb need ravimid mul endal soetada, mida ma ka tegin. Pärast mitmetel uuringutel käimist ning eriarstiga konsulteerides andsin lõpuks alla ja kui pataljoni arst mind kolmandat korda KAKi saata tahtis, olin nõus.

2014. aastal Eestis läbi viidud ajateenijate üldfüüsilise võimekuse uuringust (Oja, Märks ja Stamm, 2016) selgub, et kehalise võimekuse võtmeteguriks on küll eelnev sportlik kogemus, kuid samas on leidnud kinnitust fakt, et SBK jooksul ajateenijate sooritusvõimekus paraneb oluliselt (10%–30% algtasemest). Lisaks teadmisele, et füüsiline vorm kursuse lõpuks on paranenud, tuleks naiste puhul arvestada, et erinevalt meestest vajavad nad pikemat treeningperioodi, alustamist väiksemate koormustega ja pisut erinevamaid treeningprogramme (naised vajavad treeningut rohkem ülakehale, mehed alakehale). Seda kinnitavad Norra kogemus, kus integratsiooniga on tegeletud süstemaatiliselt juba aastaid ja naiste osalus kaitseväes on tänaseks ületanud 30%.

Füüsiliste nõuete normatiivide kehtestamisel ja järgimisel tuleks silmas pidada asjaolu, et tänapäeva hübriidsõja tingimustes, kus konfliktolukorrad ei jäta tõenäoliselt puutumata kedagi elanikkonnast ning olukordi ei lahendata pelgalt traditsiooniliselt meestele omistatud füüsilise jõu ja agressiooniaktidega, tuleks mõelda füüsiliste testide normatiivide raskusastmetele ja mõttekusele. On mitmed ametikohti, mis ei vaja väga head füüsilist vormi, kuid peavad samuti olema täidetud. Heaks näiteks on Suurbritannia, kus täna tegeletakse uute füüsiliste standardite disainimisega maaväeüksustes, mis lähtuksid eel-

⁴ KAK – Kaitseressursside Ameti arstlik komisjon.

kõige inimese sobivusest ametikohale (*person-job fit*), tõstaksid operatsioonilist efektiivsust ja vähendaksid vigastuste teket⁵.

Emotsionaalne valmidus

Osa naisi kurdab, et lisaks sellele, et teenistus on füüsiliselt raske, on see seda ka vaimselt. Sageli ei ole kellegagi oma muredest rääkida, samuti ei olda teadlikud või ei taheta pöörduda väeosa kaplani või psühholoogi poole. Vahel puudub moraalne toetus (või on koguni vastuseis) kodustelt. Ja nii võib juhtuda, et kuna ajateenistus on vabatahtlik, siis naised loobuvad ja katkestavad kergekäelisemalt kui võiks. Üheks lahenduseks võiks siin välja pakkuda internetipõhise foorumikeskkonna loomise, kus naisajateenijad omavahel suhelda saaksid. Samuti võiks olla väljaspool väeosa erapooletu usaldusisik, kelle poole pöörduda võiks, vajadusel anonüümselt.

Olmetingimused, vormiriietus ja hügieen

Hetkel võetakse Eestis naisi ajateenistusse ainult neisse väeosadesse, kus on loodud naistele eraldi olmeruumid. Osades väeosades elavad naised eraldi tubades, mõnes on nad meestega koos. Nagu uurimusest järeldeb, ei ole naistel meestega ühise majutusruumi jagamine probleem, pigem vastupidi: selleks, et olla ühises infoväljas, eelistatakse jagada ühte tuba, seda siiski õhukese seinaga eraldatult. Välilaagri tingimustes eristamist ei ole, jaotelkides ööbivad sõdurid enamasti koos. Ka Norras paigutatakse naised meestega ühte tuppa, mis vastupidiselt eraldatusele tekitavad ühtse pere, üksteise toetamise ja kooskasvamise õhustiku.⁶

Hetkel antakse ajateenijatele ja kaitseleitlastele laost vorme välja meeste kehakuju arvestavate standardsuurustena, mistõttu kurdavad naised vormi mittesobivuse üle: need on liiga suured ning ei sobitu naiste kehavormidega. Pikka aega rasketes välitingimustes olles on oluline, et vorm ei sooniks ega hõõruks,

⁵ NATO töögrupi "Naiste integratsioon maaväe lahingüksustes" materjalid.

⁶ Näide naiste ajateenistuse kajastamisest Norras: <https://www.youtube.com/watch?v=Ue-EsVSDiGQ>

seega tuleks mõelda naiste kehakujule sobivate vormide tootmisele või võimaldada naistele individuaalõmblusteenust.

Hügieeni teema tõstatub eelkõige välitingimustes metsalaagrites ja õppustel viibides, kus puuduvad korralikud pesemisvõimalused ja privaatruumid. Hügieeni järgimine on põletike vältimiseks just naiste seisukohast äärmiselt oluline (nt põiepõletiku ärahoidmiseks ning menstruatsiooni ajal). Sellega tuleks õppustel olles arvestada ning eraldi kohad koos pesemisvõimalustega naiste jaoks luua (enamasti seda ka tehakse, kuid mitte alati). Kanada kogemustele tuginedes võiks naistele anda kaasa infovoldikud, mis kirjeldavad soovitusi toimetulekuks metsalaagrites (The Army Lessons ..., 1998).

Seksuaalne ahistamine

22-st ajateenistuse läbinud naisest tunnetas seksuaalset ahistamist, sealhulgas sellesisulisi märkusi, kümme naist: üheksa naist aeg-ajalt ja üks kogu teenistuse ajal. Ajateenistuse katkestajate hulgas tunnetas kolm naist ahistamist aeg-ajalt, ülejäänud kaheksa mitte kunagi. Ka 10,8% naiskodukaitsjaid ja -kaitseliitlasi tõdevad, et on seksuaalset ahistamist kogenud.

Antud küsimuse puhul tuleb arvestada, et seksuaalse ahistamise mõiste ei olnud küsimustikus lahti seletatud, seega võib seda mõista erinevalt, samuti on ahistamise tunnetamine individuaalne. Samas näitab jaatavate vastuste arv, et probleem on olemas ja sellega tuleb tegeleda. Konkreetse sõnumi edastamine igasuguse ahistamise mittetolereerimise kohta on suuresti juhtkonna pädevuses ja vastutusallas. Naised peaksid teadma, kuidas ahistamisjuhtumite korral käituda ja kelle poole pöörduda – osa uurimusi toob välja asjaolu, et harvad pole juhused, kus ahistamisjuhtumid pannakse toime just vahetute juhtide poolt⁷.

Hoiakud

Mis puudutab hoiakuid naiste osalemise suhtes militaarorganisatsioonides, siis käesoleva uurimuse tulemused näitavad, et nii ajateenistuse lõpetanute kui ka katkestanute uurimisgrupis enam-vähem pooled naised on kogenud posi-

⁷ NATO töögrupi "Naiste integratsioon maaväe lahingüksustes" materjalid.

tiivset ja pooled negatiivset suhtumist. Näiteks 22-st ajateenistuse läbinud naisest olid kümme meessoost ajateenijate poolt tunnetanud negatiivseid hoiakuid aeg-ajalt ning üks kogu aeg, samal ajal, kui instruktorite või juhtkonna poolt oli see arv isegi suurem: üheksa naist tunnetas negatiivseid hoiakuid aeg-ajalt, kolm aga kogu teenistuse vältel.

Võrreldes Kaitseväega on Kaitseliidus positiivset suhtumist naiste osalemise suhtes militaartegevustes rohkem, seda nii meessoost kaasvõitlejate kui instruktorite ja juhtkonna hulgas (negatiivsust on tunnetanud umbes veerand vastajatest). Samas naisajateenijatega võrreldes on Kaitseliidus neid naiskodukaitsjaid ja -kaitseliitlasi oluliselt rohkem, kes on negatiivseid hoiakuid tunnetanud just sookaaslaste poolt (42,5% vastanutest), enamasti tulenevad need hoiakud väljastpoolt organisatsiooni (75,8%).

Negatiivsed hoiakud peituvad sageli stereotüüpsest mõtlemisest tingitud käitumismallides, mistõttu naised, soovides end realiseerida sõjaväelises organisatsioonis, tunnetavad meeskollektiivi survet naiste „mittesobivusele“ militaartegevusteks. Kärt Pärteli magistritöö (2014) näitas, et nii mees- kui naiskaitseväelased väärtustavad täna endiselt traditsioonilist peremudelit, kus pere eest hoolitsemist peetakse enamasti naiste tööks. Ja isegi siis, kui naised valivad töökohaks kaitseväelise struktuuriüksuse, surutakse nad (osaliselt vabahtlikult) selles organisatsioonis raamidesse, mis rõhutavad seda, et naised on füüsiliselt nõrgemad ning nende ülesandeks on kaitseväes toetada rasket (füüsilist) tööd tegevaid mehi. Seega toimib traditsiooniline sugudevaheline ülesannete jaotus ka kaitseväelises struktuuris, kus naiste rolliks peetakse meeste toetamist toetusüksustes ja administratiivsel poolel.

Tõdemus, et naistel on enese tõestamine Kaitseliidus keerulisem kui Naiskodukaitses, ilmneb ka mõnes käesoleva uurimuse selgituses: naised, kes kaitseliitlase staatuse asemel naiskodukaitsja oma valisid, põhjendasid seda asjaoluga, et juhina on võimalik ennast realiseerida ja sobivamaid tegevusalasid valida just naiskodukaitsjana: Naiskodukaitse on demokraatlikum ning seal puuduvad auastmed.

Heaks võrdluseks siinkohal on Ukraina naisorganisatsioon (*Українська жіноча варта*⁸), mille tekkimise peamiseks põhjuseks oli naiste aktiivsuse hüppeline tõus kriisisituatsiooni puhkedes riigis (Maidani sündmused). Kuna Ukraina sõjaväeline struktuur piirab naistele ettenähtud ametikohti (traditsiooniliselt on naistele meediku- või kokakohad ning logistikaerialad), siis oli lihtsam luua kodanikualgatuse korras vabatahtlikke naisi ühendav ja vabatahtlikel spetsialiseerumisvalikutel põhinev ning vajalikku väljaõpet korraldav organisatsioon.

Seda, et naistele ei võimaldata võrdseid võimalusi meessoost ajateenijatega, võib lugeda ka Eesti Kaitseväe aastaraamatust 2015 (Leola, 2015):

Samas, kui enamikele meestele antakse võimalus soovi avaldada, millises allüksuses nad oma teenistuse mööda saata soovivad, siis naistega päris nii ei ole. Esimesel päeval avaldasin soovi minna jalaväkke. Vastus oli aga lühike: „Ei, naised pääsevad ainult tagalasse!”

NATO töögrupi „Naiste integratsioon maaväe lahingüksustes” liikmed nendivad tänaseks, et suurim takistus naiste integreerumisele ei ole mitte füüsilised standardid või naiste emotsionaalne valmidus, vaid hoiakud naiste osalemise suhtes militaartegevustes. Kriitilise massi teooria kohaselt võiks naiste osakaal organisatsioonis ulatuda 20–30%-ni, täna on see enamikus riikides väiksem ning seega ka naiste hääl vähem kuuldav. Lisaks ütleb Norra kogemus, et mida rohkem on meeskaitseväelastel positiivseid kogemusi naiskaitseväelastega (naisalluvate ja -ülematega), seda altimad on mehed ka edaspidi tegema koostööd naistega.

USA erukolonel Karl E. Friedl (2016) püstitab hüpoteetilise situatsiooni, kus arutletakse meeste integreerimise teemal naistest koosnevasse kaitseväkke. Lühiajalisem stressitaluvus, kõrgem südamehaiguste risk, riskikäitumine, mõnuainetest tingitud probleemid, kalduvus agressiivsusele ja seksuaalse ahistamise temaatika – erukoloneli arvates oleks naistel piisavalt argumente meeste mittelubamiseks kaitseväkke ning ta rõhutab, et on aeg lõpetada naiste nõrkade kohtade otsimine ning tuleb keskenduda pigem parima väljundi saavu-

⁸ <http://uzv.org.ua/en/>

tamisele nii mees- kui naiskaitseväelaste puhul. Ainult nii on võimalik muuta militaarkultuuri ja võtta vastu mitmekesisusest tulenevat kõrgemat efektiivsust.

Ajateenistuse kohustuslikkus ja väärtuste prioriteedid

Käesolev uurimus tõi välja, et enamik naisajateenijatest – nii ajateenistuse lõpetanud kui ka katkestajad (kokku 32 naist) – jäid oma otsusega teenistusse asuda rahule; vaid üks vastaja kahetses otsust. Ka nendest naistest, kes ajateenistusse astumiseks avalduse kirjutasid, kuid siiski erinevatel põhjustel kohale ei tulnud, sooviksid pooled seda tulevikus teha.

Sisekaitseakadeemias 2016. aastal kadett Erko Iljini kaitstud magistritöö (Iljin, 2016) tõi välja, et naiste kohustuslikku ajateenistust ei poolda 76% naistudentidest. Ka Kaitseväe tegevteenistujate ja töölepinguliste hulgas Silva Kiili poolt 2015. aastal läbi viidud uuring (Kiili, 2015) näitas, et naiste kohustusliku ajateenistuse vastu oli 71% küsitletutest. Seega – kui kehtestada täna võrdväärselt meestega kohustuslik ajateenistus naistele, toob see tõenäoliselt kaasa lisapingeid ühiskonnas. Samas näitab käesolev uurimus, et kohustuslikku ajateenistust pidas naistele vajalikuks 20% naiskaitseväelastest ja naiskodukaitsjatest, Erko Iljini magistritöös pidas seda oluliseks 15% naistudentidest ning kaitseväe töötajate hulgas oli pooldajate osakaal 21%. Kui siia lisada need, kes ei oska täna seisukohta võtta (3% kuni 8%), siis võib oletada, et piisava teavitustöö korral võiks vabatahtlikult ajateenistusse tulijaid olla enamgi kui 20%.

Käesolevas uurimuses töid naised ühe kaitseväeteenistusest loobumise argumentina välja asjaolu, et puudub informatsioon selle kohta, mis saab perekonnast (lastest) olukorras, kus mõlemad abikaasad kutsutakse välja. Täna puuduvad selles osas selged regulatsioonid ja sõnum ühiskonnale. Tuleb arvestada, et igaühele on olulisimaks prioriteediks ja väärtuseks just pere turvalisus. Kiili (2015) läbi viidud uurimusest isiklikest väärtustest kui motivaatoritest selgus, et need inimesed, nii mehed kui naised, kes panustasid militaarstruktuuridesse, hindasid kõrgelt rahvuslikku julgeolekut: väärtuste prioriseerimisel asetus rahvuslik julgeolek kui väärtus teisele ja kolmandale kohale, esimesel kohal oli eranditult kõigis gruppides perekonna turvalisus (Kiili, 2016).

Kokkuvõte

Uurimus näitab, et osa naisi on valmis aktiivselt panustama kaitseväelistesse tegevustesse, kui selleks on loodud vastavad tingimused. Oluline roll naiste osakaalu tõstmisel on noorte kasvatamisel ja teavitustööl ning eeskujudel – uurimus näitab selgelt, et enamasti tulevad naised ajateenistusse juba teatud eelteadmistega kodust ja koolist ning kindla kavatsusega teha kaitseväelist karjääri. Täna on noorte harimisel tänuväärset tööd teinud ka vabatahtlik organisatsioon Kaitseliit.

Ka NATO töögrupp „Naiste integratsioon maaväe lahingüksustes” tõdeb, et suurim takistus naiste integreerumisele ei ole mitte füüsilised standardid või naiste emotsionaalne valmidus, vaid hoiakud naiste osalemise suhtes militaristlikes tegevustes. Hoiakute olulisus ühiskonnas üldiselt ning lähedaste toetus on noorele inimesele, nii neidudele kui noormeestele, otsuste langetamisel võtmetähtsusega. Olulisim integratsiooniga seotud väljakutse on seega hoiakute muutmine, kus kandev roll on juhtidel ja poliitikutel. Teiste riikide (eelkõige USA, Kanada, Norra) kogemuse põhjal võib öelda, et naiste osalust on võimalik tõsta vaid sellega süstemaatiliselt ja järjepidevalt tegeledes.

Kasutatud kirjandus

- Friedl, K. E. (2016). U.S. Army, Retired, “Biases of the Incumbents What If We Were Integrating Men into a Women’s Army?”, *Military Review* March-April, 2016.
- Iljin, E. (2016). „Eesti naisüliõpilaste osalemistahe laiapõhjalise riigikaitse teostamiseks“, *Sisekaitseakadeemia*.
- Kiili, S. (2015) „Motivatsioon läbi isiklike väärtuste: Eesti Kaitseliit, Eesti Kaitsevägi ja Taani Kodukaitse“, *Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus*, 2015, http://www.icds.ee/fileadmin/media/icds.ee/failid/Silva_Kiili_-_Motivatsioon_labi_isiklike_vaartuste.pdf
- Kiili, S. (2016). “The will to defend and personal values”, *International Centre for Defence and Security*, 2016, http://www.icds.ee/fileadmin/media/icds.ee/failid/Silva_Kiili-The_Will_to_Defend_and_Personal_Values-2016.pdf

- Leola, K. (2015) „Ajateenistuses on kõik võrdsed“ ehk tütarlapse meenutused ajateenistusest, Aastaraamat 2015, Eesti Kaitsevägi.
- Oja, L., Märks, H., Stamm, M. (2016) „Ajateenijate üldfüüsiline võimekus“, Riigikaitse inimvara arendamine: võimalused ja väljakutsed, artiklikogumik, Strateegilise jätkusuutlikkuse kompetentsikeskus, 2016
- Pärtel, K. (2014) „Mees- ja naiskaitseväelaste hoiakud seoses naiste ja meeste rollidega ühiskonnas ning kaitseväes kui totaalses institutsioonis“, magistritöö, Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.
- Reiljan, J. (2016). „Naiste ajateenistusest väljalangemise põhjused 2014.-2015. aasta naisajateenijate näitel“, lõputöö, KVÜÕA.
- The Army Lessons Learned Centre, Dispatches; Lessons Learned for Soldiers (1998). Lessons Learned Leadership in a Mixed Gender Environment, Vol 5, No 2, September 1998.

Veteranide toimetulek tööturul

ANDRES SIPLANE

Kaitseministeerium

Käesolev artikkel on lühendatud versioon ajakirjas Sõjateadlane avaldatud põhjalikumast materjalist¹

Sissejuhatus

Artikli eesmärk on selgitada, milline on tegevteenistusest lahkunud veteranide toimetulek tööturul uue töökoha leidmise tähenduses. Kaitseväeteenistuse seaduse (KVTS) paragrahvis 90 sätestatud piirvanuste süsteem näeb ette teenistusest lahkumist enne riikliku vanaduspensioni eani jõudmist. Vastavalt kaitseministeeriumi kaitseväeteenistuse osakonna infole² lahkub üle 90% tegevväelastest teenistusest enne piirvanuse saabumist, jättes end seeläbi tulekuta ning eeldades elatise teenimist tsiviilsektori tööturul.

See, et enda elatamine tööd tehes on isiku psühhosotsiaalseks heaoluks hädavajalik ning ühtlasi ka vajalik ühiskonna jaoks, on elementaarne tõde. Samas on mitmel pool maailmas osutatud, et sõjaväelaste teenistusjärgne karjäär on võrreldes tsiviilelanikkonnaga pärsitud nii teistsuguste kutseoskuste kui ka sagedaste elukohavahetuste tõttu (Sutton, 2014) ning neil on raskusi töökoha leidmisel (O'Brian ja Diamant, 2015; Department of ... 2015; Ashcroft, 2014).

Antud artikkel käsitleb kõikide teenistusest lahkunud veteranide olukorda tööturul vaid kvantitatiivsetele andmetele tuginedes ega paku seega vastust küsimusele, millisena vaatlusaluse grupi liikmed ise oma hilisemat karjääri tajuvad.

¹ Siplane, A. (2016). Tegevteenistusest lahkunud veteranide toimetulekust tööturul. Sõjateadlane 3/2016, 188–207.

² Kaitseministeeriumi kaitseväeteenistuse osakonna juhataja asetäitja vastus infopäringule 02.05.2016.

Minu hüpotees on, et teenistusest lahkunud veteranid kogevad tööturul keskmisest suuremaid raskusi uue töökoha leidmisel. Ka 2012. aastal Vabariigi Valitsuse kabinetinõupidamisel heaks kiidetud poliitika Kaitseväge ja Kaitseliidu veteranide osas (edaspidi: veteranipoliitika) sisaldab eeldust, et veteranid vajavad teatavat abi tööturul toimetulemiseks. Kuivõrd eelnimetatud dokument nägi ette erinevaid meetmeid veteranidele aastateks 2013–2017, siis aitabki antud artikkel anda sisendit selle poliitika jätkamiseks või ümberkujundamiseks.

Kokku nägi veteranipoliitika ette 51 erinevat tegevust, millest tööturгу puudutab karjäärinõustamise võimaldamine, täiendus- või ümberõppekulude katmine ning ettevõtluskoolitus³. Need meetmed on tänaseks rakendunud ja veteranidele kättesaadavad.

Tõsi küll – veteranipoliitika teenused on ette nähtud vaid veteranidele ja mitte kõigile endistele tegevväelastele. Silmas pidades seda, et mitteveteranidest endised tegevväelased on oma väljaõppe, motivatsiooni ja haridusliku tausta poolest sarnased veteranidest endistele tegevväelastele, võib olla ka neil vajadus teatavate täiendavate tööturumeetmete järele.

Arvestada tuleb, et veteranide grupp sisaldab endas ka ajateenijaid, kes on teenistuses saanud püsiva vigastuse, muutes seetõttu veteranide grupi heterogeensemaks. Kuna aga vastavalt kaitseministeeriumi kaitseväeteenistuse osakonna infole⁴ on ajateenistuses püsiva vigastuse saanud veteranide seas vaid 78 (18.08.2016 seisuga on veterane kokku 2840), võib väita, et antud artiklis kirjeldatu kehtib pigem endistest tegevväelastest veteranide kohta ning seega võib artikli järeldusi teatavate mõõndustega laiendada kõikidele endistele tegevväelastele.

³ Poliitika Kaitseväge ja Kaitseliidu veteranide osas, <http://www.mil.ee/UserFiles/sisu/operatsioonid/veteranid/Veteranipoliitika/Veteranipoliitika%20viimane%20VV%20kabinetin%C3%B5upidamisel%20tehtud%20muudatustega.pdf>, (27.11.2015).

⁴ Kaitseministeeriumi kaitseväeteenistuse osakonna juhataja asetäitja vastus infopäringule 02.05.2016.

Püstitatud eesmärgi saavutamiseks võrdlen ja analüüsin erinevatest ametkondadest pärinevaid andmeid. Töötukassast pärinevad andmed puudutavad endiste tegevväelaste ja teenistusest lahkunud veteranide registreerumist töötutena ning neile osutatud tööturuteenuseid. Maksu- ja Tolliameti andmed kajastavad tegevteenistusest vabastatud veteranide registreerumist töötamise registris. Kaitseväest, Kaitseressursside Ametist ning Politsei- ja Piirivalveametist pärinevad andmed puudutavad tegevteenistujate ning politseiametnike lahkumist teenistusest.

Olulisemateks mõisteteks on

- Veteran: veteranipoliitika kohaselt isik, kes on osalenud riigi sõjalisel kaitsmisel, rahvusvahelisel või kollektiivse enesekaitse operatsioonis või kaotanud teenistusülesande täitmisel püsivalt töövõime.
- Endine tegevväelane: kaitseväekohustuslane, kes töötas kaitseväeteenistuse seaduse § 7 tähenduses sõjaväelise auastmega ametikohal ning on praeguseks teenistusest vabastatud.
- Töötu: tööturuteenuste ja -toetuste seaduse § 2 kohaselt isik, kes ei tööta, on töötuna arvele võetud Eesti Töötukassas ja otsib tööd.
- Tööhõive määr: tööturul hõivatute arv jagatud sama soo- ja vanuserühma elanike koguarvuga.
- Militaar-tsiiviilsiire (ingl keeles military-civilian transition): tegevväelase karjääri lõpetamine ning karjääri jätkamine tsiviilsektoris.

Veteranid tööturul

Töötuna registreerunud veteranid

Vastavalt kaitseväe toetusteenuste keskuse infole⁵ on 2016. aasta aprilli seisuga teenistusest vabastatud veterane 1407, kellest on alates 01.01.2010 end Töötukassas arvele võtnud 489 isikut, mis teeb arvelevõtmise osakaaluks 34,7%. Nagu eelpool öeldud, erineb veteranide grupp kõigi endiste tegevväelaste grupist selle poolest, et sinna kuuluvad ka teenistusülesande täitmisel püsiva vigastuse saanud ajateenijad. Kuna nende osakaal veteranide grupis on 5,5%,

⁵ Kaitseväe toetusteenuste keskuse spetsialisi vastus infopäringule 19.04.2016.

ei suuda nende potentsiaalselt teistsugune tööturukäitumine üldist pilti oluliselt mõjutada.

Teenistusest vabastatud veteranide grupi puhul on huvitav märkida, et rohkem kui pooled (54%) veteranidest on korduvad arvelevõtjad. Kui töötuna registreerunud unikaalseid isikuid on kokku 489, siis arvelevõtmise akte on nende isikutega kokku 756. See näitab, et kas enne või pärast kaitseväeteenistust on olnud neil veel muid katkenud töösuhteid või asjaolusid, mis võimaldab töötuna arvele võtmist. Laiema järelalusena saab väita ka seda, et see sihtgrupp kaldub end töötuna registreerima.

Diskussioon teemal, kas kaitseväeteenistuses osalemine mõjutab isikut tulevikus sagedamini töötuks registreeruma või astuvad kaitseväeteenistusse hoopis isikud, kes kalduvadki sagedamini oma töötöösingutel kasutama Töötukassa abi, nõuaks pisut teistsuguseid andmeid ja jääb seega antud artikli fookusest välja.

Järgmises tabelis (tabel 1) toon ära töötuna registreeritud veteranide arveloleku lõpetamise põhjused.

Tabel 1. Töötuna arveloleku lõpetamise põhjused 2010-2016 (allikas: Töötukassa).

Töötuna arveloleku lõpetamise põhjus	Arvele tulnute arv
Tööle rakendumine (sealhulgas ettevõtjaks hakkamine)	531
Määratud ajal töötukassasse pöördumata jätmine	137
Isiku enda soovil	63
Ajateenistusse minek	15
Muud põhjused	10
Kokku	756

Omapärane näitaja on see, et 15 veteranide sihtgruppi kuuluvat isikut on lõpetanud oma töötü staatuse ajateenistusse mineku tõttu. Seega olid need 15 isikut esmalt töötud, seejärel said ajateenistuses teenistusülesannet täites püsiva vigastuse, omandades veterani staatuse ning pärast ajateenistust registreerisid end taaskord töötuks.

Selgitamaks, millised on need erialad, kus tegevteenistusest vabastatud veteranid on tööd leidnud toon tabelis 2 välja täiendkoolituste valdkonnad, kus teenistusest vabastatud veteranid on osalenud. Nagu näha, on veteranid osalenud Töötukassa kaudu kõige enam merenduse teemalistel täiendkoolitustel. Intervjuust merendusvaldkonna õppeasutuse esindajaga selgus, et merenduses on tõesti suur tööjõupuudus ja et merendusvaldkonna koolitus võib tähendada väga erinevaid ameteid (mehhaanik, motorist, elektrik jne). Samas tähendab koolitus merendusvaldkonnas kindlat töökohta, kuna ilma laevafirmade vastavate tellimusteta koolitust ei korraldataks.

Tabel 2. Veterani täiendkoolituse valdkond 2010-2016 (allikas: Töötukassa).

Koolituse valdkond	Osalemiste arv
Merendus	213
Mootorsõidukijuhtide koolitused	99
Maanteeameti eksamid	64
Tööohutus	31
Ettevõtlus ja projektijuhtimine	15
Turva-, päästeteenistus ja korrakaitse	14
Metalli- ja masinatööstus	9
Arvutikasutus	8
Muud valdkonnad	42
Kokku	495

Juhin tähelepanu, et lisaks merendusele on kaks järgmist koolitusvaldkonda (mootorsõidukijuhi koolitused ning maanteeameti eksamid) samuti üsna suure osakaaluga. Üldistavalt võiks nimetada kolme Töötukassa abiga enimõpitud eriala transpordi ja logistika valdkonna erialadeks. Siit võiks järeldada, et militaar-tsiiviilsire toimub eelkõige logistikavaldkonna suunas.

Veteranide tööhõive määr

Teatavasti on alates 01.07.2014 loodud Eestis töötamise register⁶. Register asub Maksu- ja Tolliameti juures ning sinna on tööandjad kohustatud registreerima kõigi füüsiliste isikute töötamised, mille puhul tekib maksukohustus Eestis, ja seda olenemata lepingu vormist ning töösuhte ajalisest kestusest.

Töötamise register võimaldab vaadelda tööhõive olukorda tuvastades realselt tööd tegevate isikute osakaalu. Tööhõive määra leidmiseks tuleb hõivatute arv jagada sama soo- ja vanuserühma elanike koguarvuga. Nooremas vanusegrupis (15–24 aastat) ei ole madal tööhõive määr sugugi negatiivne näitaja, sest noored peavadki tegelema õppimisega. Ka vanemates vanusegruppides on normaalne, et tööhõive määr ei ole sajaprotsendiline, kuna inimesed võivad olla tööturult eemal näiteks puude tõttu. Samas tähendaks liiga madal tööhõive määr seda, et suur hulk inimesi on tööturult eemal, millega kaasnevad ühelt poolt probleemid nende toimetulekuga ja sotsiaaltoetuste vajadus ning teisalt jääb suure hulga inimeste panus majandusse andmata. Kolmandast küljest võib madal tööhõive määr osutada mitteametlikule töötamisele (mis ühtlasi tähendab ka sotsiaalsete garantiide puudumist isiku jaoks) ning riigi jaoks maksude mittelaekumisele.

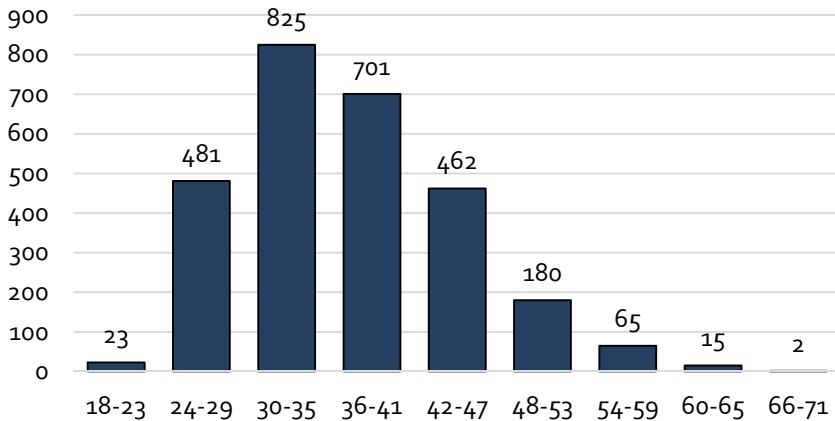
15–24 aastaste hõive määr oli Eestis aastal 2014 50%, kuid juba järgmise vanusegrupi (25–29 a) määr oli 84%, Eesti meeste keskmine tööhõive määr oli sel perioodil 78% ning naiste puhul oli vastav näitaja 70%⁷.

Kuna teenistusest vabastatud veteranide andmeid ei olnud võimalik isikustalt töötamise registrist kontrollida, ei saa kahjuks antud hetkel vanusegruppide lõikes veteranide registreeringuid töötamise registris analüüsida. Seda oli võimalik teha vaid ühe näitajana kogugrupi kohta. Samas nähtub veteranide vanusejaotusest (joonis 1), et valdav enamus veterane ei ole vanaduspensioni eas – sellises eas isikute osakaal on kõigest 0,3%. Seega on veteranide grupp ainult mõne erandiga siiski tööhõives osalemise vanuses.

⁶ Maksukorralduse seadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/117032015011>, 22.12.2015

⁷ Statistikaamet. Statistika andmebaas. www.stat.ee 22.01.2016

1407 teenistusest vabastatud veterani seas oli 19.01.2016 töötamise registris registreeritud 888 isikut ehk tööhõive määr teenistusest lahkunud veteranide seas on 63%, mis on oluliselt madalam Eesti keskmisest.

Joonis 1. Veteranide vanusjaotus (allikas: Kaitsevägi).

Tuleb osutada, et kuigi veteranide seas on 2016. aasta II kvartali seisuga 74 töövõimetuspensioni saajat, on enamus nendest jätkuvalt teenistuses Kaitseväes ning seega ei saa nemad madala tööhõivemäära põhjustajad olla. Teadaolevalt on vaid 11 veteranist töövõimetuspensionäri loobunud osalemast tööturul. Siinkohal tuleb tähelepanu juhtida sellele, et kuigi antud artikli sissejuhatavas peatükis on nimetatud, et veterani staatuse on omandanud 78 ajateenijat teenistuses saadud püsiva vigastuse tõttu, siis enamus nendest ajateenijatest on praeguseks tervenunud; nad ei ole enam töövõimetuspensioni saajad ja on seega pidanud naasma tööturule. Kuna veteranipoliitika punkt 3.9 kohaselt ei saa veteranistaatust kellelki ära võtta, omavad need endised ajateenijad endiselt veterani staatust.

Samuti võib tähelepanelik lugeja kahtlustada, et tegevteenistuspensioni saavad veteranid võivad olla tööturul osalemisest loobunud ning vähendavad seega veteranide tööhõive määrat. Seda kahtlust aitab hajutada tõik, et vanaduspensioni east nooremate tegevteenistuspensioni saajate seas oli 2016. aasta I kvartalis tööhõive määr 62,3%, seega samas suurusjärgus veteranide tööhõive määraga.

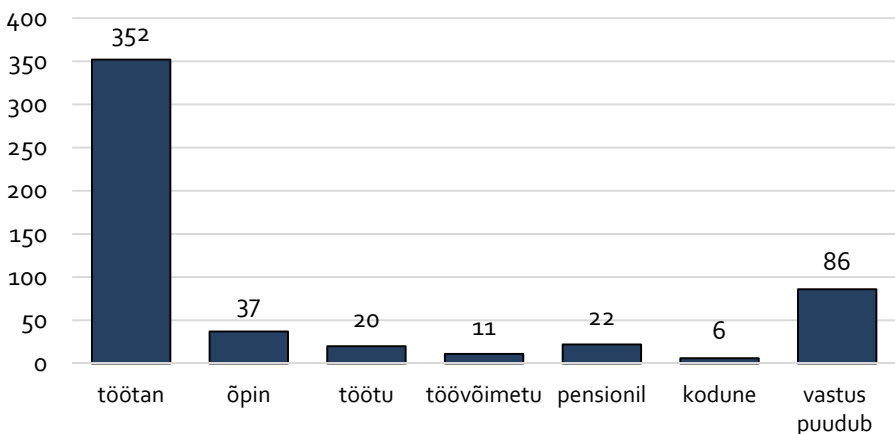
Kindlasti võib olla madala tööhõive määra põhjuseks mingil määral töötamine välismaal, kuid see ei seleta rahuldavalt järgnevates osades mainitud kõrget töötuks registreerumise määra ning ankeetküsitluse tulemusi.

Veteranide ankeetküsitlus

2016. aasta kevadel viisime veteranide seas läbi veebipõhise ankeetküsitluse. Muuhulgas oli ankeeti lülitatud ka küsimused vastajate tööalase olukorra kohta.

Ankeetküsitlusele vastas 1036 veterani (kui surnud maha arvata, oli vastajate osakaal kogugrupist ca 38%), kellest 479 ei olnud enam tegevteenistuses. Küsimusele „Kas pärast kaitseväeteenistusest vabastamist on vastaja olnud töötu ja otsinud tööd rohkem kui kolm kuud?“, vastas 169 respondenti ehk 35% teenistusest vabastatutest jaatavalt ning küsimusele „Kas pärast kaitseväeteenistusest lahkumist on isik olnud töötu rohkem kui 12 kuud?“, vastas 37 isikut ehk 7,7% teenistusest vabastatutest jaatavalt.

Küsimusele „Milline on hetkel vastaja tööalane staatus?“, laekus vastuseid kokku 950. Kui arvata maha kaitseväeteenistuses olnud isikute hulk, kes ilmselgelt töötasidki ega saanud töötud olla, on jaotus toodud joonisel 2.

Joonis 2. Kaitseväeteenistusest vabastatud veterani tööalane staatus (allikas: Kaitseministeerium).

Nagu näha, on vaid 4% teenistusest lahkunud vastajatest tunnistanud, et nad on hetkel töötud. Samas on 16% teenistusest lahkunud veterane jätnud sellele küsimusele vastamata. Kuna ankeetküsitluste probleem ongi see, et vastajad eelistavad endast jätta paremat muljet ning annavad endast võimaluse korral vaid sotsiaalselt heakskiidetavaid vastuseid (Coolican, 1990: 103) ning halvemini toimetulevaid isikuid on keerulisem ankeetküsitluse kaasata (D’Cruz ja Jones, 2004: 156; Gomm, 2004:156).

Endiste tegevväelaste registreerumine Töötukassas

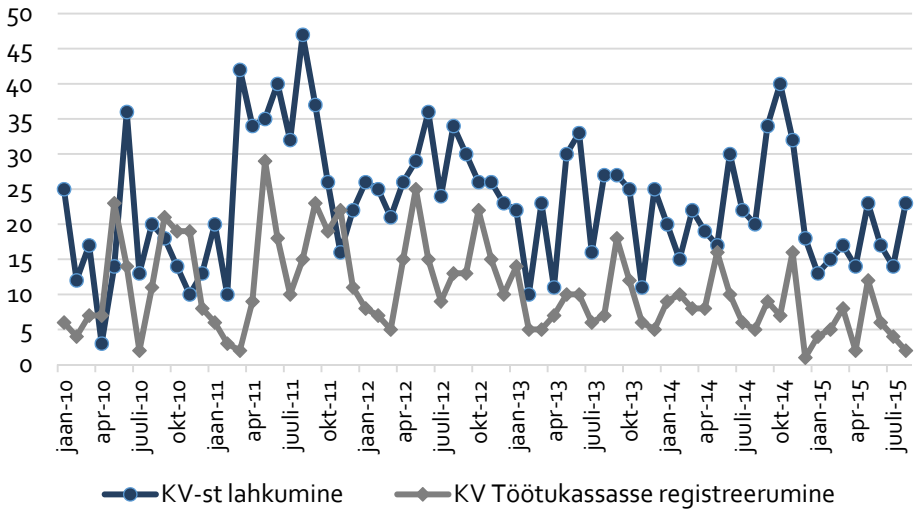
Kuna Töötukassa registreerib oma kliente küll viimase töökoha alusel, aga ei täpsusta, kas tegemist on veteraniga, puudutan siinkohal ka kõikide endiste tegevväelaste toimetulekut tööturul.

Perioodil 01.01.2010 kuni 01.09.2015 on teenistusest vabastatud kokku 1567 tegevväelast. See on muide vägagi kattuv teenistusest lahkunud veteranide arvuga, mis veteranidest ajateenijaid maha arvates on 1329. Seega saab järeldada, et need grupid kattuvad väga suurel määral ning endiste tegevväelaste grupi analüüsimine annab artikli eesmärges silmas pidades olulist lisaväärtust.

Kuna teenistusest vabastatud tegevväelaste puhul ei ole reeglina tegemist vanaduspensioni eas olevate isikutega, on arusaadav, et nad jätkavad oma tööalast karjääri tsiviilsektoris.

Järgmisel joonisel (joonis 3) on toodud Kaitseväest lahkumiste dünaamika perioodil 01.01.2010 kuni 01.09.2015 ning samal perioodil Töötukassas end töötuna arvele võtnud endiste tegevväelaste arvud.

Absoluutarvudena väljendades on teenistusest vabastatud sel perioodil 1567 tegevväelast ning Töötukassasse on end arvele võtnud 718 endist tegevväelast. Protsentuaalselt väljendatult tähendab see, et 45,8% endistest tegevväelastest on end vaadeldud peaaegu kuueaastase perioodi jooksul arvele võtnud töötutena.

Joonis 3. Teenistusest vabastatud ja end töötuna arvelevõtnud endised tegev-
vaelased (allikas: Kaitsevägi; Töötukassa).

Olgu täpsustatud, et siinkohal on välistatud sama isiku registreerumine töötuna mitu korda järjest. Teiste sõnadega – iga töötuks registreeruja on unikaalne, üks ja sama endine tegev-
vaelane ei saa statistikat paisutada mitme-
kordse töötuks registreerumise kaudu. Nimelt registreerib Töötukassa pöördujate viimast töökohta ning ühe ja sama endise tegev-
vaelase registreerumiseks töötuna peaks ta pärast esimest töötuna registreerumist taas Kaitse-
väkke teenima minema ning teistkordse Kaitseväest vabastamise järel taaskord
end töötuna arvele võtma. Selline konstruktsioon on teoreetiliselt võimalik,
kuid praktikas väga vähetõenäoline.

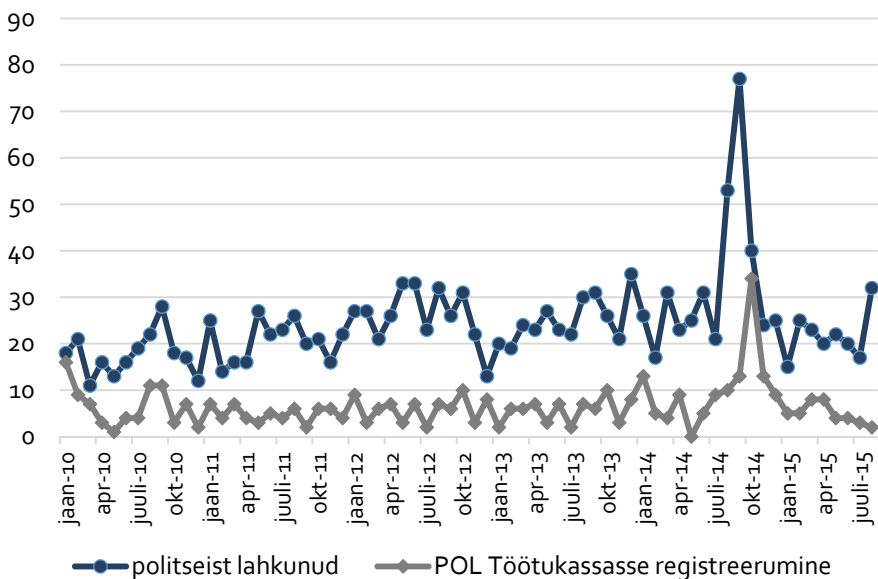
Kuigi joonisel 3 toodud ajateljel võib mõnel hetkel täheldada tugevat korrelat-
siooni Kaitseväest lahkumise ja Töötukassas arvele võtmise vahel teatud hili-
semal ajahetkel, siis pikemaajavahemikke vaadeldes korrelatsiooni ei esine.
See tähendab, et endised tegev-
vaelased ei registreeru töötuks teenistusest lah-
kumise hetkel mingi kindla intervalli järel, vaid juhuslikult.

Endiste politseinike registreerumine Töötukassas

Tuvastamiseks endiste kaitseväelaste ja teenistusest lahkunud veteranide olukorra erandlikkust või mitteerandlikkust, on kohane teha siinkohal võrdlus lähima võimaliku analoogse grupiga. Kuna ka politseiametnikel on olemas piirvanuse süsteem, mis näeb ette spetsialisti lahkumist süsteemist 55-aastasena ning juhi lahkumist 60-aastasena (vt Politsei- ja piirivalve seadus §96), sobivad politseinikud selleks võrdluseks suurepäraselt.

Perioodil 01.01.2010 kuni 01.09.2015 on teenistusest vabastatud kokku 1641 politseiametnikku ning samal perioodil on end Töötukassas arvele võtnud 437 endist politseiametnikku. See teeb Töötukassas registreerumise protsendiks 26,6 ning on oluliselt madalam endiste tegevväelaste vastavast näitajast (vt ptk 3.4).

Alloleval joonisel (joonis 4) on toodud politseiteenistusest lahkumise ja vastavast isikute Töötukassas arvelevõtmise dünaamika.

Joonis 4. Teenistusest lahkunud ja end töötuna arvelevõtnud endised politseiametnikud (allikas: Töötukassa; Politsei- ja Piirivalveamet).

Erinevalt Kaitseväest, kus pole tegevväelaste seas suurkoondamisi olnud, toimus Politsei- ja Piirivalveameti reformi käigus üsna suur koondamine, mis tipnes septembris 2014 kokku 77 inimese lahkumisega.

On huvitav märkida, et kogu vaadeldava perioodi vältel teenistusest lahkumise ja Töötukassas üks kuu hiljem töötuna registreerumise korrelatsioon on endiste politseinike puhul oluline ehk 0,771. Kuna valimis on antud juhul kokku 68 tunnust, tuleb seda korrelatsioonikordajat lugeda ühteagu nii tugevaks kui ka tähenduslikuks. Analoozne andmestik kaitseväelaste puhul sellist korrelatsiooni ei näidanud (vt joonis 3), mis osutab tõenäoliselt sellele, et kui kaitseväeteenistusest lahkutakse enamasti vabatahtlikult siis politseiteenistusest lahkutakse koondamiste kaudu, mistõttu on endistel politseiametnikel pärast ühe või kahekuulist perioodi õigus töötuskindlustushüvitisele, mida saab taotleda end töötuks registreerides⁸.

Endiste tegevväelaste töötukarjäärist

Töötukassa andmete põhjal on võimalik välja tuua mõningaid näitajaid endiste tegevväelaste kohta.

Tabelis 3 on toodud neljal vaadeldud ajahetkel töötuna registreerunud endiste tegevväelaste arv ning nende isikute viimasest hõivest möödunud aeg. Silmas tuleb pidada, et tegemist on viimasest ametlikust hõivest möödunud ajaga ning ei arvesta võimalikku vahepealset töötamist välismaal või mitteametlikult töötamist.

Kuna Töötukassa kasutab kolmeastmelist jaotust viimasest hõivest möödunud aja fikseerimisel, jääb selgusetuks, kui pikk on see viimasest hõivest möödunud aeg, mis ületab 12 kuud. Oluline on märkida, et nii pikalt ilma ametliku tööhõiveta olnud isikute osakaal ulatub erinevatel vaadeldud hetkedel kolmandikust kuni pooleni. Ning isikute osakaal, kes on olnud vähemalt 6 kuud ilma tööta on igal vaadeldud ajahetkel ületanud poolt vaatlusalusest grupid.

⁸ Töötuskindlustuse seadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/117122015093>, 30.08.2016.

Tabel 3. Viimasest hõivest möödunud päevade arv (allikas: Töötukassa).

Viimasest hõivest möödunud päevade arv	Isikute arv			
	13.09.2009	13.09.2011	13.09.2013	13.09.2015
0-6 kuud	0	18	10	13
6-12 kuud	3	19	14	5
üle 12 kuu	3	16	24	9
Kokku	6	53	48	27

Keskmiised viimasest hõivest möödunud päevade arvud on viimasel kolmel vaadeldud ajahetkel, 2011., 2013. ja 2015. aastal olnud vastavalt 361, 435 ja 417. Seega registreeritakse end töötuks ca üks aasta pärast teenistusest vabastamist. 2009. aastal oli töötuks registreerunutel keskmine viimasest hõivest möödunud päevade arv 886, kuid kuna siis oli vaatlusaluseid isikuid vaid 6, ei saa nii väikese grupi põhjal olulisemaid järeldusi teha. Tuleb arvestada, et hilisemad suurema arvukusega grupid korrigeerivad seda näitajat oma keskmisega ühes või teises suunas.

Tabelis 4 toon ära endiste tegeväelaste töötuna arveloleku kestuse neljal ajahetkel. Arveloleku kestust saab kasutada teatava indikaatorina tööturuteenuste efektiivsuse, registreeritud töötute konkurentsivõimelisuse ja ka üldise majandusolukorra kohta.

Tabel 4. Töötuna arveloleku kestus.

Viimasest hõivest möödunud päevade arv	Isikute arv			
	13.09.2009	13.09.2011	13.09.2013	13.09.2015
0-6 kuud	0	23	15	17
6-12 kuud	5	17	15	4
üle 12 kuu	1	13	18	6
Kokku	6	53	48	27

Nagu tabelist 4 ilmneb, on igal vaadeldud ajahetkel enamusel töötuna registreeritud endistest tegevväelastest tulnud tegelda tööotsimisega Töötukassa abil üle 6 kuu. Erandiks on vaid 2015. aasta, mil üle 6 kuu töötuna registreerunud oli vähem kui alla 6 kuu töötustaatus kandnud (absoluutarvudes 10 vs 17).

Tabelis 5 toon ära endiste tegevväelaste töötuna arveloleku lõpetamise põhjused. Nimelt ei tähenda töötustaatusel väljumine ning seega töötute osakaalu vähenemine alati positiivset arengut. Isikud võivad töötustaatusel väljuda ju ka surma, heitumise või püsiva töövõimetuse tekkimise tõttu.

Tabel 5. Töötuna arveloleku lõpetamise põhjused.

Töötuna arveloleku lõpetamise põhjus	13.09.2009	13.09.2011	13.09.2013
Tööle rakendumine (sealhulgas ettevõtjaks hakkamine)	4	39	26
Isiku enda soovil	1	5	11
Määratud ajal töötukassasse pöördumata jätmine	1	8	6
Muud põhjused*	0	1	3
Kokku	6	53	46

Nagu tabelist 5 nähtub, fikseerib Töötukassa rohkem kui poolte endiste tegevväelaste kohta nende rakendumise tööle.

Kui võrrelda endiste kaitseväälaste töötuna arveloleku lõpetamise põhjuseid kõikide töötutega, siis olulisi erinevusi täheldada ei saa – kui endiste tegevväelaste puhul on registreeringu lõpetamise põhjuseks tööle rakendumine ca 70% juhtudest (sama näitaja kehtis ka veteranide puhul – vt tabel 1) siis kõikide töötute vastav näitaja on ca 66%.⁹

⁹ Töötukassa. 2016. Töötuna arveloleku lõpetamised aasta jooksul. <https://www.tootukassa.ee/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=TYqM9A7paj2f6G2cmDWZRfbxVT8io3DloIxeY4hDB8g> (24.08.2016).

Arutelu

Kaitseressursside Amet ei uuri eraldi veterane, kuid viib läbi teenistusest lahkujate seas erinevaid uuringuid, millest üks ankeetküsitlus (n=290) näitas, et 44% läks tööle erasektorisse, 30% välismaale, 17% avalikku sektorisse ning 6% mujale (Kaitseressursside Amet ..., 2015: 19). Suhteliselt suur välismaale lahkujate osakaal võimaldab seletada madalat tööhõive määra. Kui tahta seletada tööka, et isik registreerib end ca 400 päeva pärast Kaitsevæest lahkumist töötuks ning vahepeal ametlikult töötanud ei ole, saabki see tuleneda kas välismaalt naasmisest või mitteametlikust töötamisest erasektoris.

Erialade poolest teatas 80% ankeetküsitlusele vastanuist konkreetse ametiala, mida nad pärast militaarkarjääri pidama hakkasid. Esikohal oli korrakaitse, teisel kohal ehitus ning kolmandal logistika. Vaid 20% nimetasid oma ametialana „muu“. Seega oli 80% teenistusest lahkujatest olemas konkreetne plaan edasise töökoha osas ning hilisem pöördumine Töötukassasse näitab, et plaan ei teostunud ja selle juures võisid olla ka mitteametlikult töötamise tunnused.

Kaitseressursside Ameti hilisem ankeetküsitluste kokkuvõte näitab, et läbi aja on kaitsevæeteenistusest lahkujad pidanud esmaseks lahkumise põhjuseks paremaid palgatingimusi väljaspool Kaitsevæge. 2013. aastal vastas nii 84%, 2014. aastal 78% ning 2015. aastal 82% vastajatest (Padar, 2016: 10–11).

Töötukassa andmete kohaselt leiab ligi kaks kolmandikku end arvelevõtnud endistest tegevæelastest Töötukassa abiga töö ning ülejäänud lõpetavad oma registreeringu muudel põhjustel. Samuti osaleb ligi kaks kolmandikku endistest tegevæelastest mõnel Töötukassa pakutud koolitusel. Siin võib näha olulist seost, sest huvi koolitusel osalemise vastu motiveerib endist tegevæelast ka oma registreeringut Töötukassas nõuetekohaselt säilitama.

Töötukassa poolt pakutud koolitusel osalejatest omakorda ligi 80% õpib merendus- või maismaalogistika koolitusel, ehk et need on valdkonnad, kus järelikult endised tegevæelased kõige suurema tõenäosusega tööalase rakenduse leiavad.

Ilma kvalitatiivse uuringuta on raske anda hinnangut, kas tööealisele inimesele on ligi 400 päeva pikkune periood ilma ametlikult Eestis töötamata prob-

leemiks või mitte. Aastapikkune apelsinikorjamine Austraalia farmerite juures või mõni muu välisriigis töötamise mudel on üsna sage element tänapäeva Eesti noore karjääris (Krusell, 2013: 131) ja see seletaks pikka Eestis mittetöötamise perioodi.

Teisalt on loogiline, et Töötukassasse pöördumine leiab aset alles siis, kui kõik omal käel töötamised on tagajärjetult lõppenud ehk isik on teatavas mõttes iseseisva hakkamasaamise suhtes lootuse kaotanud. Teisalt ei ole ehk kohane töötamisele Töötukassa kaudu automaatselt negatiivset tähendust omistada, sest see võib ju olla normaalne viis töö otsimiseks ning mingil põhjusel on see keskmisest rohkem levinud endiste tegevvälaste seas.

Kui arutleda endiselt kontekstis nagu oleks suure hulga endiste tegevvälaste Töötukassasse pöördumine negatiivse tähendusega trend, siis sellele järgneks arusaadavalt küsimus: „miks me sellest varem näiteks ajakirjanduse vahendusel kuulnud ei ole?“. Üks võimalik vastus on see, et kaitseväeteenistusest lahkumisel „põletatakse sillad“ ja ei taheta tunnistada oma otsuse ekslikkust, mida kinnitab ka Kaitseministeeriumi kaitseväeteenistuse osakonna juhataja asetäitjalt saadud info selle kohta, et tegevteenistusest lahkujad naasevad teenistusse haruharva. Võib-olla on ka teataval määral paikapidav niinimetatud „läbitud etapi“ hüpotees – kui kaitseväeteenistuses on juba oldud, siis seda loetakse lõplikult läbitud etapiks oma elus ja enam selle peale mõelda ei taheta ning kaitseväge suunal mingeid signaale töötamise kohta välja ei saadeta.

Olukorda võib selgitada ka tõik, et Kaitsevärke teenima tulevate inimeste seas ongi palju selliste isiksuseomadustega inimesi, kes teatava elamustevajaduse tõttu (Britt jt, 2006: 221) võtavad ka pärast teenistust ette samme, mis ei sobitu kokku traditsioonilise tööturuga ning mis viivad pikemas perspektiivis otsuseni pöörduda Töötukassasse.

Samuti võib selgitada olukorda ülemääraste ootustega ja seda mitte ainult Kaitseväes makstava keskmisest kõrgema palga, vaid ka sõjaväelase suhteliselt kõrgema staatusega ühiskonnas. Sõjaväelase ametit on läbi ajaloo peetud õilsaks ja see on näidanud kuuluvust valitsejaga samasse gruppi, olles näiteks keskajal üheks kolmest seisusest (vaimulikud, rüütlid, käsitöölised/talupojad) (Varrak, 2001: 23; Eco, 1997: 303). Mitmetes ühiskondades on sõjaväelase-

karjäär olnud tavainimesele ainsaks võimaluseks jõuda aadlitiitlini. Läbi ajaloo domineerinud mõtteviisi kohaselt tähendaks sõjaväelase karjääri asendamine niinimetatud käsitöölise (kaasajal näiteks ehitaja) staatusega olulist langust ühiskondlikus hierarhias. Seetõttu on ka arusaadav, et endised sõjaväelased kogeavad keskmisest rohkem kohanemiskasutusi oma karjääri jätkamisel tsiviilstruktuurides.

Järeldused

Oletus, et teenistusest lahkunud veteranid kogevad uue töökoha leidmisel keskmisest suuremaid raskusi, leidis kinnitust eelkõige keskmisest madalama tööhõive määra tuvastamise kaudu ning lähima võimaliku võrreldava grupi ehk endiste politseinike lühema töötusperioodi tõttu.

Antud analüüsile peaks järgnema kvalitatiivne uuring, mis selgitaks neid seismisi mehhanisme, mis vallanduvad siis, kui endine tegevväelane tööturule siirdub. Kuidas ta tajub oma olukorda, võimekust ja perspektiive? Kui planeeritud karjäär tsiviilsektoris luhtub, siis kui traagiliselt endine tegevteenistuja seda võtab? Kas Kaitseväge peaks teenistusest lahkujaid instrueerima võimalike ohtude osas? Samas oleks see üsnagi mitmeti mõistetav, kui Kaitsevägi hakkaks tegevteenistusest lahkujate ootusi edasise karjääri suhtes meetodiliselt õhnestama.

Samuti on oluline uurida kvalitatiivselt, kuidas Töötukassa spetsialistid tajuvad endisi tegevväelasi klientidena. Kas nad eristuvad kuidagi ülejäänud klientidest? Kas on mingeid teenuseid või meetmeid, mis endiste tegevväelaste jaoks tavapärasest tõhusamad on?

Arutelukoht on ka Kaitseväge roll ja vastutus selle problemaatikaga tegelemisel. Võib küsida, kas Kaitseväes omandatud oskused on tsiviilsektoris kasutamiseks konkurentsivõimelised ehk kas parimas õppimiseas kulutatud aeg väljaõppele Kaitseväes kahjustab isiku hilisemat läbilöögivõimet tööturul. Kas ja kui suur on sellisel juhul Kaitseväge vastutus selle konkurentsivõime taastamiseks? Nagu ma sissejuhatavas peatükis osutasin, on Kaitsevägi läbi veteranipoliitika juba etteruttavalt võtnud selles osas endale teatava vastutuse.

Sellegipoolsest näitas antud analüüs, et suur hulk (ca 2/3) töötuks registreerunud veterane ja endisi tegevväelasi saab abi Töötukassast ning kuna see osakaal on sama ka kõigi ülejäänud töötute puhul, peaks seda tulemust pidama rahuldavaks. Ehk teiste sõnadega ei ole vaadeldud sihtgrupp Töötukassa spetsialistide jaoks ülejäänud klientidest lootusetumad.

Silmas pidades, et teenistusest lahkutakse ootustega paremale palgale ja parematele karjäärivõimalustele (Padar, 2016: 10–11), kuid pöörduakse ca aasta aega hiljem tööd otsides Töötukassa poole, tuleks teenistusest lahkujaid sellise võimaliku arengu osas teavitada. Teenistusest lahkujatele saaks selgitada, mis toimub nendes majandussektorites, kus nad soovivad rakendust leida ning milline peaks isiku kutsealane ettevalmistus olema, et tööturul hakkamasaamise perspektiivid oleks paremad.

Samuti tuleks teenistusest lahkujatele põhjalikumalt selgitada välismaal töötamise ja mitteametlikult töötamise erinevaid aspekte – töötaja õiguste, maksude, vanaduspensioni ning ravikindlustusega seonduvat.

Kuigi veteranipoliitika võimaldab veteranidele karjäärinõustamist ja ümberõpet, on nende võimaluste teadvustamise ja parema ärakasutamise osas võimalik veel rohkelt nõustamist ja teavitustööd teha.

Kokkuvõte

Artikkel tõi välja, et teenistusest vabastatud veterani jaoks töökoha leidmine on oluline problemaatika ning et veteranid vajavad sageli selles osas professionaalset abi. Seda valdkonda tasub jätkuvalt silmas pidada ning olla valmis vajadusel täiendavalt Kaitseväge-poolselt panustama.

Juhul, kui pidada vajalikuks teatavat täiendavat sekkumist tööturuteenuste osas, tuleks kindlasti silmas pidada mõõdukust, et mitte tekitada liigset sõltuvust ja õpitud abitust. Tööturuteenuste osutamine saab käia vaid koostöös ning selle teenuse osutamine peab olema suunatud abistaja ja abistatava vahelise sõltuvuse vähendamisele, mitte sõltuvuse suurendamisele.

Kasutatud kirjandus

Ashcroft, M. 2014. *The Veterans' Transition Review*.

<http://www.veteranstransition.co.uk/vtrreport.pdf> 13.01.2016

Avalik teenistus. 2016. *Ametnike palkade avalikustamine*.

<http://avalikteenistus.ee/index.php?id=41596> (30.08.2016)

Britt, T.; Castro, C & Adler, A. 2006. *Military Life, The Psychology of Serving in Peace and Combat Military Performance*. London: Greenwood Publishing Group

Coolican, Hugh. 1990. *Research Methods and Statistics in Psychology*. London: Hodder & Stoughton

D'Cruz, Heather., Jones, Martyn. 2004. *Social Work Research. Ethical and Political Contexts*. London: SAGE Publications

Department of Veterans Affairs. 2015. 2015 *Veteran Economic Opportunity Report*, http://www.benefits.va.gov/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=S0t1xgN-1N8WTY_7gnzfWrRESCLyEFyVm3Jaldw7E_g, 13.01.2016 Washington: VA Publishing

Eco, U 1997. *Reis hüperreaalsusse*. Tallinn, Vagabund

Gomm, R. 2004. *Social Research Methodology. A Critical Introduction*. New York: Palgrave Macmillan

Kaitseministeerium. 2012. *Poliitika Kaitseväe ja Kaitseliidu veteranide osas*. Tallinn, <http://www.mil.ee/UserFiles/sisu/operatsioonid/veteranid/Veteranipoliitika/Veteranipoliitika%20viimane%20VV%20kabinetin%C3%B5upidamisel%20tehtud%20muudatustega.pdf>. 27.11.2015

Kaitseressursside Amet. 2013. *Teenistusest lahkunute tagasiside küsitlus 2013. aastal*.

Kaitseressursside Amet. 2015. *Tegevteenistusest lahkuvate tegevväelaste lahkumisankeetide analüüs 2012–2013* (avaldamata allikas)

Kaitseväeteenistuse seadus. 13.06.2012. - RT I, 10.07.2012, 1.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/119032015011>, 23.12.2015

Krusell. 2013. Eesti elanike töötamine välismaal. *Pilte rahvaloendusest*. Tallinn. Statistikaamet. P 129–131.

Maksukorralduse seadus, 20.02.2002 – RT I 2002, 26, 150.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/117032015011>, 22.12.2015

- O'Brian, K.J.; Diamant, N.J. 2015. Contentious Veterans: China's Retired Officers Speak Out. *Armed Forces & Society*, No 3 2015, pp 561–581 London: SAGE Publications
- Padar, E. 2016. *Tegevväelaste Kaitseväest lahkumise põhjused*. Kaitseressursside Amet. Tartu 2016.
- Politsei- ja piirivalve seadus*, 06.05.2009 – RT I 2009, 26, 159.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/119032015005>, 21.12.2015
- Statistikaamet. Statistika andmebaas. www.stat.ee 22.01.2016
- Sutton, M.D. 2014. Forging a New Breed: The Emergence of Veterans' Preference Statutes Within the Private Sector. *Arkansas Law Review* vol 67 pp 1081–1109. University of Arkansas
- Tööturuteenuste ja -toetuste seadus*, 28.09.2005 – RT I 2005, 54, 430.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/117122015088>, 21.12.2015
- Varrak, T. 2001. *Sissejuhatus poliitika- ja riigiteadustesse*. Tallinn: Külim

Autorid

Eteri Demus, BA, on Tartu Ülikooli sotsioloogia eriala magistrant. Omandas bakalaureusekaardi TÜ sotsioloogia, sotsiaaltöö ja -poliitika erialal, kõrvalerialaks kommunikatsioon. Töötab Tartu Ülikoolis õppeassistendina ning igapäevaselt Häirekeskuses eksperdina. Tema uurimisvaldkonda kuuluvad perekondlikud teemad, eriti huvitub ta meeste töö- ja pereelu ühitamisest.

Inga Karton, PhD, on kaitsnud oma doktorikradi Tartu Ülikoolis psühholoogias. Alates 2015. aastast töötab Kaitseväge Ühendatud Õppeasutustes militaarpsühholoogia dotsendina ning on lisaks ka praktiseeriv kliiniline psühholoog.

inga.karton@mil.ee

Kairi Kasearu, PhD, on TÜ ühiskonnateaduste instituudi üldsotsioloogia dotsent. Tema teadustöö on koondunud kolme põhilise suuna ümber: perekonnainstitutsioon ja selle muutumine; põlvkondadevaheline solidaarsus ja peresised suhted; töö- ja pereelu ühitamine ning sotsiaalne ebarõrdsus ja eluga rahulolu. SJKK-i raames on uurimistöö põhisuundadeks militaarperekonnad ja lapsed ning rahvastikuga toimuvad muutused.

kairi.kasearu@ut.ee

Silva Kiili liitus RKK-ga 2015. aasta jaanuaris ja hetkel teeb koostööd mittekoosseisulise teadurina. Tema uurimisvaldkondadeks on väljakutsed ja probleemid, mis on seotud naiste osalusega panustamisel kaitsestruktuuridesse ning ta võtab osa NATO töögrupi tööst, mis tegeleb naiste integreerimise temaatikaga maakaitseüksustes (*“Integration of Women*

into Ground Combat Units”). Teiseks uurimisteenaks on kaitseväelaste ja vabatahtlike motivatsioon riigikaitseorganisatsioonides läbi isiklike väärtuste, ootuste ja tajutud kohustuste. Silva teeb tihedat koostööd Eesti Kaitseväe, Eesti Kaitseliidu, Taani Kodukaitse ja Ukraina vabatahtlike pataljoniidega.

silva.kiili@icds.ee

Rein Murakas, MA, töötab TÜ ühiskonnateaduste instituudis lektori, teaduri ja projektijuhina ning juhatab ühiskondlikus korras Eesti Sotsiaalteaduslikku Andmearhiivi. Tema tegevus erinevate rahvusvaheliste ja Eesti-siseste uurimisprojektide raames on eelkõige seotud sotsiaalteaduslike uurimismeetodite ja andmeallikate ning majadus-, haridus- ja noorsoosotsioloogiaga. Ta on konsulteerinud ja korraldanud ajateenijate kompleksuuringu teostamist internetipõhise admekogumise ja andmehalduse valdkonnas.

rein.murakas@ut.ee

Anet Mürsoo, BA, Tartu Ülikooli sotsioloogia magistrant. Varasemalt omandanud bakalaureusekraadi TÜ sotsioloogia, sotsiaaltöö ja -poliitika erialal. Hetkel töötab Tartu Ülikoolis õppeassistendina. Magistratöö teema on samuti seotud ajateenistuse ja hoiakutega, kasutades kompleksuuringu andmeid.

Eha Nurk, MD, PhD, on Tervise Arengu Instituudi seire ja hindamise osakonna juhataja ja vanemteadur. Tema peamiseks uurimisvaldkonnaks on toitumine ja sellega seotud ter- viseriskid. Ta on Eesti rahvastiku toitumise uuringu juht ja WHO rahvusvahelise laste ülekaalu seireuuringu vastutav uurija Eestis. SJKK-s on ta seotud tervisevaldkonna tegevus- tega ning on SJKK-i nõukogu liige.

eha.nurk@tai.ee

Leila Oja, PhD, on Tervise Arengu Instituudi teadur, SJKK-i projektis osaleb eksperdina. On töötanud Tartu Ülikoolis õppejõuna ja 2005. aastast Tervise Arengu Instituudis. Teadustöö suunad on seotud mootorika arengu ja seda mõjutavate teguritega. Eestipoolse esindajana osales NATO töögrupis *HFM/TG-178 "Impact of Lifestyle and Health Status on Military Fitness"*.

leila.oja@tai.ee

Jaanika Piksööt, MSc, töötab Tervise Arengu Instituudis ja Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudis analüütikuna. Magistrikraadi omandas Tartu Ülikoolis bioloogiaõpetajana. On osalenud erinevates rahvatervise ja üldhariduse valdkonna uurimisprojektides.

jaanika.piksoot@tai.ee

Andres Siplane, MSc, on sotsiaaltöötaja, kes on töötanud erinevatel hoolekande ja sotsiaalpoliitika valdkonna töökohadel nii kohaliku omavalitsuse kui ka riigi tasandil. Ta on avaldanud mitmeid artikleid ja raamatuid sotsiaaltöö, kodanikuühiskonna ning sotsiaalpoliitika teemadel. Hetkel töötab Kaitseministeeriumis sotsiaalsuuna nõunikuna.

andres.siplane@kaitseministeerium.ee

Kairi Talves, MA, on Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste rakendusuringute keskuse teadustöö korralduse spetsialist, tegeledes teadus- ja arendustegevuse koordineerimisega ning alates 2016. aastast ka inimvara kompleksuuringu korraldamisega Kaitseväes. Tal on magistrikraad Tartu Ülikoolis sotsioloogia erialal ning lõpetamas samas ka doktoriõpinguid. Töötanud varasemalt Tartu Ülikoolis teaduri ja projektijuhina ning juhtinud mitmete suuremahuliste küsitlusuuringute läbiviimist.

kairi.talves@mil.ee

Avo Trumm, PhD, on TÜ ühiskonnateaduste instituudi sotsioloogia teadur. Põhilisteks uurimisvaldkondadeks on leibkondade sotsiaalmajanduslik olukord ning sellega seotud sotsiaalsed probleemid (vaesus, sotsiaalne tõrjutus) ja nende probleemide leevendamisele suunatud meetmete sotsiaalpoliitiline analüüs.

avo.trumm@ut.ee

Tiia-Triin Truusa, MSW, on Strateegilise Jätkusuutlikkuse Kompetentsikeskuse nooremteadur ja doktorant sotsioloogia erialal. Uurimistöö keskendub veteranipoliitika võimalustele mõjutada sõjaväe ja (tsiviil)ühiskonna lahutatust ning veteranide assimileerimist rahuellu.

tiia-triin.truusa@ut.ee

Sigrid Vorobjov, PhD, on Tervise Arengu Instituudi teadur. Teadustöö suunad on seotud uimastite tarvitamisega üldelanikkonnas, sealhulgas koolinoorte seas ja erinevates riskigruppides, nt inimeste hulgas, kes süstivad narkootikume. Euroopa koolinoorte alkoholi ja uimastite kasutamise uuringu (ESPAD) vastutav uurija Eestis.

sigrid.vorobjov@tai.ee

Strateegilise Jätksuutlikkuse Kompetentsikeskuse seekordse artiklikogumiku põhiteemaks on 2016. aastal käivitunud ajateenijate kompleksuuringu esmased tulemused.

Artiklite temaatika puudutab ajateenijate tervist ja sooritusvõimet, hoiakuid, motivatsiooni ning probleeme nii ajateenistuse algul kui ka sõduri baaskursuse järgselt.

Teiste andmeallikate põhiselt leiavad kajastamist noorte meeste liikumis- ja toitumisharjumused, naiskaitseväelaste ja kaitseleitlaste arvamused kaitsestruktuuridesse panustamisest ning tegevteenistusest lahkunud veteranide toimetulek tööturul.

Loodame, et kogumikus esitatud analüüsid pakuvad uut infot ja mõtlemisainet kõigile Eesti julgeolekust ja riigikaitsest huvitatud lugejatele.

